

Sosiaaliturva ja elämänvaiheet

Suomen sosiaaliturvan kehitys esimerkkien ja tilastojen valossa

Heikki Hiilamo

Heikki Niemelä

Pertti Pykälä

Marja Riihelä

Reijo Vanne



Sosiaaliturva ja elämänvaiheet

Suomen sosiaaliturvan kehitys esimerkkien ja tilastojen valossa

Heikki Hiilamo
Heikki Niemelä
Pertti Pykälä
Marja Riihelä
Reijo Vanne



Kirjoittajat

Heikki Hiilamo, tutkimusprofessori
Kelan tutkimusosasto
etunimi.sukunimi@kela.fi

Heikki Niemelä, VTT, dosentti
etunimi.sukunimi@pp.phnet.fi

Pertti Pykälä, aktuaaripäällikkö, YTM
Kelan aktuaari- ja tilasto-osasto
etunimi.sukunimi@kela.fi

Marja Riihelä, erikoistutkija, KTT
Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT)
etunimi.sukunimi@vatt.fi

Reijo Vanne, johtaja, VTM
Työeläkevakuuttajat TELA
etunimi.sukunimi@tela.fi

© Kirjoittajat ja Kelan tutkimusosasto

Kannen kuva ja kuvat s. 44–45: Petrus Louhio

ISBN 978-951-669-884-0 (nid.)
978-951-669-885-7 (pdf)

Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino Oy
Tampere 2012

Kiitokset

Kelan tutkimusosaston julkaisutoimitus ja AT-osaston julkaisutiimi ovat saattaneet julkaisun painokuntoon. Kiitämme tilastoaineistojen toimittamisesta lähdeorganisaatioita. Kiitämme Risto Sullströmiä julkaisun ensimmäisen laitoksen kirjoittajana ja uudistetun laitoksen kommentoijana. Kiitämme Markku Mansneria ideasta esittää sosiaaliturva elämänvaiheiden mukaan, Jari Pönniä julkaisun uudistetun laitoksen kommentoinnista opetuksen näkökulmasta, Marja Asikaista ensimmäisen laitoksen tunnetuksi tekemisestä ja opetusmetodien kehittämisestä, Petri Eskelistä nykytilannetta kuvaavan numeroaineiston valmistelusta sekä Risto Vaittista ja Ismo Riskua tulevaisuutta koskevien laskelmien tekemisestä ja Marketta Rajavaaraa käsikirjoituksen kommentoinnista.

Helsingissä maaliskuussa 2012

Kirjoittajat

Sisältö

1 Kirjan tausta ja tavoite	7
2 Sosiaaliturvan muotoutuminen Suomessa	9
2.1 Aika ennen toista maailmansotaa	9
2.2 Jälleenrakennuskausi	10
2.3 Modernin sosiaalivakuutuksen synty	11
2.4 Sosiaaliturva tulopoliitiikan osaksi	13
2.5 Sosiaali- ja terveyspalvelut kattaviksi	14
2.6 1990-luvun murros	16
2.7 2000-luku ja sosiaaliturva	20
3 Sosiaaliturvan nykytilanteesta	23
3.1 Sosiaalimenot	23
3.2 Sosiaaliturvan rahoituksen periaatteet	27
3.3 Lapsiperheiden toimeentuloturva	32
3.4 Opiskelijoiden toimeentuloturva	32
3.5 Terveysteen liittyvä sosiaaliturva	33
3.6 Asumistuki	34
3.7 Työttömien toimeentuloturva	35
3.8 Eläketurva	35
3.9 Muu sosiaaliturva	37
3.10 Koulutus- ja sosiaalimenot iän mukaan	38
4 Sosiaaliturva esimerkkihenkilöiden elämänvaiheissa	43
4.1 Ainon, Pertun ja Viivin elämänpolku	43
4.2 Esimerkkihenkilöiden elämänkaaritulot	50
5 Elämänkaaren tulot ja kulutus	55
5.1 Tulot ja kulutus elämänkaaren aikana	55
5.2 Kotitalouksien kulutusmenot ja tulot Kansantalouden tilinpidossa	58
5.3 Tulot ja kulutus iän mukaan	61
5.4 Verojen koostumus veromuodoittain	65
5.5 Suomen verouudistuksista	68
5.6 Välillinen verotus	70
5.7 Verotuksen kansainvälistä vertailua	71
5.8 Tuloerojen kehitys	72

6	Tulevaisuuden väestöhaasteista ja julkisen talouden kestävydestä	75
6.1	Mitä on väestön vanheneminen?	75
6.2	Mitä tulevaisuudesta voisi olettaa?	77
6.3	Riittävätkö rahat sosiaaliturvaan?	80
7	Yhteenveto	82
8	Tausta-aineistoa	84
	Liite	88
	Liitetaulukot	89

1 Kirjan tausta ja tavoite

Tämä julkaisu ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 2007. Idea hankkeeseen oli tullut Helsingin ranskalais-suomalaisen koulun rehtorilta dosentti Markku Mansnerilta, joka valmisti lukiolaisille oppituntia suomalaisesta sosiaaliturvasta. Heikki Niemelän, Pertti Pykälän, Risto Sullströmin ja Reijo Vanteen yhteistyönä syntynyt julkaisu Suomalaisen sosiaaliturvan kehitys ja kansalaisen elämänvaiheet saavutti yllättävän suuren suosion kohderyhmässään eli oppimateriaalina lukion ja yläkoulun historian ja yhteiskuntaopin opettajille. Kirja oli kaivattu vastaus opettajien tarpeeseen suomalaisen hyvinvointivaltion muotoutumista esittelevästä opetusmateriaalista. Julkaisu selvitti, miten sosiaaliturvaetuudet ja hyvinvointivaltion palvelut ja myös niiden rahoitus ovat mukana kansalaisten eri elämänvaiheissa.

Myönteisen palautteen rohkaisemina päätimme päivittää julkaisun vuoden 2010 tietojen perusteella. Sosiaaliturvassa on tapahtunut neljässä vuodessa melko suuria muutoksia. Samaan aikaan julkisen talouden kestävydestä käydään yhä kiivaampaa keskustelua Euroopassa. Tärkeämpää on kuitenkin se, että haluamme tuoda opettajien ja sosiaaliturvasta kiinnostuneiden käyttöön ajankohtaisimpia tilastotietoja, esimerkkejä ja teemoja. Toivomme, että erityisesti opiskelijoiden on helpompi samaistua tuoreempiin esimerkkeihin. Viime vuosina on edelleen korostunut tarve saada tietoja sosiaaliturvan rahoituksesta. Tästä syystä tarkastelemme melko yksityiskohtaisesti myös suomalaista verojärjestelmää eli sitä, miten hyvinvointivaltio rahoitetaan.

Kirjan sisällön kehittämisessä olemme pitäneet edelleen tavoitteena opettajien tukemista niin, että he sen avulla voisivat herättää oppilaissa kiinnostusta sosiaaliturvaan. Toivomme, että kirjamme materiaali auttaa kytkemään sosiaaliturvan ihmisen elämänkaaren eri vaiheisiin ja tuomaan sosiaaliturvan ja hyvinvointivaltion lähemmäksi nuorten elämää ja arkipäivää. Sosiaaliturvalla tarkoitetaan tässä toimeentuloturvan ja sosiaali- ja terveyspalvelujen kokonaisuutta. Sosiaaliturvan lisäksi käsittelemme koulutuspalveluja ja opintotukea.

Tavoitteemme on selvittää, miten sosiaaliturvaetuudet ja hyvinvointivaltion palvelut toimivat ihmisen eri elämänvaiheissa. Esitämme siis laskelmia, jotka koskevat pitkää aikaväliä. Tarkoituksenamme on löytää uusia näkökulmia ja virikkeitä sosiaaliturvan vaikutusten tarkasteluun. Laskelmamme perustuvat Tilastokeskuksen ja Kelan tuoreimpaan tilastomateriaaliin.

Sisällön päivittämisen lisäksi olemme muuttaneet jonkin verran julkaisun rakennetta. Usein hyvinvointivaltiota arvostellaan korkeasta veroasteesta ja tulojen uu-

delleenjaosta. Huomattava osa uudelleenjaosta käytetään sosiaaliturvaan, sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä koulutuspalveluihin, jotka jakavat tuloja ihmisen elämänkaaren eri vaiheissa, sukupolvien sisällä ja sukupolvien välillä. Hintana on usein korkea verotus, mutta vastikkeena on elinikäinen kattava sosiaaliturva kehdosta hautaan. Selvitämme aluksi lyhyesti suomalaisen sosiaaliturvan historiaa. Seuraavassa osassa keskitymme kuvaamaan sosiaaliturvan nykytilaa ja tulevaisuuden haasteita. Samalla esittelemme fiktiivisten esimerkkien – Ainon, Pertun ja Viivin – avulla, miten hyvinvointivaltio (toimeentuloturva, sosiaali- ja terveyspalvelut sekä koulutuspalvelut) on mukana ihmisen elämän eri vaiheissa. Tämän jälkeen selvitämme tuloja ja kulutusta elämänkaaren aikana kulutustutkimusaineiston avulla sekä verotusta. Lopuksi tarkastelemme tulevaisuuden väestöhaasteita ja julkisen talouden kestävyyttä.

2 Sosiaaliturvan muotoutuminen Suomessa

2.1 Aika ennen toista maailmansotaa

Yhteiskuntarakenteellisista, historiallisista ja poliittista syistä Suomen sosiaaliturva on muotoutunut hieman toisenlaiseksi kuin muiden Pohjoismaiden. Ennen itsenäistymistään 1917 Suomi kuului Venäjään autonomisena suuriruhtinaskuntana. Suuriruhtinaskunnalta puuttui itsenäinen parlamentaarinen hallitsemistapa, jota mm. sosiaaliturvan kehittäminen olisi edellyttänyt.

Myös muihin Länsi-Euroopan maihin verrattuna Suomen sosiaaliturva – työntekijän tapaturmavakuutusta (1895) lukuun ottamatta – oli sotien välisenä aikana kehittymätöntä. Suurin osa suomalaisista oli vakuutusmuotoisen sosiaaliturvajärjestelmän ulkopuolella, ja sosiaalinen turva olikin tuolloin lähinnä kunnallisen köyhäinhoidon varassa – kuten autonomiankin aikana. Suomi oli tuolloin kansallinen agrariiyhteiskunta, jonka talouspolitiikka noudatti vapaata yritteliäisyyttä ja omatoimisuutta korostavaa liberalismia. Maata yritettiin rakentaa talonpoikaisesti visioiden, kun mittavat maareformit toteutettiin vuosina 1918, 1922 ja 1924. Itsenäistä pienviljelijää pidettiinkin jonkinlaisena ihanteena. Lisäksi Suomi oli sisällissodan perintönä poliittisesti ja yhteiskunnallisesti kahtia jakautunut.

Toisin kuin useissa Länsi-Euroopan maissa, joissa pakollista sosiaalivakuutusta seurasi tapaturmavakuutuksen jälkeen sairausvakuutus, Suomessa sosiaalivakuutuksen kehittäminen jatkui vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksena, mikä johtui lähinnä maan yhteiskunta- ja elinkeinorakenteen maatalousvaltaisuudesta. Tämä merkitsi kansaneläkelain syntyä vuonna 1937. Kansaneläkelakia pidettiin merkittävänä kansanvaltaisuutta osoittavana sosiaalipoliittisena uudistuksena, joka oli sosialidemokraattien ja maalaisliiton ns. punamultahallitusyhteistyön tulos. Kansaneläkelaki oli Suomen sotien välisen ajan merkittävimpiä sosiaalipoliittisia uudistuksia, ja sen synty yhdesä uuden tapaturmavakuutuslain (vuonna 1935) ja äitiysavustuslain (vuonna 1938) kanssa merkitsi sosiaaliturvan huomattavaa edistystä. Kansaneläkelaki siirsi sosiaalivakuutuksen kehityslinjan työväenvakuutuksesta kansanvakuutukseen. Myös Suomen sosiaaliturvan kehittämiseen oli alettu suhtautua myönteisemmin kuin ennen.

2.2 Jälleenrakennuskausi

Toisen maailmansodan jälkeen suomalaisten sosiaalinen ajattelutapa muuttui. Talvisota yhtenäisti sisäisesti kaksijakoista kansaa, ja SAK ja STK sopivat tammikuussa 1940 neuvottelusuhteista talvisodan jälkeisen solidaarisuuden hengessä. Uusi yhteisvastuuta, oikeudenmukaisuutta ja sosiaalista turvallisuutta korostava ajattelutapa syntyi sotavuosien kokemusten pohjalta. Sosiaaliturvauudistusten uskottiin lujittavan kansan yhtenäisyyttä, ja kansallinen eheyttäminen olikin yksi ideologinen peruste Suomen sosiaaliturvajärjestelmien kehittämiseksi sodan jälkeen. Kansallisen yhtenäisyyden lujittuminen vaikutti myös tulopoliittisen järjestelmän syntyyn 1960-luvun lopulla. Suomessa tosin tunnettiin William Beveridgen sosiaaliturvaohjelma (1942), mutta täällä päädyttiin itsenäisesti samantyyppiseen sosiaaliturva-ajatteluun lähinnä sotakokemusten myötä. Esikuvina olivat myös Ruotsissa heti sodan jälkeen toteutetut laajat sosiaalireformit.

Sodan jälkeisenä säännöstelykautena Suomen yhteiskuntapolitiikassa tapahtui murros, kun poliittisten puolueiden voimasuhteet muuttuivat ja etujärjestöjen asema korostui. Jälleenrakennuskaudella maksettiin sotakorvauksia, autettiin sotavammaisia, -orpoja ja -leskiä sekä rakennettiin uusia asuntoja niitä tarvitseville. Siksi sosiaaliturvan kehittämiseen ei ollut taloudellisia mahdollisuuksia, mutta kuitenkin vuoden 1937 kansaneläkejärjestelmää uudistettiin ja lapsilisäjärjestelmä toteutettiin vuonna 1948. Lapsilisäjärjestelmää voidaan pitää merkittävänä sosiaalipoliittisena uudistuksena, sillä lapsilisästä pääsivät osallisiksi kaikki lapsiperheet. Lisäksi tapaturmavakuutus ulotettiin koskemaan myös henkisen työn tekijöitä vuonna 1948 ja äitiysavusta alettiin myöntää kaikille synnyttäjille vuodesta 1949.

Lähinnä sodan aiheuttama inflaatio mursi kansaneläkelain perustan, säästövaakuutusperiaatteen. Sodan jälkeen alettiin kehittää lisäeläkkeitä, koska vakuutusperiaatteen mukainen maksueläke ei taannut riittävää eläketurvaa. Kansaneläkelain painopiste siirtyi vakuutusperiaatteesta huoltoperiaatteeseen, jonka mukaan eläke-etuudet maksetaan verotuksella kootuista varoista eikä niiden saanti edellytä vakuutusmaksujen suorittamista. Vuoden 1937 kansaneläkejärjestelmän rahoitustapa osoittautui jälleenrakennuskaudella tärkeäksi valtiojohtoisen perusenergiäteollisuuden rakentamisessa, vaikka järjestelmällä oli vakuutetuille varsinaista merkitystä vasta 1950-luvun alusta alkaen.

Kansaneläkeuudistuksessa vuonna 1956 kansaneläkkeestä poistui ansiosidonnaisuus ja kansaneläke muuttui tuloharkinta- ja tasaeläkkeeksi, ts. eläke koostui tuloharkintaisesta tukiosasta ja kaikille maksettavasta tasasuuruudesta perusosasta. Kansaneläkejärjestelmän rahoituksessa luovuttiin rahastoinnista ja siirryttiin jakojärjestelmään, jonka mukaan eläkemenot rahoitetaan pääosin vuotuisilla vakuutusmaksutuloilla. Tasaeläkelinjan voitto oli osoitus maaseutuväestön vahvasta asemasta, jota myös vuoden 1956 yleislakko vahvisti. Työmarkkinajärjestöt pitivät kansaneläkeuu-

distusta maaseudun ja pienviljelijäväestön voittona, koska se merkitsi niiden mukaan tulonsiirtoa maaseutuväestölle.

Kansaneläkeuudistus vuonna 1956 oli 1950-luvun merkittävin sosiaalipoliittinen uudistus. Vuonna 1957 kokonaiseläkemenot kasvoivat 2,5-kertaisiksi vuoden 1956 menoihin verrattuna. Kansaneläkeuudistus paransi huomattavasti eläkeläisten asemaa, sillä täysi kansaneläke oli kaksinkertainen vuoden 1937 lain mukaiseen eläkkeeseen verrattuna. Kun eläkkeitä alettiin maksaa kuukausittain, moni iäkäs nainen maaseudulla ja iäkäs kotiäiti kaupungissa sai ensimmäistä kertaa säännöllisesti omaa rahaa.

Köyhäinhoidosta sosiaalihuoltoon

Kansaneläkelain rinnalla toteutui myös pitkään vireillä ollut köyhäinhuoltolain uudistus, kun huoltoapulaki hyväksyttiin vuonna 1956. Lain mukaan sosiaaliavun saamisen edellytyksenä ei ollut enää ehdoton köyhyys, ts. varattomuus, kuten köyhäinhuoltolaissa vuodelta 1922, vaan elatukseen kulloinkin käytettävissä olevien varojen tosiasiallinen puuttuminen. Tämä merkitsi sitä, että ehkäisevää huoltoa voitiin antaa myös vähävaraiselle eikä vain täysin varattomalle. Huoltoapulaki merkitsi irtautumista köyhäinhoidosta, vaikka huoltoavun antamisperiaatteet eivät paljon muuttuneetkaan.

Terveydenhuolto laajentuu

Valtion ja kuntien yhteistyön terveydenhuollossa voidaan katsoa varsinaisesti alkaneen vuonna 1943 säädetyistä keskussairaalaista ja vuonna 1950 säädetyistä keskussairaaloiden rakentamislaista. Niiden mukaan yleistä sairaanhoitoa varten valtion ja kuntien yhteistoimin perustettiin ja rakennettiin sekä keskus- että paikallissairaaloita, joiden kustannuksiin myös kunnat osallistuivat. Ensimmäiset keskussairaalat aloittivat toimintansa 1950-luvun alkupuolella.

Sairaalalaki vuodelta 1956 merkitsi yhtenäisen yleisvaltakunnallisen sairaala-suunnitelman toteuttamista. Lain mukaan maa jaettiin 21 keskussairaalaapiiriin ja jokaiseen niistä rakennettiin keskussairaala, mikä merkitsi terveydenhuollossa keskussairaalaverkoston tihentymistä niin, että 1970-luvun loppuun mennessä jokaiseen keskussairaalaapiiriin oli valmistunut keskussairaala.

2.3 Modernin sosiaalivakuutuksen synty

Säännöstelykauden loppuminen vuoden 1956 alussa muutti Suomen talouspolitiikan suuntaa. Vuoden 1957 devalvaation jälkeen tuonti läntisistä teollisuusmaista alkoi

vähitellen vapautua, ja Suomi liittyi vuonna 1961 Euroopan vapaakauppaliiton Eftan jäseneksi. Euroopan taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön OECD:n jäseneksi Suomi liittyi vuonna 1969. Vapaakauppasopimus solmittiin Euroopan talousyhteisön EEC:n kanssa vuonna 1974. Talouspolitiikassa korostettiin nyt taloudellisen kasvun ja kasvupolitiikan merkitystä. Taloudellisen kasvun nopeuttaminen oli tärkeää Suomen kansainvälisen kilpailuaseman turvaamiseksi ja tähän tarvittiin teollistamista. Taloudellisen kasvun ajateltiin edellyttävän myös sosiaaliturvan laajentamista, koska sosiaalisten tulonsiirtojen uskottiin lisäävän kulutuskysyntää ja turvaavan näin taloudellisen kasvun edellytykset. Tämä johti nykyaikaisen sosiaaliturvan syntyyn, sillä se mahdollisti laajojen väestöryhmien pääsyn sosiaaliturvan piiriin. Suomen yhteiskuntarakenne uudistui nopeasti, ja maa muuttui maatalousyhteiskunnasta teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi 1970-luvun puoliväliin mennessä. Yhteiskunnan kehitystä ohjasi 1960-luvulta lähtien visio palkansaajiin perustuvasta Suomesta. Yhteiskuntapolitiikalle oli ominaista, että ammattitaitoisia työntekijöitä tukevat toimenpiteet laajennettiin koskemaan myös muita yhteiskuntaryhmiä.

Suunnan sosiaaliturvan kehittämiseksi antoi vuoden 1960 työttömyysturvauudistus. Uudistuksessa sosiaaliturvan kehittäminen oli ensimmäistä kertaa kytketty taloudelliseen kasvuun ja yhteiskunnan rakennemuutoksen nopeuttamiseen.

Yksityisen alan työeläkkeet (TEL ja LEL) luotiin vuonna 1962 työmarkkinajärjestöjen painostuksesta työmarkkinaratkaisuna sosialidemokraattien ryhmäaloitteen pohjalta. Ansiosidonnaisuuden poistamista kansaneläkejärjestelmästä voidaan pitää yhtenä työeläkejärjestelmän luomisen merkittävänä motiivina, koska kansaneläkejärjestelmän ei katsottu enää takaavan palkansaajille riittävää eläketurvaa. Työeläkkeissä eläkeoikeuden perusteena on työsuhde, eläkkeet ovat ansioihin sidottuja ja perustuvat koskemattomuusperiaatteeseen, ts. kertyneet eläkeoikeudet säilyvät työpaikan vaihtuessa. Työeläkkeen tavoite on taata työelämässä mukana olleille saavutettu kulutustaso, kun taas kansaneläkkeen tavoite on taata jokaiselle maassa asuvalle vähimmäiseläketurva.

Kolmas 1960-luvun alun merkittävä sosiaalipoliittinen uudistus oli pakollisen sairausvakuutuksen synty vuonna 1963. Sairausvakuutuslain mukaan jokainen Suomessa asuva on vakuutettu sairauden, raskauden ja synnytyksen varalta. Sairausvakuutuslaki sisältää kaksi pääasiallista korvausmuotoa: toisaalta sairaanhoitovakuutuksena sairaudesta, raskaudesta ja synnytyksestä aiheutuvien tarpeellisten kustannusten korvaamisen ja toisaalta päivärahavakuutuksena niistä aiheutuvien työtulomenetysten korvaamisen. Sairausvakuutus paransi huomattavasti sosiaaliturvaa ja siirsi osaltaan terveydenhuollon painottumista avohuoltoon, mitä vielä vuoden 1972 kansanterveyslaki tuki.

Työttömyysturvauudistus sekä työeläkejärjestelmän ja sairausvakuutuksen synty merkitsivät sosiaaliturvajärjestelmän huomattavaa laajentumista ja modernin sosiaali-

vakuutuksen syntyä. Uudistusten myötä työmarkkinajärjestöjen merkitys sosiaaliturvan kehittämisessä vahvistui ja ansiosidonnaisen sosiaaliturvan kehittäminen tuli etusijalle.

2.4 Sosiaaliturva tulopoliitiikan osaksi

Halu kansalliseen yhtenäisyyteen, sisäpolitiikan suunnanmuutos ja ammattiyhdistysliikkeen eheyttäminen auttoivat Suomen siirtymistä tulopoliitiikan kauteen vuonna 1968. Sosialidemokraattien nouseminen johtavaksi hallituspuolueeksi soi myös poliittiset edellytykset työmarkkinajohtoisesta sosiaalipoliitiikan kehittämiselle. Tulopoliittiseen neuvottelujärjestelmään siirtyminen merkitsi uutta yhteiskunnallista ekspansiota ja yhteiskunnan rakennemuutoksen nopeutumista. Tulopoliittiset kokonaisratkaisut tehtiin kansan eheyttämiseksi vedoten tulopoliittisten järjestöjen (SAK:n, STK:n ja MTK:n), kansanrintamahallitusten ja tasavallan presidentin myötävaikutuksella. Sosiaalipoliitikassa palkansaajien ansiosidonnaisen sosiaaliturvan kehittäminen tuli etusijalle, ja sosiaaliturvan kehittäminen sidottiin taloudelliseen kasvuun nojaavaan uudistuspolitiikkaan, jonka tavoitteena oli turvata Suomen kansainvälinen kilpailukyky ja rakentaa maasta moderni, teollistunut hyvinvointivaltio.

Valtion ja kuntien viranhaltijoiden ja työntekijöiden eläketurva muuttui yksityisen puolen työeläkejärjestelmän mallin mukaisesti ansioperusteiseksi, eivätkä virkamiesten eläkkeet perustuneet enää säädynmukaisuuteen. Viljelijä- ja yrittäjäväestölle luotiin eläketurva, joka liitettiin työeläkejärjestelmään vuonna 1970, ja näin koko työvoima oli saatu ansiosidonnaisen eläketurvan piiriin. Yksityisen sektorin työeläkkeiden tavoitetaso nostettiin 60 prosenttiin työtulosta vuonna 1975, mikä aiheutti eläketurvan kehittämisen painottumisen kansaneläkejärjestelmästä työeläkejärjestelmään, mikä soveltuikin hyvin taloudelliseen kasvuun ja teollistamiseen pohjautuvaan tulopoliitiikkaan.

Toisen maailmansodan jälkeinen yhtäjaksoinen talouskasvu päättyi OECD-maissa vuosien 1973 ja 1979 öljykriiseihin, Suomessa talouskasvu oli pysähdyksissä vuosina 1975–1977. Taantuma merkitsi Suomen talouspolitiikan suunnanmuutosta, ja vuodesta 1977 alkaen valtio alkoi tukea yritysten kilpailukykyä elvytystoimin. Suomi selvisi taantumasta melko nopeasti Neuvostoliiton-kaupan ansiosta, ja 1980-luvulla maan talous kasvoi eurooppalaista keskitasoa nopeammin.

Kansaneläkeuudistuksen kolme ensimmäistä vaihetta toteutettiin vuosina 1980–1985, mutta taloudellisen tilanteen takia suunniteltua hitaammin. Kansaneläkkeestä tuli tuloharkinnasta riippumaton, jokaiselle maassa asuvalle kuuluva vähimmäiseläke. Kansaneläkeuudistus oli tulopoliitiikan kaudella ensimmäinen merkittävä sosiaalipoliittinen uudistus, johon eläkeläisjärjestöt olivat voineet vaikuttaa. Joustavat eläkeikäjärjestelyt toteutettiin kansaneläke- ja työeläkejärjestelmissä sekä valtion että kun-

tien eläkejärjestelmissä vuosina 1986–1989. Näin kansaneläke- ja työeläkejärjestelmän tehtäväjako vakiintui ja Suomen eläkejärjestelmien kokonaisuus oli valmis.

Sairausvakuutuksen päivärahuudistuksesta sekä tapaturma- ja liikennevakuutusuudistuksista, ns. SOVE-uudistuksesta, työmarkkinajärjestöt sopivat vuoden 1981 tulopoliittisen kokonaisratkaisun yhteydessä, ja uudistukset astuivat voimaan vuonna 1982. Päiväraha-, tapaturma- ja liikennevakuutusetuuksia korotettiin ja etuuksista alettiin periä veroa. Sairausvakuutuksen päivä- ja äitiysrahat lähes kaksinkertaistuvat ja samalla päiväraha tuli ensisijaiseksi työeläkkeisiin nähden. Työttömyysturva uudistettiin vuonna 1985 työmarkkinajärjestöjen sopiman, vuoden 1984 tulopoliittisen kokonaisratkaisun osana. Työttömyysavustus ja työttömyyskorvaus muuttuivat ansiopäivärahaksi ja peruspäivärahaksi, niiden tasoa korotettiin ja ne muuttuivat veronalaiseksi tuloksi. Uudistusten myötä Suomen sosiaalivakuutus on entistä kiinteämmin sidottu työhön. Etuuksien verotus vaikuttaa kuitenkin tuloja tasoittavasti.

2.5 Sosiaali- ja terveyspalvelut kattaviksi

Terveyspalvelut

Kun 1960-luvulla oli tavoitteena laajan terveydenhuollon palvelusten aikaansaaminen, 1970-luvulla terveyspolitiikka painottui sairauksien ehkäisyyn ja kokonaisvaltaiseen terveyspolitiikkaan. Vuonna säädetty 1972 kansanterveyslaki aiheutti perusteelliset uudelleenjärjestelyt kansanterveyden edistämiseksi. Kansanterveyslaki siirsi terveyspolitiikan painottumisen avosairaanhoidon ja terveydenhoitoon. Kansanterveyslain tavoitteena on taata kaikille kansalaisille yhtäläiset terveydenhuoltopalvelut väestöryhmästä ja asuinpaikasta huolimatta. Terveydenhuolto järjestettiin kuntien tai kuntainliittojen terveyskeskuksissa, mikä merkitsi julkisten perusterveydenhuoltopalvelujen syntyä. Kunnat velvoitettiin järjestämään asukkailleen sairaanhoitopalvelut, kouluterveydenhuollon sekä alle 17-vuotiaiden hammashoidon. Valtio osallistuu perusterveydenhuollon kustannuksiin kuntien kantokykylokituksen mukaan. Kansanterveyslain perusteella potilas voi käyttää sekä kunnallisia että sairausvakuutuksen korvaamia yksityisiä terveyspalveluja. Kansanterveyslain ja sairausvakuutuslain voimassaolo yhdessä täydennettynä työterveyshuoltolailla vuodelta 1979 mahdollistaa sekä julkisten että yksityisten terveyspalvelujen saannin.

Lasten päivähoito

Myös sosiaalihuollon asema muuttui 1960- ja 1970-luvuilla. Yhteiskuntarakenteen muutos rikkoi perinteiset sosiaaliset verkostot: ennen lapset olivat pitäneet huolen ikääntyneistä vanhemmistaan, jotka puolestaan olivat hoitaneet paitsi omat lapsensa

myös usein lapsenlapsiaan. Perinteisten sosiaalisten verkostojen rikkoutumisen lisäksi sosiaalipalvelujen tarvetta lisäsivät myös perherakenteen muuttuminen, muuttoliike ja naisten työssäkäynnin yleistyminen. Päivähoidon kehittämiseen vaikutti merkittävästi sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö (1971), jonka mukaan köyhäinhoidon sijasta oli nyt yritettävä saada palveluja kaikille niiden tarpeessa oleville kansalaisille. Sosiaaliturvapolitiikassa oli omaksuttava palvelun periaate. Sosiaalipalveluista toteutettiin ensimmäisenä lasten päivähoitouudistus vuonna 1973. Päivähoitolain mukaan lasten päivähoitotoiminta irrotettiin lastensuojelun piiristä ja määriteltiin yleiseksi sosiaalipalveluksi. Siinä korostuivat perhekustannusten tasaukseen ja lasten kasvatolosuhteisiin liittyvät tavoitteet sekä sukupuolten tasa-arvon edistäminen. Päivähoidon toteutuksesta vastaavat kunnat, joiden on järjestettävä päivähoito kaikille niitä tarvitseville lapsille.

Lasten kotihoidon tuki

Laki lasten kotihoidon tuesta astui voimaan vuonna 1985 osana pienten lasten hoidon uudistamista. Lasten kotihoidon tukea maksetaan vanhemmille, joiden alle kolmevuotiaat lapset eivät ole julkisessa päivähoitossa.

Pienten lasten hoitoa laajennettiin vuodesta 1990 alkaen niin, että kaikille alle kolmevuotiaalle lapsille taattiin kunnallinen hoitopaikka tai sen vaihtoehtona alle kolmevuotiaiden lasten vanhemmille lasten kotihoidon tuki. Vuodesta 1996 alkaen päivähoito-oikeus laajennettiin koskemaan kaikkia alle kouluikäisiä lapsia. Kun kunnallista päivähoito-oikeutta ja lasten kotihoidon tukea täydennettiin vuonna 1997 yksityisen hoidon tuella, lähes kaikki pienten lasten hoitomuodot ovat tulleet julkisen tuen piiriin.

Sosiaalihuolto uudistuu

Sosiaalihuoltolain uudistus vuonna 1984 korvasi huoltoapulain ja sosiaalihuoltolain. Huoltoavun sijaan tuli toimeentulotuki. Siihen oli oikeus jokaisella henkilöllä, joka ei muuten saanut kohtuullista toimeentuloa. Lainuudistukseen liittyi uusi valtionosuusjärjestelmä, joka tasa-arvoisti sosiaali- ja terveystoimen valtionosuudet sekä yhdenmukaisti valtionapujärjestelmän. Kunnallinen sosiaalitoimi sidottiin valtioliseen suunnittelujärjestelmään, ja valtio ohjasi sosiaalipalvelujen rakentamista ja toteuttamista. Kunnan sosiaalihuolto veloitettiin järjestämään sosiaalipalveluja, antamaan toimeentulotukea ja suorittamaan sosiaaliavustuksia. Näin kaikki sosiaalipalvelut tulivat lakisääteisen järjestelmävastuun piiriin. Sosiaalipalveluissa siirryttiin periaatteessa köyhäinhoidosta yleiseen hoivapolitiikkaan.

Kansanterveyslaki, lasten päivähoitolaki ja huoltoapulain uudistaminen rakensivat suomalaista hyvinvointivaltiota 1970- ja 1980-luvuilla, ja ne loivat perustan julkis palveluvaltion laajentumiselle.

Omaishoidon tuki

Sosiaalihuoltolain muutoksen yhteydessä vuonna 1984 uudeksi sosiaalipalveluksi tuli vanhuksille, vammaisille ja pitkäaikaissairaille tarkoitettu kotihoidon tuki, johon kunnilla on mahdollisuus saada valtionapua. Vuonna 1993 kotihoidon tuki -nimitys muutettiin omaishoidon tueksi. Omaishoidon tukea kunnat maksavat lähinnä niille omaisille, jotka hoitavat vanhuksia, vammaisia ja pitkäaikaissairaita. Omaishoidon tuki on suurelta osin vanhusten kotihoidon tukea, jota ovat hakeneet pääasiassa nais-omaishoitajat.

Lasten kotihoidon tuki ja omaishoidon tuki edustavat uudenlaista sosiaalipoliittista ajattelua: ne ovat julkisen ja yksityisen sektorin yhdistelmä, jonka julkinen sektori vastaa rahoituksesta ja hoivatyö tehdään yksityisesti lähinnä kodeissa.

2.6 1990-luvun murros

Läntisen talouden taantuma, neuvostokaupan romahdus ja 1980-luvun lopulla harjoitettu raha- ja valuuttapolitiikka ajoivat Suomen sodanjälkeisen ajan syvimpään talouslamaan 1990-luvun alussa. Nopeasti kasvanut työttömyys pienensi verotuloja ja lisäsi sosiaaliturvamenoja, mikä yhdessä pankkituen kanssa kasvatti valtiontalouden alijäämää ja velkaa. Finanssipolitiikkaa ei käytetty talouden elvyttämiseen niin paljon kuin Ruotsissa, koska sen pelättiin pahentavan vaihtotaseen alijäämää. Toisaalta valtionvelan kasvun rajoittamista pidettiin välttämättömänä. Julkista taloutta tasapainotettiin leikkaamalla menoja sekä kiristämällä työn verotusta. Neuvostoliitto hajosi vuonna 1991, ja Suomi liittyi Euroopan unionin jäseneksi 1995 ja Euroopan talous- ja rahaliiton EMUn jäseneksi 1999.

Eläkevakuutus

1990-luvun alun merkittävin eläketurvan uudistus oli vuonna 1990 toteutettu perhe-eläkeuudistus. Nyt myös miesleskille myönnettiin oikeus perhe-eläkkeeseen kansaneläke- ja työeläkejärjestelmissä. Aikaisemmin vain valtion ja kuntien eläkejärjestelmissä myös miesleskillä oli ollut oikeus perhe-eläkkeeseen. Lisäksi lapsen eläkkeen määrää korotettiin ja lesken eläkkeen kohdentumista tarkennettiin.

Talouslaman aiheuttamat sosiaalimenojen leikkaukset heijastuivat myös eläketurvaan. Eläkemenoja pienennettiin jäädyttämällä eläkkeiden indeksikorotuksia, ja yksilöllisen varhaiseläkkeen ikäraja nostettiin 55 vuodesta 60 vuoteen. Työmarkkinajärjestöjen sopimuksella yksityisen ja julkisen alan työeläkkeiden rahoituspohjaa laajennettiin siten, että 1993 myös työntekijät alkoivat maksaa työeläkemaksua. Vuoden 1995 alusta valtion ja kuntien eläkejärjestelmien vanhuuseläkeikä korotettiin 63 vuodesta 65 vuoteen ja eläkkeiden tavoitetaso alennettiin 66 prosentista 60 prosenttiin palkoista, toisin sanoen yksityisen alan työeläkkeiden tasolle. Muutokset koskivat tulevia eläkkeitä. Näin valtion ja kuntien eläkkeet yhtenäistettiin yksityisen alan työeläkejärjestelmän kanssa. Eläketurvan supistuksia jatkettiin 1996, ja nekin koskivat yksityisen ja julkisen alan työeläkkeissä pääasiassa tulevia eläkkeitä. Eläkepalkan laskutapa muutettiin määräytyväksi 10 viimeisen vuoden ansioiden perusteella. Lisäksi työeläkkeissä otettiin käyttöön erilaiset TEL-indeksit työikäisille ja 65 vuotta täyttäneille.

Eläketurvan leikkaukset koskivat myös kansaneläkkeitä. Kansaneläkkeen pohjaosaa ei ole maksettu vuoden 1996 alusta lähtien uusiin eläkkeisiin, ja pohjaosa poistui asteittain ennen vuotta 1996 alkaneista eläkkeistä kokonaan 2001. Näin kansaneläke muuttui eläkevähenteiseksi vähimmäiseläkkeeksi.

Eläketurvan leikkausten tavoite oli myös hillitä tulevaisuudessa väestön ikääntymisestä johtuvia kasvavia eläkemenoja ja pitää eläketurvan rahoitus kestäväällä pohjalla. 1990-luvun alussa talouslaman takia sairausvakuutuksen ansiosidonnaisten päivä- ja äitiysrahojen korvausprosentteja pienennettiin useita kertoja ja sairauspäivien odotusaikaa pidennettiin. Pienituloisten ja tulottomien päivärahan reaaliarvo kuitenkin säilytettiin korottamalla pieniä päivärahoja.

Sosiaaliturvan leikkaukset vuonna 1996 kohdistuivat myös sairausvakuutukseen. Sairausvakuutuslakia muutettiin niin, että sairauspäivärahat korvasivat lähinnä vain menetettyä ansiota. Samalla luovuttiin sairausvakuutuksen vähimmäispäivärahasta, jota aikaisemmin oli maksettu kaikille ilman työtuloja oleville. Kuitenkin tulottomille voitiin maksaa tarveharkintaista sairauspäivärahaa työkyvyttömyyden kestänyttä vähintään 60 päivää. Sen sijaan äitiys-, isyys- ja vanhempainrahojen vähimmäispäiväraha säilytettiin, vaikka sen tasoa alennettiinkin ja indeksisidonnaisuus poistettiin.

Laman takia 1990-luvun alussa sairausvakuutuksen korvauksia terveyshuollon kustannuksista alennettiin 55 prosentista 50 prosenttiin. Työterveyshuollon korvausjärjestelmä uusittiin vuonna 1995. Uudistuksella haluttiin vahvistaa ennalta ehkäisevää ja työkykyä ylläpitävää toimintaa.

Kuntoutus

Kuntoutuslainsäädännön kokonaisuudistus tuli voimaan 1.10.1991. Uudistuksen tavoite oli selkeyttää kuntoutusjärjestelmän työnjako ja korjata kuntoutuksen toimeentuloturvan aukot. Merkittävimpiin sosiaali- ja terveydenhuollon, työhallinnon ja vakuutusjärjestelmien lakeihin sisällytettiin kuntoutusvelvoite sekä organisaatioita velvoittava säännös yhteistyöstä. Muun muassa kansaneläke- ja työeläkelakeihin lisättiin säännös siitä, että ennen eläkepäättöstä eläkelaitoksen on tarvittaessa varmistettava työntekijän kuntoutusmahdollisuudet.

Kuntoutusaikaisen toimeentulon turvaamiseksi maksetaan 16–64-vuotiaille kuntoutusrahaa, jos kuntoutuksen tavoitteena on työelämässä pysyminen, työelämään palaaminen tai sinne tulo eikä työssäkäynti ole kuntoutusaikana mahdollista.

Työttömyysturva

Kevään 1993 työmarkkinaratkaisun muutosehdotukset sosiaaliturvaan koskivat työttömyysturvaa ja siinä suurimmat muutokset peruspäivärahaa. Työttömyysturvan peruspäivärahalle, kuten ansiopäivärahallekin, asetettiin kuuden kuukauden työssäoloehto ja 500 päivän enimmäiskesto. Lisäksi peruspäivärahaan ei sovelleta enää tarveharkintaa.

Uutena työttömyysturvaetuutena otettiin käyttöön tarveharkintainen työmarkkinatuki, joka on peruspäivärahan suuruinen. Työmarkkinatuki kohdistettiin lähinnä ensimmäistä kertaa työmarkkinoille tuleville nuorille henkilöille ja niille henkilöille, jotka eivät ole olleet työsuhteessa ja jotka yhä yleisemmin olivat jäämässä suoraan työttömiksi (esim. opiskelijat, ammatillisen tai akateemisen tutkinnon suorittaneet).

Vuoden 1997 alussa työttömyyspäivärahan perusteena oleva työssäoloehto piteni kuudesta kuukaudesta 10 kuukauteen, omavastuu-aika seitsemään päivään, ansiopäivärahan perusteena oleva palkanmaksutapa muuttui sekä 55-vuotiaiden lisäpäiväraha-oikeuden ikäraja nousi 57 vuoteen. Samalla muutettiin myös työmarkkinatukea: vuonna 1996 voimassa ollut 20-vuotiaiden työmarkkinatukioikeuden kavennus ulotettiin koskemaan kaikkia alle 25-vuotiaita nuoria.

Sosiaali- ja terveyspalvelut

1990-luvun alun talouslaman ohella sosiaali- ja terveyspalveluihin vaikutti vuonna 1993 toteutettu sosiaali- ja terveydenhuollon valtionosuusuudistus. Kuntien sosiaali- ja terveyspalvelujen rahoituksessa siirryttiin menoperusteisesta valtionapukäytännöstä laskennallisiin valtionosuuksiin.

Talouslaman takia palvelujen osuus sosiaalimenoista aleni 1990-luvun alkupuolella mutta alkoi jälleen nousta 1990-luvun lopussa. Talouskriisi ei näytä muuttaneen tulonsiirtojen ja palvelujen suhdetta. 1990-luvun lopulla oli kuitenkin nähtävissä perhepoliittisten menojen painottuminen aiempaa enemmän palveluihin. Näin lama ei todellisuudessa siirtänyt suomalaisen hyvinvointivaltion painottumista palveluista tulonsiirtoihin muutoin paitsi lisäämällä työttömyysturvamenoja.

Myös terveydenhuollon asiakkaiden maksuosuus suureni lamavuosina, sairaanhoidossa hieman enemmän kuin muissa terveyspalveluissa. Kun tähän vielä lisätään omavastuuosuuksien kasvu sairausvakuutuksen korvaamisessa lääkemenoissa sekä tutkimuksen ja hoidon menoissa, sairauskulut lisääntyivät henkeä kohti reaalisesti noin 20 prosenttia vuosina 1987–1996.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen valtionosuus pieneni huomattavasti laman aikana eikä ole palautunut lamaa edeltävälle tasolle. Näin sosiaali- ja terveyspalvelut menettivät erityistä valtiollista suojeluaan.

Erikoissairaanhoidossa supistukset ovat kohdistuneet pääasiassa psykiatriseen laitoshoittoon, mutta myös ikääntyneiden pitkäaikaissairaanhoidon ja hoivan vähenneminen on ollut huomattavaa.

Talouslaman aikana ja sen jälkeen asetettiin tavoitteeksi lasten päivähoidon palvelujärjestelmän laajentaminen. Päivähoidossa on kuitenkin havaittavissa siirtyminen kokopäiväiseen päivähoitoon osapäivähoidon ja perhepäivähoidon kustannuksella. Tämä on tulkittu käänneeksi kohti päivähoidon ammatillistumista koulujärjestelmän esiasteeksi ja etäännyttäminen aiemmasta hoivapalvelun identiteetistä.

1990-luvulla sekä sairaanhoidon että lasten hoivapalvelujen ammatillistuminen – akuuttisairaanhoito ja päivähoito – on vahvistunut. Sen sijaan vähemmän ammattisidonnaiset hoivapalvelut ovat joutuneet sopeutumaan talouslaman paineisiin. Varsinkin ikääntyneiden hoivapalvelut ovat kaventuneet niin kattavuudeltaan kuin sisällöltäänkin ja ovat muuttumassa sairaanhoidon tukipalveluiksi.

Pohjoismaista Ruotsi ja Suomi ovat supistaneet 1990-luvulla palveluoikeuksia siirtäen hoivavastuun kodeille, kun taas Tanska on kyennyt ylläpitämään laajemmat palveluoikeudet myös kotihoidon yleistyessä. Suomi ja Ruotsi ovat huomattavasti vähentäneet julkisen rahoituksen osuutta terveydenhuollossa, kun taas Tanska ja Norja ovat säilyttäneet julkisen rahoituksen entisellään. Vanhuspalvelujen heikennyttä onkin huomion arvoista, että lasten päivähoidon laajeneminen on jatkunut 1990-luvun lamankin ajan ja sen jälkeen myös Ruotsissa ja Suomessa. Pohjoismaissa lasten päivähoito on saamassa samanlaiset oikeudet kuin vanhempien lasten peruskoulutuksen. Lasten hoito on sopeutumassa peruskoulun malliin, kun taas vanhusten hoito näyttää sopeutuvan terveydenhuollon malliin. Mm. päivähoito on jo kokonaisuudessaan Ruotsissa ja 6-vuotiaiden osalta Norjassa siirretty kouluhallinnon piiriin.

2.7 2000-luku ja sosiaaliturva

2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen alkupuolella Suomen talouskasvu oli melko suotuisaa: vuosina 2001–2004 bruttokansantuote kasvoi 2 prosenttia ja talouskasvu perustui etenkin yksityiseen kulutukseen. Öljyn korkea hinta oli talouskasvun suurin riski. Työllisyysaste oli 67 prosenttia työkäisestä väestöstä ja työttömyysaste 9 prosenttia vuosina 2001–2004. Nopea talouskasvu jatkui hieman vuosikymmenen puolenvälin yli, ja 2005–2007 bruttokansantuote kasvoi keskimäärin 4 prosenttia. Työllisyysaste nousi 70 prosenttiin ja työttömyysaste laski 6,9 prosenttiin. Maailmantalouden taantumana syveneminen ja laajentuminen vaikutti myös Suomeen niin, että talouskasvu lähes pysähtyi syksyllä 2008. Tämä merkitsi sitä, että bruttokansantuotteen kasvu jäi 0,3 prosenttiin vuonna 2008 ja vuonna 2009 se laski 8,4 prosenttia. Työllisyysaste laski 68 prosenttiin ja työttömyysaste nousi 8,2 prosenttiin 2009.

Sosiaalimenojen osuus bruttokansantuotteesta kasvoi hieman 2000-luvun alussa, mikä johtui myös siitä, että sosiaaliturvaa parannettiin 2000-luvun alussa lieventämällä 1990-luvulla tehtyjä leikkauksia: mm. sairausvakuutuksen vähimmäispäiväraha ja työmarkkinatuen lapsikorotus palautettiin ja kansaneläkkeisiin alettiin uudelleen myöntää lapsikorotusta. Sosiaaliturvan parannukset kohdistettiin vähimmäisturvaetuuksiin, mm. sairauspäivärahan, vanhempainpäivärahan ja kuntoutuspäivärahan vähimmäismääriä, työttömyysturvan peruspäivärahaa, lapsilisiä ja pienten lasten kotihoidontukea korotettiin. Kansaneläkkeisiin tehtiin myös kolme tasokorotusta.

Eläkevakuutuksessa toteutettiin vuonna 2005 työeläkeuudistus, jonka tavoite on hillitä työeläkemaksun nousua sopeuttamalla se väestön ikärakenteen muutoksiin ja eliniän kasvuun. Vuonna 2004 kuntoutusta uudistettiin siten, että ammatillinen kuntoutus tuli lakisääteiseksi.

Valtioneuvosto asetti kesäkuussa 2007 Sosiaaliturvan uudistuskomitean (ns. SATA-komitean), jonka tehtävänä oli laatia ehdotus sosiaaliturvan kokonaisuudistukseksi vuoden 2009 loppuun mennessä siten, että perusturva olisi riittävä, ansioturva ja erityisesti työttömyysturva tukisivat työvoimakoulutusta ja työurien pidentämistä ja sosiaaliturva kannustaisi työnteekoon ja helpottaisi työn vastaanottamista. Sosiaaliturvaa olisi selkeytettävä ja sosiaaliturvan kestävyys varmistettava. Komitean työtä vaikeutti ansioturvasta ja perusturvasta kiistely: työmarkkinajärjestöt ja osa komitean työhön osallistuneista virkamiehistä olivat sitä mieltä, ettei perusturvaa suhteessa ansioturvaan saanut parantaa; muut komitean jäsenet olisivat halunneet purkaa perusturvan ja ansioturvan välisen kytköksen erityisesti työttömyysturvasta.

Työmarkkinajärjestöt ehdivät ennen SATA-komitean ehdotusten valmistumista laatia sosiaalilupona. Hallituksen päätös työnantajien kansaneläkemaksun poistamisesta tammikuun 2009 alussa mahdollisti sen, että kuun lopussa työmarkkinajärjestöt pääsivät sopimukseen nk. sosiaaliluposta. Sosiaalilupona turvaa työeläkkeiden ja työttömyysturvan tulevaisuuden sekä lisää työttömyysajan aktiivitoimia. Pätkätyöläiset

pääsevät entistä helpommin työttömyys- ja muutosturvan piiriin sekä lomautetut muutosturvan piiriin. Lisäksi vuorotteluvapaa vakinaistettiin ja työttömän koulutusajan tukia parannettiin. Työttömyysturvan lisäpäivien alaikäraja korotettiin. Lisäksi vuorotteluvapaa vakinaistettiin ja työttömän koulutusajan tukia parannettiin. Koulutukseen käytettävä aika vähentää ansiosidonnaisen työttömyysturvan 500 päivän maksimiaikaa. Eläketurvan merkittävin ratkaisu oli työeläkkeiden rahoituksen turvaaminen, kun työnantajien ja työntekijöiden työeläkemaksua korotetaan 0,4 prosenttiyksikköä 2011–2014. Korotus jakaantuu tasan työnantajien ja työntekijöiden välillä. Samalla osa-aikaeläkkeen ikäraja nostettiin 60 vuoteen.

Komitea laati joulukuussa 2009 ehdotuksen sosiaaliturvan uudistamiseksi ja perusturvan parantamiseksi. Se esitti pienimpien eläkkeiden nostamiseksi takuueläkettä, indeksisidonnaisuutta niihin perusturvaetuuksiin, joissa sitä ei ollut, sairausvakuutuksen vähimmäispäivärahan omavastuuosuuden lyhentämistä, työmarkkinatuen tarveharkinnan poistamista, työttömyysturvan aktiivituen soveltamisen laajentamista, asumistuen selkeyttämistä, hoitotuen ja omaishoidon tuen yhdistämistä, omaishoidon tuen siirtämistä Kelalle sekä kunnallisverotuksen perusvähennyksen korottamista.

Vaikka SATA-komitea ei saanutkaan aikaan sellaista sosiaaliturvan kokonaisuudistusta, jota se oli lähtenyt hakemaan, siitä huolimatta komitean työn tuloksena saatiin aikaan huomattavia sosiaaliturvareformeja. Komitean merkittävimpänä saavutuksena on 1.3.2011 voimaan tullut takuueläke, joka nostaa pieniä eläkkeitä. Takuueläke on vähimmäiseläke, sen täysi määrä on 687 euroa kuukaudessa, ja sitä maksetaan Suomessa asuvalle henkilölle, jonka kokonaiseläke on pienempi kuin takuueläkkeen täysi määrä. Takuueläke korotti pelkkää kansaneläkettä saavan yksin asuvan eläkettä 100 euroa ja parisuhteessa olevien eläkettä 170 euroa kuukaudessa.

Muina merkittävänä parannuksina voidaan pitää indeksisuojan ulottamista perusturvaetuuksiin: sairauspäivärahaan, vanhempainrahaan, kuntoutusrahaan sekä lapsilisiin, kotihoidon tukeen ja yksityisen hoidon tukeen 1.3.2011. Näin halutaan varmistaa perusturvaetuuksien reaaliarvon säilyminen. Lisäksi sairauspäivärahan ja opintotuen yhteensovittamista selkeytettiin 1.8.2010. Opiskelija voi nyt hakea sairauspäivärahaa, vaikka hänelle maksettaisiin opintotukea, mikä mahdollistaa opiskelijan aikaisempaa joustavamman siirtymisen sairauspäivärahan saajaksi.

Kuvio 1. Suomen sosiaaliturvan virstanpylväitä.

1895 tapaturma- vakuutus	1956 sairaalamlaki: sairaalat kuntainliitolle	1960 työttömyysturva- uudistus	1970 maatalousyrittäjien ja muiden yrittäjien työeläkkeet	1980–1985 kansaneläke- uudistuksia	1990-luku	2000-luku	2010 →
1922 köyhäinhuoltolaki	1956 uusi huolto- apulaki	1962 yksityisen alan työeläkkeet (TEL ja LEL)	1972 kansanterveyslaki: kunnalliset terveyskeskukset	1982 sairausvakuutuksen päivärahuuudistus sekä tapaturma- ja liikennevakuutus- uudistus eli Sove- uudistus	1991 kuntoutus- järjestelmän uudistus	2005 työeläkeuudistus	2011 takuueläke
1937 kansaneläkelaki	1956 kansaneläkelain kokonais- uudistus	1964 sairaus- vakuutuslaki	1973 päivähoitolaki	1984 sosiaalihuoltolaki	1993 sosiaali- ja terveydenhuollon valtionosuus- uudistus		
1948 lapsilisälaki			1979 työterveyshuolto lakisäätöseksi	1985 työttömyysturva- uudistus: ansio- ja peruspäiväraha			
→ 1950	1950-luku	1960-luku	1970-luku	1980-luku	1990-luku	2000-luku	2010 →

3 Sosiaaliturvan nykytilanteesta

3.1 Sosiaalimenot

Sosiaalimenot koostuvat pääosin lakisääteisistä eläkkeistä, sosiaali- ja terveystalvemuista, sairaus- ja työttömyysmenoista sekä perhe-etuuksista. Sosiaaliturvan avulla pyritään turvaamaan kaikille kansalaisille kohtuullinen elämisen taso ja toimeentulo tiettyjen sosiaalisten riskien ja tarpeiden varalta. Sosiaaliturvaetuudet voivat olla luonteeltaan joko toimeentulotukea turvaavia rahaetuuksia tai palveluja. Turva kattaa sairaudesta ja terveydestä, toimintarajoitteisuudesta ja työkyvyttömyydestä, vanhuudesta, perheen huoltajan kuolemasta, perheestä ja lapsista, työttömyydestä, asumisesta, sekä sosiaalisesta syrjäytymisestä johtuvia riskejä ja tarpeita. Perinteisesti sosiaaliturvan kehitystä, kohdentumista ja rahoitusta tarkastellaan sosiaalimenolaskelmien avulla. Laskelmiin kerätään lakisääteiset ja eräät työmarkkinoilla sovitut sosiaali- ja terveysturvan kustannukset. Määritelmän mukaisesti esimerkiksi opintotukea ja koulumatkatukea ei sisällytetä kyseisiin laskelmiin.

Suomen väkiluku oli vuoden 2010 lopussa 5 375 000, joista miehiä oli 2 638 000 ja naisia 2 737 000. Väkiluku kasvoi vuoden 2010 aikana noin 24 000 henkilöllä. Viime vuosina muuttovoitto ulkomailta on ollut luonnollista väestönlisäystä suurempi väkilukua kasvattava tekijä. 65 vuotta täyttäneiden määrä lisääntyi vuoden 2010 aikana runsaalla 30 000 henkilöllä, ja heitä oli vuoden 2010 lopussa väestössä 941 000. Väkiluku kasvoi vuoden 2010 aikana 10 maakunnassa ja pieneni 9 maakunnassa. Vuonna 2010 Suomessa oli 336 kuntaa. Vuoden 2010 aikana väkiluku kasvoi 137 kunnassa ja väheni 197 kunnassa. Suomen ikärakenne on vielä melko tasapainoinen, sillä 0–14-vuotiaita on 0,888 miljoonaa (16,5 prosenttia), 15–64-vuotiaita 3,546 miljoonaa (66,0 prosenttia) ja 65 vuotta täyttäneitä 0,941 miljoonaa (17,5 prosenttia).

Kunnat ovat ensisijaisesti velvollisia järjestämään yleiset sosiaalipalvelut, lasten päivähoidon, vanhusten hoivan sekä asumiseen liittyvät palvelut. Kuntien haasteet vaihtelevat huomattavasti johtuen kuntalaisten ikäjakaumasta. Väestöllinen huoltosuhde eli alle 15-vuotiaiden ja 65 vuotta täyttäneiden määrä 100 työikäistä kohden oli Suomessa vuoden 2010 lopussa 51,6. Alueellisesti tarkasteltuna väestöllinen huoltosuhde oli suurin Etelä-Savon maakunnassa (59,5) ja Etelä-Pohjanmaan maakunnassa (58,5). Väestöllinen huoltosuhde oli pienin Uudenmaan maakunnassa (44,9) ja Pirkanmaan maakunnassa (51,1). Kunnittain tarkasteltuna väestöllinen huoltosuhde oli suurin Luhangan kunnassa (91,0), Kivijärvellä (84,1) ja Multian kunnassa (80,9) sekä pienin Helsingissä (39,9), Tampereella (42,4) ja Oulussa (42,5). Sekä maakunnittain että

erityisesti kunnittain tarkasteltuna 65 vuotta täyttäneiden osuus vaihtelee erityisen paljon. Maassa- ja maastamuutto on muokannut kuntien ja maakuntien väestörakenteen vuosikymmenten saatossa erilaiseksi.

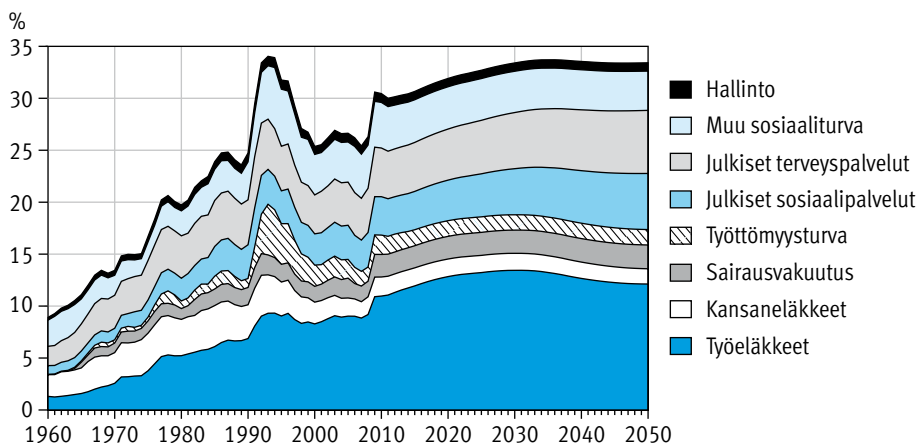
Suomen väkiluvun arvioidaan kasvavan noin puolella miljoonalla seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana. Vuonna 2030 sen arvioidaan olevan 5,850 miljoonaa henkeä. Näistä 0–14-vuotiaita arvioidaan olevan 16,1 prosenttia, 15–64-vuotiaita 57,8 prosenttia ja 65 vuotta täyttäneitä arvioidaan olevan 26,1 prosenttia. (Katso myös luku 6.)

Kuviossa 2 on esitetty sosiaalimenojen kehitys tehtävittäin suhteessa bruttokansantuoteeseen vuosina 1960–2009 sekä ennuste vuoteen 2050 asti. Sosiaalimenojen bruttokansantuoteosuus kasvoi vuodesta 1960 vuoteen 1990 noin 2,5-kertaiseksi. Kehitys kuvastaa sosiaaliturvaetuuksien ja julkisten palvelujen laajenemista ja tason nousua. 1990-luvun laman aikana sosiaalimenojen osuus kasvoi rajusti. Laman vaikutusten hallitsemiseksi sosiaalimenoihin tehtiin lukuisia leikkauksia 1990-luvulla.

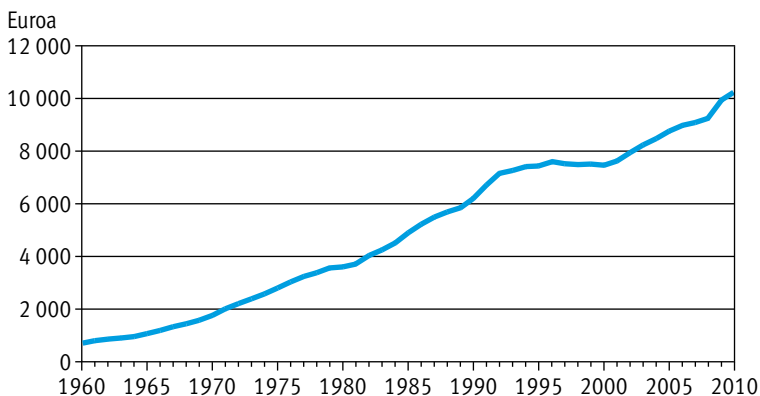
Sosiaalimenot asukasta kohti kasvoivat huomattavasti vuodesta 1960 aina vuoden 1990-alkupuolelle asti, jolloin kasvu pysähtyi noin kymmenen vuoden ajaksi. 2000-luvun alkupuolelta lähtien sosiaalimenojen kasvu asukasta kohti on jatkunut nykypäivään asti. Väestön ikääntyminen kasvattaa sosiaalimenoja asukasta kohti laskettuna myös tulevaisuudessa. (Kuvio 3.)

Sosiaalimenot vuonna 2009 olivat 52,4 miljardia euroa. Asukasta kohden jaettuna menot olivat 9 820 euroa. Taulukossa 1 on esitetty, miten sosiaalimenot jakaantuivat kohderyhmittäin vuonna 2009.

Kuvio 2. Julkiset sosiaalimenot tehtävittäin prosentteina suhteessa bruttokansantuoteeseen vuosina 1960–2009 sekä projektio vuoteen 2050.



Lähde: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kuvio 3. Sosiaalimenot asukasta kohti vuoden 2010 rahana vuosina 1960–2010, euroa/vuosi.

Lähde: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.

Taulukko 1. Sosiaalimenot kohderyhmittäin vuonna 2009.

Kohderyhmä	Mrd. euroa	Rahana maksettu toimeentuloturva, %	Palvelut, %
Sairaus ja terveys	13,1	17	83
Toimintarajoitteisuus	6,2	70	30
Vanhuus	18,0	89	11
Leski ja muut omaiset	1,7	100	0
Perhe ja lapset	5,7	51	49
Työttömyys	4,1	89	11
Asuminen	0,9	0	100
Muu sosiaaliturva	1,2	54	46
Hallinto	1,5		
<i>Osuus menoista</i>		62	38
<i>Menot yhteensä</i>	52,4		

Toimintarajoitteisuus-kohderyhmään kuuluvat mm. työkyvyttömyyseläkkeet, kuntoutuspalvelut ja vammaispalvelut.

Leski ja muut omaiset -kohderyhmään kuuluvat mm. perhe-eläkkeet.

Lähde: THL.

Suurin sosiaalimenojen kohde oli vanhuus-ryhmä ja toiseksi suurin sairaus ja terveys. Yhteensä näiden kahden ryhmän menot olivat lähes 60 prosenttia kaikista sosiaalimenoista. Vanhuus-ryhmän menot ovat kasvaneet ja jatkavat kasvuaan myös tulevaisuudessa. Tämä johtuu erityisesti eläkemenojen kasvusta, mikä aiheutuu eläkkeensaajien määrän lisääntymisestä ja toisaalta eläkkeiden tason paranemisesta (tästä

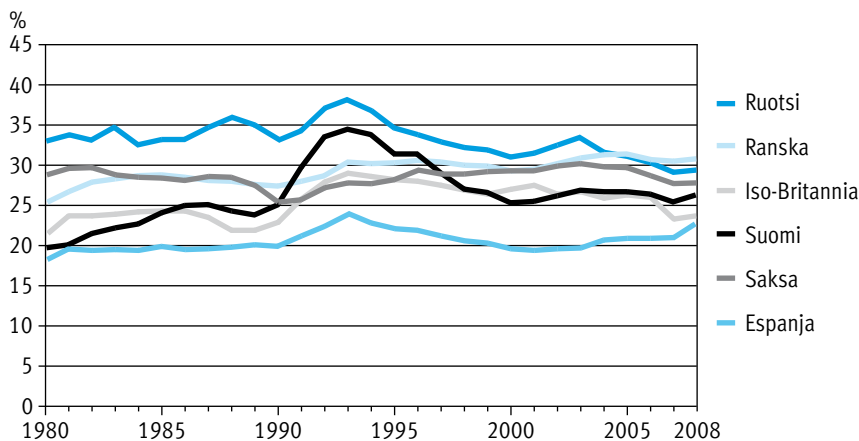
tarkemmin luvussa 6.1) Valtaosa rahana maksetusta toimeentuloturvasta on veronalaista tuloa. Vuonna 2009 sosiaalimenot olivat 30,6 prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen. Tämä oli 4,3 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuotta aikaisemmin. Bruttokansantuotesuhteen huomattava nousu oli seurausta sekä bruttokansantuotteen merkittävästä laskusta että sosiaalimenojen kasvusta.

Sosiaalimeno-osuuksien kansainvälistä vertailua

Euroopan yhteisöjen tilastotoimisto Eurostat on tehnyt sosiaalimenojen kansainvälisiä vertailuja. EU15-maiden (EU:n vanhat 15 jäsenmaata) sosiaalimenojen keskimääräinen bruttokansantuotesuhde on vuodesta 1995 pysynyt suunnilleen samalla tasolla (vaihtelu on ollut 26,8–27,8 prosenttia). Suomi alitti EU-maiden keskiarvon vuonna 1999. Vuonna 2008 sosiaalimenot suhteessa bruttokansantuotteeseen olivat Tanskassa 29,7 prosenttia, Ruotsissa 29,4 prosenttia, EU15-maissa keskimäärin 27,1 prosenttia, EU27-maissa keskimäärin 26,4 prosenttia, Suomessa 26,3 prosenttia. Kuviossa 4 on vertailtu eräiden maiden sosiaalimenojen suhdetta bruttokansantuotteeseen kolmenkymmenen vuoden aikana.

Perinteisessä sosiaalimenolaskelmassa ei oteta huomioon verojärjestelmän kautta annettavaa tukea. Maat, joissa bruttomenot ovat suuret, yleensä myös verottavat enemmän sosiaalietuuksia kuin muut vertailumaat. Erityisesti pohjoismaissa etuudet ovat pääosin verotettavaa tuloa ja siten tasoltaan hieman korkeampia. Näiden verotukseen liittyvien seikkojen huomioon ottamiseksi on laskettu ns. nettososiaalimenot. Kansainvälisiä vertailuja hankaloittaa luotettavan tiedon saaminen erityisesti yksityisistä

Kuvio 4. Sosiaalimenojen suhde bruttokansantuotteeseen eräissä EU-maissa vuosina 1980–2008, %/bkt.



Lähde: THL.

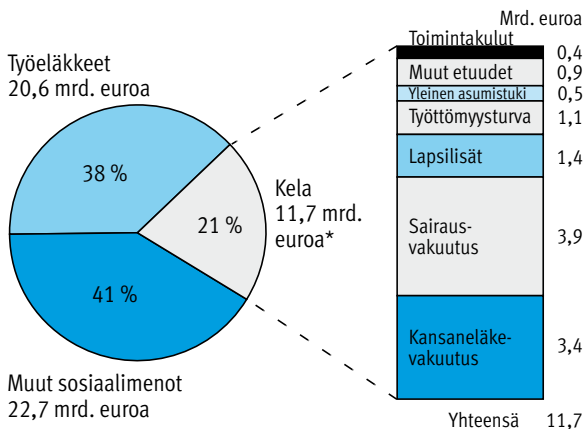
sosiaaliturvan kustannuksista. Nettotarkastelu lähentää eri maiden sosiaalimeno osuuksia toisiinsa. Nettososiaalimenojen kautta tarkasteltuna Suomen sosiaalimenojen osuus on selvästi pienempi kuin jäsenmaissa keskimäärin. Sosiaalimenojen osuus ei sen sijaan kerro siitä, miten ne jakautuvat etuuksien saajien kesken.

3.2 Sosiaaliturvan rahoituksen periaatteet

Suomen sosiaaliturvan päälinjat ja etuudet määritellään eduskunnassa. EU:n jäsenmaana Suomi ei enää voi harjoittaa täysin EU:sta riippumatonta sosiaalipolitiikkaa. Sosiaaliturvan hallinnossa keskeisessä asemassa on sosiaali- ja terveysministeriö. Kansaneläkelaitos (Kela) on yksi keskeinen sosiaaliturvan toimeenpanijoista. Vuonna 2010 Kelan menot olivat 21 prosenttia kaikista sosiaalimenoista (kuvio 5). Myös yksityiset vakuutuslaitokset hoitavat lakisääteistä ja pakollista sosiaaliturvaa, kuten työeläkevakuutusta ja työtaturmavakuutusta. Työeläkkeet olivat 38 prosenttia kaikista sosiaalimenoista, ja niiden osuus on kasvanut ja kasvaa edelleen arviolta kahden vuosikymmenen ajan. Kunnat huolehtivat merkittävästä osasta terveyden- ja sairaanhoidosta, sosiaalihuollosta ja sosiaalipalveluista. Kuvion 5 muut sosiaalimenot muodostuvat lähinnä erilaisista palveluista, kun taas työeläkkeet ja Kelan maksamat etuudet ovat rahana maksettavaa toimeentuloturva.

Kunnilla on velvollisuus huolehtia yleisten sosiaalipalveluiden järjestämisestä. Näitä ovat sosiaalityö, kasvatus- ja perheneuvonta, kotipalvelut, asumispalvelut, laitoshuolto, perhehoito ja omaishoidon tuki. Lisäksi kuntien tulee järjestää lasten päivähoito sekä vanhusten hoivaan ja asumiseen liittyvät palvelut. Kunnat järjestävät

Kuvio 5. Sosiaalimenojen jakautuminen työeläkkeisiin, Kelan maksamiin etuuksiin ja muihin sosiaalimenoihin vuonna 2010.



*Kela maksoi lisäksi opintoetuuksia 0,8 mrd. euroa vuonna 2010. Lähteet: Kela, THL.

myös päihdehuoltoa, vammaispalveluja ja kuntoutuspalveluita. Kustannuksiltaan suurimmat palvelut ovat erikoissairaanhoido, perusterveydenhuolto ja lasten päivähoido. Yhdessä näiden kolmen tehtävän kustannukset ovat puolet kaikista sosiaalimenojen palveluiden kustannuksista. Kunnat ja valtio rahoittavat pääosin nämä palvelut. Kunta-alan ja valtion eläkejärjestelmää hoitaa Keva.

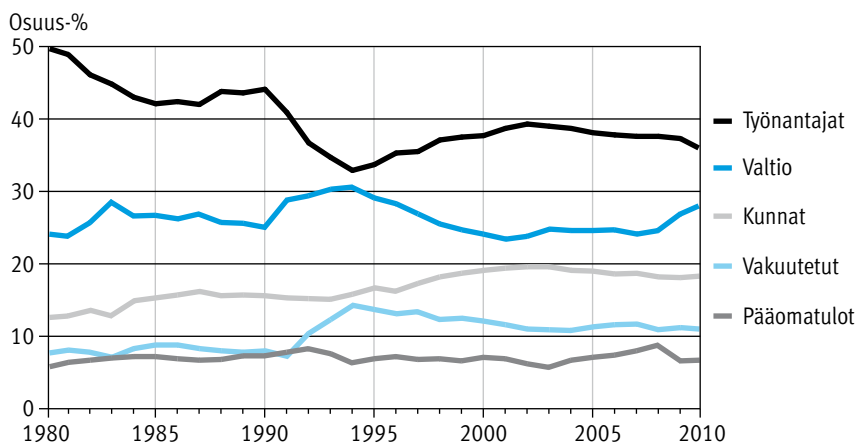
Vuonna 2008 kuntien sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottamiseen tarvittiin 233 000 henkilötyövuotta. Eniten työntekijöitä tarvittiin erikoissairaanhoidoon, lasten päivähoidoon, perusterveydenhuollon avopalveluihin ja perusterveydenhuollon vuodehoitoon sekä vanhusten laitoshoidoon.

Julkiset sosiaalimenot rahoitetaan veroilla, veronluonteisilla maksuilla, vakuutusmaksuilla, pääomatuloilla sekä asiakasmaksuilla. Kuviosta 6 nähdään, että 1990-luvulla työnantajien rahoitusosuus pieni, koska työssä olevien määrä väheni ja toisaalta työnantajan vakuutusmaksuja alennettiin. Vakuutettujen osuutta kasvatti erityisesti vuonna 1993 käyttöön otettu palkansaajien työeläkemaksu. Työeläkemaksun korotuksen maksavat puoliksi työnantajat ja työntekijät (tulevaisuuden haasteista ja ratkaisusta tarkemmin luvussa 6).

Vuonna 2010 sosiaalimenojen rahoituksesta vastasivat työnantajat (36 prosenttia), valtio (28 prosenttia), kunnat (18 prosenttia), vakuutetut (11 prosenttia) ja sosiaaliturvarahastot korko- ja pääomatuloin (7 prosenttia).

Työnantajat ja vakuutetut rahoittavat lähinnä eläkkeitä ja sairausvakuutusta. Valtio rahoittaa kaikkia sosiaalimenojen kohderyhmiä, mutta erityisesti kolmea ryhmää: perhe ja lapset, työttömät ja vanhukset. Kuntien rahoituksesta puolet menee terveydenhuoltoon ja loput lähinnä lapsiperheiden sekä vanhusten ja vammaisten

Kuvio 6. Sosiaalimenojen rahoitus vuosina 1980–2010, %.



Lähteet: Sosiaali- ja terveysministeriö, Tilastokeskus.

palveluihin. Suomalaisessa sosiaaliturvajärjestelmässä myös rahastoidaan maksuja tulevien menojen varalta. Esimerkiksi työeläkejärjestelmässä on sijoitusvaroja tulevien eläkemenojen varalta.

Vakuutetun ja työnantajan sosiaaliturvamaksut vuonna 2012 on esitetty taulukossa 2. Palkansaajat, yrittäjät ja etuudensaajat maksavat sairaanhoitomaksua. Palkansaajat

Taulukko 2. Sosiaalivakuutusmaksut, % palkasta vuonna 2012.

Työnantajat	%
Sairausvakuutus	
Kaikki työnantajat	2,12
Työttömyysvakuutus	
Palkkasumma v. 2012 alle 1 936 500 euroa	0,80
Palkkasumman 1 936 500 euroa ylittävältä osalta	3,20
Työeläkevakuutus	
Työnantajan keskimääräinen TyEL-maksu	17,35
Kuntatyönantajan KuEL-maksu (sis. eläkemeno- ja varhaiseläkem. per. maksut)	23,60
Valtiotyönantajan keskimääräinen VaEL-maksu	19,85
Vakuutetut	
Sairausvakuutus	
Sairanhoitomaksu	
Palkansaajat ja yrittäjät	1,22
Etuudensaajat (eläke- ja etuustulot)	1,39
Päivärahamaksu	
Palkansaajat ja MYEL-yrittäjät	0,82
YEL-yrittäjät	0,97
Työttömyysvakuutus	0,60
Yrityksen osaomistajan palkansaajan maksu	0,20
Työeläkevakuutus	
Alle 53-vuotiaat	5,15
53 vuotta täyttäneet	6,50
Yrittäjät ja maatalousyrittäjät	
Työeläkevakuutus	
Alle 53-vuotiaat	22,50
53 vuotta täyttäneet	23,85

Lyhenteet: TyEL = työntekijän eläkelaki, KuEL = kunnallinen eläkelaki, VaEL = valtion eläkelaki, MYEL = maatalousyrittäjän eläkelaki, YEL = yrittäjän eläkelaki. Lähde: STM.

ja yrittäjät maksavat myös päivärahamaksua sekä eläketurvaan työeläkemaksua ja työttömyysturvaan työttömyysvakuutusmaksua. Työnantajat maksavat sairausvakuutusmaksua, työttömyysvakuutusmaksua, työeläkemaksua ja työtapaturmavakuutusmaksua.

Kelan kokonaiskuluista valtio rahoitti 69 prosenttia, työnantajat 12, vakuutetut 14 ja kunnat alle 5 prosenttia, työttömyysvakuutusrahaston maksun ja omaisuuden tuottojen osuus yhteensä oli noin puoli prosenttia vuonna 2010. Kelan etuusrahas-toja ovat kansaneläkerahasto, sairausvakuutusrahasto ja sosiaaliturvan yleisrahasto. Vuodesta 2010 alkaen valtio on rahoittanut kaikki kansaneläkerahastosta maksettavat etuuskulut. Rahastosta maksettavia etuuksia ovat kansaneläkkeet ja niihin liittyvät osat. Sairausvakuutuksen työtulovakuutuksesta maksetaan sairauspäivärahat, vanhempainpäivärahat, kuntoutusrahat ja työterveyshuollon kustannukset. Sairaanhoidovakuutuksesta rahoitetaan sairaanhoitokorvaukset, kuntoutuksen menot ja osuus Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön kuluista. Sairausvakuutusrahaston kustannuksista vastaavat valtio, vakuutetut ja työnantajat. Muut kuin kansaneläkevakuutuksen ja sairausvakuutuksen etuudet maksetaan sosiaaliturvan yleisrahastosta. Rahastosta maksetaan työttömyyden perusturvaan liittyvät etuudet, lapsiperheiden etuudet, yleinen asumistuki sekä opintotuet. Lisäksi rahastosta maksetaan joukko pieniä etuuksia. Yleensä valtio vastaa sosiaaliturvan yleisrahastosta maksettavien etuuksien kustannuksista.

Kelan hoitama sosiaaliturva

Seuraava etuuksien esittely (3.3–3.9) painottuu erityisesti Kelan hoitamaan sosiaaliturvaan. Kelan toiminta käsittää lapsiperheiden toimeentuloturvan, opintotuen, terveyteen liittyvän sosiaaliturvan, kuntoutuksen, asumistuen, työttömien toimeentuloturvan, vähimmäiseläketurvan ja lisäksi vammaistuet, sotilasavustuksen, maahanmuuttajien erityistuen ja pitkäaikaistyöttömien erityistuen. Kelan etuudet ovat osa laajempaa sosiaaliturvan kokonaisuutta. Kelan etuusesittelyn yhteydessä kuvataan sosiaaliturvan kokonaisuutta myös laajemmin. Kelan etuuksien tasoa ylläpidetään pääasiassa kansaneläkeindeksin muutoksella tai erillispäätöksellä. Lisäksi joidenkin etuuksien suuruus määräytyy ansiotason kehityksen tai korvauksen perusteena olevien kustannusten mukaan. Kansaneläkeindeksi lasketaan vuosittain elinkustannusindeksin perusteella. Työeläkkeet seuraavat työeläkeindeksiä, johon elinkustannusten hintojen muutos vaikuttaa 80 prosentin painolla ja palkkojen muutos 20 prosentin painolla. Myös eräiden sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakasmaksut on sidottu kustannusten nousua vastaavaan indeksiin. Taulukossa 3 on esitetty keskeisten Kela-etuuksien ja lakisääteisen kokonaisturvan lukumäärätietoja.

Taulukko 3. Etuuden saajien lukumääriä vuonna 2010.

	Vuoden lopussa	Vuoden aikana
Eläke-etuuden saajia		
Vanhuuseläkkeen saajat	1 040 000	
Työkyvyttömyyseläkkeen saajat	259 000	
Työttömyyseläkkeen saajat	34 000	
Leskeneläkkeen saajat	259 000	
Lapseneläkkeen saajat	22 000	
Erityiseläkkeen saajat	53 000	
Vammaisetuuden saajia	296 000	
Lapsen vammaistuen saajat	33 000	
Aikuisen vammaistuen saajat	10 000	
Eläkkeensaajan hoitotuen saajat	226 000	
Ruokavaliokorvauksen saajat	29 000	
Sairausvakuutuskorvauksen saajia		
Sairauspäivärahan saajat		318 000
Vanhempainpäivärahan saajat		160 000
Sairaanhoidokorvauksen saajat		4 170 000
Työterveyshuollon piiriin kuuluvat työntekijät		1 847 000
Kuntoutus (Kela) ^a		
Kuntoutujat		99 000
Kuntoutuspalvelujen saajat		84 000
Kuntoutusrahaa saavat		52 000
Työttömyysturvan saajia		
Ansiopäivärahan saajat	144 000	
Peruspäivärahan saajat	29 000	
Työmarkkinatuen saajat	113 000	
Lapsilisää saaneita lapsia	1 015 000	
Lastenhoidon tukia saaneita perheitä	90 000	
Yleistä asumistukea saaneita ruokakuntia	164 000	
Eläkkeensaajan asumistuen saajia	179 000	
Opintotuen saajia	249 000	
Koulumatkatuen saajia	33 000	

^a Kuntoutusta järjestävät mm. kuntien terveys- ja sosiaalihuolto, Kela, työvoima- ja opetusviranomaiset sekä työeläkelaitokset. Kelan osuus kuntoutuksen kokonaismenoista on noin viidesosa.

3.3 Lapsiperheiden toimeentuloturva

Lapsen perheelle aiheuttamia kustannuksia tasataan mm. maksamalla äitiysavustusta, vanhempainpäivärahaa, lasten kotihoidon tukea, yksityisen hoidon tukea, lapsilisää, lapsen eläkettä, elatustukea ja sosiaalivakuutusetuuksiin liittyviä lapsikorotuksia.

Lapsen synnyttyä vanhemmille maksetaan vanhempainpäivärahaa (äitiys-, isyys- ja vanhempainpäivärahaa). Päivärahan määrään vaikuttaa se, onko päivärahaa saava vanhempi ollut töissä, sairaana tai työttömänä tai onko hän opiskelija. Keskituloisen henkilön päiväraha on noin kaksi kolmasosaa henkilön työtuloista. Vähimmäispäiväraha on aina 22,96 euroa arkipäivältä eli noin 574 euroa kuukaudessa (vuonna 2012).

Lasten kotihoidon tuella ja yksityisen hoidon tuella tuetaan rahallisesti pienten lasten hoitojärjestelyjä. Perheellä on oikeus kotihoidon tukeen niin kauan kuin perheessä on alle kolmivuotias lapsi. Tuki on vaihtoehtoista kunnan järjestämälle päivähoidolle. Yhden lapsen kotihoidon tuki on enimmillään 503 euroa kuukaudessa (vuonna 2012), minkä lisäksi maksetaan mahdollista kuntalisää. Yksityisen hoidon tukea maksetaan alle kouluikäisen lapsen hoidon järjestämisestä vanhempien osoittamalle päivähoiton tuottajalle tai palkkaamalle hoitajalle.

Jokaisesta alle 17-vuotiaasta lapsesta maksetaan lapsilisää. Etuuden suuruus on porrastettu perheen lapsiluvun mukaan. Ensimmäisestä lapsesta lapsilisä on 104,19 euroa, toisesta lapsesta 115,13 euroa, kolmannesta lapsesta 146,91 euroa, neljännessä 168,27 euroa ja jokaisesta seuraavasta lapsesta 189,63 euroa kuukaudessa (v. 2012). Yksinhuoltajalle maksetaan jokaisesta lapsesta lapsilisään yksinhuoltajakorotusta 48,55 euroa. Valtio rahoittaa lapsilisän kustannukset, jotka olivat 1,4 miljardia euroa vuodessa. Lapsiperheiden toimeentuloa turvataan myös lapsen sairastumiseen ja vammautumiseen liittyvillä etuuksilla.

Sosiaalimenojen perhe ja lapset -ryhmän merkittävin palvelu on lasten päivähoito. Vuoden 1996 alusta lähtien kaikilla alle kouluikäisillä lapsilla on ollut oikeus kunnan järjestämään päivähoitoon. Vuoden 2009 lopussa oli kunnallisessa päivähoidossa 201 000 lasta ja yksityisessä päivähoidossa 17 000 lasta. 1–6-vuotiaista lapsista 62 prosenttia oli päivähoidossa. Lasten päivähoiton kustannukset olivat 1,8 miljardia euroa vuodessa. Kunnilla ja valtiolla on päävastuu lasten päivähoiton kustannusten rahoittamisesta, ja asiakasmaksuilla katettiin noin kuudesosa kuluista.

3.4 Opiskelijoiden toimeentuloturva

Yhteiskunta tukee opiskeluaikaista toimeentulotukea eri tavoin. Yksi tuista on opintotuki, joka turvaa opiskeluaikaista toimeentuloa. Opintotuki koostuu opintorahasta, asumislisästä ja opintolainan valtiontakauksesta sekä ateriatuesta, koulumatkatuesta ja korkoavustuksesta. Opintorahan suuruus riippuu opiskelijan iästä, asumis- ja perhe-

suhteista, oppilaitoksesta sekä taloudellisesta tilanteesta. Suomessa harjoitettaviin opintoihin voidaan myöntää opintotukea Suomen kansalaiselle, EU- tai ETA-työntekijälle ja hänen aviopuolisolleen ja hänen huollettavana olevalle lapselleen. Tukea myönnetään myös muulle kuin Suomen kansalaiselle, jos hän on asunut Suomessa vähintään kaksi vuotta muussa kuin opiskelutarkoituksessa ja asumista voidaan pitää pysyvänä. Opintotukea myönnetään peruskoulun jälkeisiin päätoimisiin opintoihin: lukion oppimäärän suorittamiseen, ammatilliseen perus- ja lisäkoulutukseen sekä korkeakoulututkinnon suorittamiseen.

Tuki opintoihin ulkomailla määräytyy osittain eri tavalla kuin tuki opintoihin Suomessa. Opintotukea voi saada oppilaitokseen hyväksytty, päätoimisesti opiskeleva henkilö, joka edistyy opinnoissa ja on taloudellisen tuen tarpeessa. Opintotuen kesto on rajattu ja vaihtelee suoritettavan tutkinnon laajuudesta riippuen. Korkeakoulututkintoa, ammattikorkeakoulututkintoa, ammatillista koulutusta ja lukiossa opiskelua varten on määritelty tuen enimmäiskestot. Koulumatkatukea maksetaan lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskeleville.

Kelan internetsivuilla olevilla opintotukilaskureilla voi selvittää mahdollisuutensa saada opintotukea ja laskea arvion opintotuen määrästä. Suurimmillaan korkeakouluopiskelijan opintotuki on 800 euroa kuukaudessa, joka koostuu lähes 300 euron opintorahasta, noin 200 euron asumislisästä ja takaisin maksettavasta 300 euron opintolainasta. Korkeakouluopiskelija voi saada verotuksessa opintolainavähennyksen, jos hän suorittaa korkeakoulututkinnon määräajassa.

Asumislisän piiriin kuuluvat kaikki vuokra- tai asumisoikeusasunnossa asuvat opiskelijat. Asumislisän suuruuteen vaikuttavat tarveharkinta ja asumiskustannukset. Asumislisä on 80 prosenttia hyväksyttävistä asumismenoista. Asumismenoja ei oteta huomioon 252 euroa ylittävältä osalta, joten suurin maksettava asumislisä on noin 202 euroa kuukaudessa.

Opintotukea ei lasketa sosiaalimenoihin.

3.5 Terveysteen liittyvä sosiaaliturva

Terveystenhuollolla yhteiskunta pyrkii järjestelmällisesti edistämään ja ylläpitämään väestön terveyttä. Terveysten turvaamiseksi yhteiskunta julkisin varoin tuottaa terveyspalveluja ja korvaa kansalaisille terveyspalvelujen käytöstä aiheutuneita kustannuksia.

Sairausvakuutus korvaa sairauden sekä raskauden ja synnytyksen aiheuttamia avosairaanhoidon kustannuksia. Näitä ovat mm. yksityislääkärin tai yksityishammaslääkärin palkkiot, lääkkeet, tutkimus ja hoito sekä sairauden aiheuttamat matkakustannukset. Yhteiskunta osallistuu myös työterveyshuollon ja opiskelijoiden

terveydenhuollon rahoitukseen. Sairausvakuutuksen päiväraha korvaa ansionmenetykset sairauden aiheuttaman lyhyen työkyvyttömyyden ajalta enintään 300 päivää.

Sairauspäivärahan suuruus riippuu henkilön työtuloista. Keskituloisen henkilön päiväraha on noin kaksi kolmasosaa henkilön työtuloista. Myös henkilöillä, joilla ei ole ollut työtuloja (mm. opiskelijat ja omaa työtä tekevällä), on tiettyjen ehtojen täyttyessä oikeus vähimmäispäivärahaan. Sairaanhoidokorvauksen maksamiseen vaikuttavat useat eri syyt. Osaan korvauksista liittyy potilaan maksama rahamääräinen omavastuu, jolloin omavastuun ylittävältä osalta korvataan tietty osuus. Lisäksi lääkärin ja hammaslääkärin palkkioille sekä tutkimus- ja hoitotoimenpiteille on määrätty tietty taksa, jonka ylittävän osuuden potilas maksaa kokonaan itse.

Vuonna 2009 sosiaalimenojen sairaus- ja terveystoimet olivat 13,1 miljardia euroa. Rahana maksetuista toimeentuloturvamenoista suurimmat menoerät olivat työntekijän maksama palkka työntekijöille sairauden aikana sekä sairausvakuutuksen sairauspäiväraha.

Suomen terveydenhuolto on järjestetty porrastetusti. Terveyskeskukset huolehtivat perusterveydenhuollon palveluista. Erikoissairaanhoidon antavat sairaalat. Sairaanhoidon lisäksi terveydenhuoltoon kuuluvat terveysneuvonta, sairaankuljetus, hammashuolto, kouluterveydenhuolto, opiskelijaterveydenhuolto, seulonnat, työterveydenhuolto ja mielenterveyspalvelut kuntien asukkaille. Yksityinen terveydenhuolto täydentää julkisia palveluja.

3.6 Asumistuki

Yhteiskunta tukee asumista sekä rahallisesti että palveluin. Asunnon hankkimista ja perusparantamista tuetaan myöntämällä lainaa ja lainan korkotukea. Osa asuntolainojen koroista on verovähennyskelpoisia. Asumista tuetaan myös suoraan asumiskustannuksia pienentävillä tuilla. Näistä tärkeimmät ovat yleinen asumistuki, eläkkeensaajien asumistuki ja opintotuen asumislisä. Sosiaalimenoluokittelussa opintotuen asumislisää ei luokitella asumisen kohderyhmään kuuluvaksi.

Asumistuella vähennetään pienituloisten asumiskustannuksia. Asumistukea myönnetään kohtuullisiin asumismenoihin. Yleinen asumistuki myönnetään ruokakunnalle. Asumistuki on enintään 80 prosenttia kohtuullisista asumismenoista. Omavastuun suuruus riippuu asunnon sijainnista, iästä, ruokakunnan koosta ja ruokakunnan jäsenten tulojen yhteismäärästä. Jos ruokakunnan tulot ovat pienet, perusomavastuuta ei ole. Valtioneuvosto vahvistaa vuosittain enimmäisasumismenot ja enimmäispinta-alat, joiden mukaan asumistukea voi saada. Suurella osalla tuensaajista todelliset asumismenot ovat kohtuullisia asumismenoja suuremmat. Asukas maksaa itse kohtuulliset asumismenot ylittävän osuuden kokonaisuudessaan. Vuoden 2011 lopussa keskimääräinen asumistuki oli 268 euroa kuukaudessa.

3.7 Työttömien toimeentuloturva

Työttömien toimeentulo pyritään turvamaan pääasiassa työttömyyspäivärahalla, työmarkkinatuella ja työttömyyseläkkeellä. Muita tukimuotoja ovat vuorottelukorvaus, työvoimapoliittiset koulutusajan etuudet ja omaehtoisen opiskelun tuki.

Työttömyyspäivärahaa maksetaan kahden järjestelmän kautta. Työttömyyskassojen jäsenet voivat saada ansiopäivärahaa ja kassoihin kuulumattomat saavat peruspäivärahaa. Lisäksi Kela maksaa työmarkkinatukea niille henkilöille, joilla ei ole oikeutta työttömyyspäivärahaan. Kela huolehtii työttömän perusturvasta, ja työttömien ansioturvan toimeenpano kuuluu työttömyyskassoille.

Työttömyysturvan peruspäivärahaan on oikeus työvoimatoimistoon ilmoittautuneella yli 17-vuotiaalla kokoaikatyötä hakevalla työttömällä, joka täyttää työssäoloehdon. Lisäksi henkilön on oltava työkykyinen ja työmarkkinoiden käytettävissä. Työssäoloehto täyttyy palkansaajalla, joka on ollut työssä vähintään 8 kuukautta työttömyyttä edeltävien reilun kahden vuoden aikana. Ansioon suhteutettuun päivärahaan on oikeus työttömällä työttömyyskassan jäsenellä, joka täyttää kassan jäsenyyttä ja työssäoloa koskevat ehdot. Peruspäivärahaa tai ansioturvan päivärahaa maksetaan enintään 500 päivältä. Työstä tai koulutuksesta kieltäytyminen saattaa johtaa päivärahan menettämiseen määrääjäksi eli karenssiin.

Työmarkkinatukeen on oikeus työttömällä, joka on saanut perus- tai ansiopäivärahaa enimmäisajan tai joka ei täytä työssäoloehto. Tuen saaminen edellyttää taloudellisen tuen tarvetta eli tuki on tarveharkintainen. Työmarkkinatukea voi saada työvoimatoimistoon ilmoittautunut yli 17-vuotias kokoaikatyötä hakeva työtön. Lisäksi henkilön on oltava työkykyinen ja työmarkkinoiden käytettävissä.

Nuorten oikeutta työmarkkinatukeen on rajoitettu. Ensimmäistä kertaa työmarkkinoille tulevalla henkilöllä on viiden kuukauden pituinen odotusaika, jolloin työmarkkinatukea ei makseta. Vuonna 2012 täysi työmarkkinatuki on 31,36 euroa päivältä ja sitä maksetaan enintään viideltä päivältä viikossa. Ilman korotuksia työmarkkinatuen suuruus on keskimäärin 674 euroa kuukaudessa (brutto). Työmarkkinatuki on tarveharkintainen, ja vanhempien taloudessa asuvan työmarkkinatukea voidaan alentaa.

Vuonna 2009 työttömyyden sosiaalimenot olivat 4,1 miljardia euroa. Suurimmat menoerät olivat ansiopäiväraha, työmarkkinatuki ja työttömyyseläkkeet.

3.8 Eläketurva

Suomen eläkejärjestelmä koostuu pääpiirteissään kahdesta lakisääteisestä eläkejärjestelmästä, työeläkejärjestelmästä ja kansaneläkejärjestelmästä, jota täydentää takuueläke. Tämän lisäksi on eräitä erityisriskejä varten säädettyjä lakeja (esim. liikenne-

tapaturma-, vakuutus-, sotilasvamman- ja sotilastapaturmalaki). Nämä järjestelmät yhdessä takaavat eläketurvan Suomessa asuville henkilöille vanhuuden, työkyvyttömyyden sekä perheen huoltajan kuoleman varalta. Vuonna 1950 tai sen jälkeen syntyneillä ei ole oikeutta työttömyyseläkkeeseen.

Työeläkkeisiin (työ-, virka- ja yrittäjäeläkkeisiin) ovat oikeutettuja ne henkilöt, joilla on työhistoria. Työeläkkeen suuruuteen vaikuttavat työuran pituus ja työansiot. Vuoden 2005 alusta alkaen eläkettä on karttunut 18–52-vuotiailla 1,5 prosenttia vuosipalkasta. 53–62-vuotiailla karttuma on 1,9 prosenttia ja 63–67-vuotiailla 4,5 prosenttia vuosipalkasta. Vanhuuseläkkeelle siirrytään joustavasti 62–68-vuotiaana. Jos henkilö siirtyy vanhuuseläkkeelle 62-vuotiaana, eläkkeeseen tehdään varhennusvähennys. Vanhuuseläke alkoi vuoden 2005 alusta karttua myös eräiltä palkattomilta jaksoilta. Tällaisia jaksoja ovat äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaa, työttömyys- ja vuorotteluvapaakaudet, erilaiset kuntoutus- ja sairausjaksot sekä opiskeluaika. Vuodesta 2010 alkaen on huomioitu yleisen eliniän muutoksen vaikutus eläketasoon elinaikakertomien avulla. Kunkin syntymävuosiluokan osalta lasketaan, kuinka paljon 62-vuotiaana jäljellä oleva keskimääräinen elinaika on muuttunut vuodesta 2009. Kertoimella tarkistetaan kyseessä olevan vuosiluokan eläketasoa alaspäin samassa suhteessa kuin koko 62 vuotta täyttäneen väestön elinaika on tilaston mukaan pidentynyt. Elinaika-kerroin on ikäluokkakohtainen eikä riipu vakuutetun eläkkeellejäämisistä.

Kansaneläkkeen suuruus riippuu muusta eläketurvasta. Kansaneläke ja sitä täydentävä takuueläke turvaavat perustoimeentulon, jos henkilö ei saa lainkaan työeläkettä tai se jää pieneksi. Kansaneläkkeen vanhuuseläkeikä on 65 vuotta. Kansaneläkkeen voi halutessaan varhentaa tai sitä voi lykätä.

Eläkeläinen voi saada lisäksi eläkkeensaajan asumistukea, eläkettä saavan hoitotukea, lapsikorotusta ja rintamalisää. Niitä voi saada, vaikka ei saisikaan kansaneläkettä. Lisäksi voidaan maksaa perhe-eläkkeitä leskelle ja lapselle.

Tulojen mukaan määräytyviä eläkkeenosia ovat eläkkeensaajan asumistuki, ylimääräinen rintamalisä, lapsen eläkkeen täydennysmäärä sekä lesken alku- ja jatkoeläkkeen täydennysmäärä. Niiden suuruuteen voivat vaikuttaa myös perhesuhteet ja asunnon sijainti. Eläkkeensaajan asumistuki riippuu tulojen ohella myös asumiskustannuksista. Asumistuki on 85 prosenttia omavastuun ylittävistä asumiskustannuksista. Vuoden 2011 lopussa keskimääräinen eläkkeensaajan asumistuki oli 189 euroa kuukaudessa. Kaikista eläkkeensaajista noin 14 prosenttia saa asumistukea. Pääosa asumistuen saajista asuu vuokra-asunnoissa ja saa kansaneläkettä.

Useampi kuin joka neljäs eli noin 1 400 000 henkilöä (v. 2010) Suomessa asuvaa henkilöä saa eläkettä: 1 040 000 henkilöä saa vanhuuseläkettä, 259 000 työkyvyttömyyseläkettä, 34 000 työttömyyseläkettä, 259 000 perhe-eläkettä, 22 000 lapsen eläkettä ja 53 000 jotain erityiseläkettä. Suomessa asuvia kansaneläkkeen ja työeläkkeen saajia (pois lukien perhe-eläkkeet, osa-aikaeläkkeet ja maatalouden erityiseläkkeet) oli 1 316 000 ja heidän keskimääräinen kokonaiseläkkeensä oli 1 370 euroa kuukaudessa

(2010). Suomesta maksetaan eläkettä myös ulkomaille asuville noin 70 000 henkilölle. Kansaneläkkeen täysi määrä yksin asuvalle on 609 euroa kuukaudessa (2012). Takuueläkkeen ansiosta Suomessa asuvan vähimmäiseläke on kuitenkin 714 euroa kuukaudessa (2012). Eläketulovähennyksen vuoksi pienemmistä eläkkeistä ei makseta veroa. Vuonna 2010 kokonaiseläkemenot olivat 23,1 miljardia euroa, joista yksityisen sektorin osuus oli 12,1 miljardia, valtion 3,7 miljardia, kuntien 3,4 miljardia Kelan 2,5 miljardia, ja muiden osuus oli 1,4 miljardia euroa.

Vanhuuseläkkeiden osuus oli yli neljä viidesosaa sosiaalimenojen vanhuus-kohderyhmän kustannuksista. Kyseisen kohderyhmän kustannuksiltaan merkittävimmät palvelut ovat vanhusten laitoshoido ja kotipalvelut. Toimintarajoitteisuus-kohderyhmän kustannuksista puolet on työkyvyttömyyseläkkeitä. Tämän ryhmän merkittävimmät palvelut ovat kuntoutuspalvelut ja vammaispalvelut. Leski ja muut omaiset -ryhmän kustannukset koostuvat lähinnä perhe-eläkkeistä.

Eläkettä saavan hoitotuki, 16 vuotta täyttäneen vammaistuki, alle 16-vuotiaan vammaistuki, keliakiaa sairastavan ruokavaliokorvaus ja vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelu muodostavat yhdessä Kelan vammaistuet ja -palvelut.

3.9 Muu sosiaaliturva

Muun sosiaaliturvan suurin menoerä on toimeentulotuki. Toimeentulotukea saa henkilö tai perhe, jonka tulot ja varat eivät riitä välttämättömiin jokapäiväisiin menoihin. Toimeentulotukea haetaan kunnan sosiaalitoimistosta. Toimeentulotuki on viimesijainen toimeentuloturvan muoto ja se on tarveharkintaista. Tukea myönnetään yleensä kuukaudeksi kerrallaan, ja se lasketaan asiakkaan välttämättömien menojen mukaan.

Toimeentulotuen määrä on toimeentulotukilaissa määriteltyjen menojen sekä käytettävissä olevien tulojen ja varojen erotus. Toimeentulotuen perusosaan vaikuttaa perheen koko ja rakenne sekä lasten ikä. Suurimmillaan yksin asuvan perusosa on 461 euroa kuukaudessa (2012).

Vuoden 2010 aikana toimeentulotukea saaneita kotitalouksia oli 242 000, ja näissä talouksissa oli 382 000 henkilöä. Bruttomenot olivat 632 miljoonaa euroa.

Sotilasavustusta voidaan maksaa aseellisessa, aseettomassa tai siviilipalveluksessa olevan asevelvollisen omaiselle. Asumisavustusta voidaan joissakin tapauksissa maksaa myös palveluksessa olevalle itselleen. Muun sosiaaliturvan keskeiset palvelut ovat päihdehuolto ja pakolaishuolto.

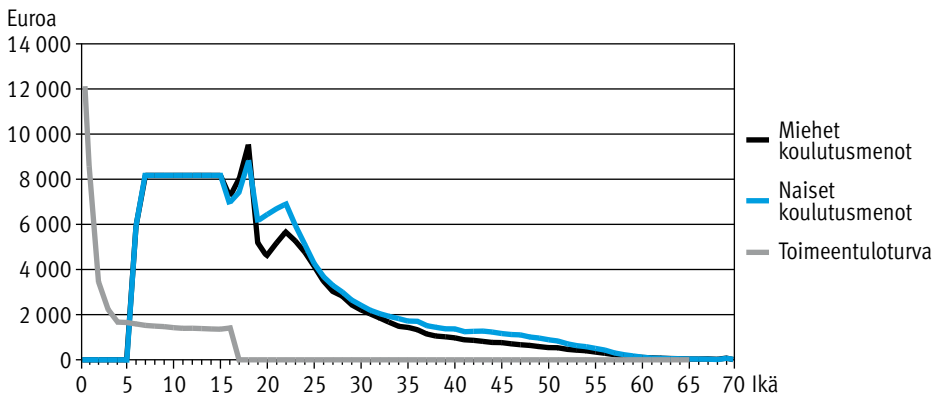
3.10 Koulutus- ja sosiaalimenot iän mukaan

Eri sosiaalietuudet kohdistuvat luonnollisesti eri-ikäisille. Sen tähden on mielenkiintoista selvittää, minkä suuruisia tulonsiirtoja ja julkisia palveluja edellä kuvatut nykysäännökset ja -järjestelmät kohdistavat eri-ikäisille kansalaisille.

Kuvioissa 7–12 esitetään koulutus- ja sosiaalimenot asukasta kohti iän mukaan. Eri etuuslajien vertailussa on huomattava, että pystyakselin asteikko vaihtelee eri kuvioissa.

Lapsiperheiden toimeentuloturva sisältää muun muassa vanhempainpäivärahan, pienten lasten hoidon tuen ja lapsilisän. Etuudet ovat suurimmillaan syntymävuotena, noin 12 000 euroa syntyneitä kohti vuonna 2010. Lapsiperheiden toimeentuloturva-etuuksia maksetaan lapsuus- ja nuoruusvuosien ajalta lasta kohti yhteenlaskettuna keskimäärin noin 45 500 euroa vuoden 2010 rahassa ja säännöksiin.

Kuvio 7. Lapsiperheiden toimeentuloturva iän mukaan ja julkiset koulutusmenot iän ja sukupuolen mukaan keskimäärin asukasta kohti vuonna 2010, euroa.



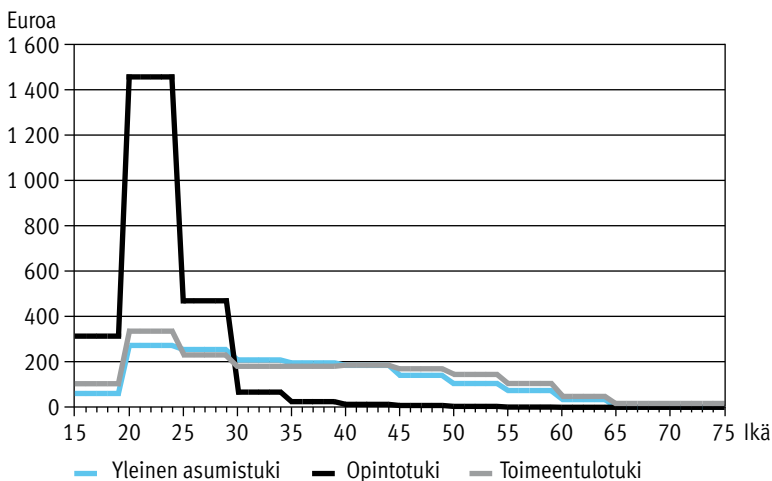
Lähteet: Kela, Tilastokeskus ja omat laskelmat.

Koulutusmenot asukasta kohti on laskettu eri koulutustasoilla opiskelevien iän ja sukupuolen mukaisten väestöosuuksien ja vastaavien oppilaasta kertyvien vuosikutustusten perusteella. Koulutusmenot ovat perusasteen päättökään saakka samansuuruiset tytöillä ja pojilla. Perusopetuksen kustannus on noin 8 000 euroa vuodessa oppilasta kohti. Sen jälkeen poikien kustannus on suurempi, koska pojista suurempi osa kuin työistä on ammattiopetuksessa, joka on perusopetusta ja lukiota kalliimpaa. Keskimääräinen asevelvollisuuden suorittamisikä vaikuttaa päinvastoin eli poikien koulutusmenot pienenevät suhteessa tyttöihin, samoin myöhemmin sukupuolien välille tulee eroja siitä, että korkeakouluissa opiskelee enemmän naisia kuin miehiä.

Korkeakouluopetuksen kustannus opiskelijaa kohti on suurempi kuin perus-, lukio- ja ammattikoulutuksen, mutta koska vain osa jatkaa korkeakoulussa, kustannus asukasta kohti on pienempi. Julkisia koulutuskustannuksia kertyy kansalaista kohti keskimäärin 104 000 euroa miehille ja 112 000 euroa naisille koko elinaikana.

Opintotukimenot kohdentuvat erityisesti 20–24-vuotiaille. Yleisen asumistuen ja toimeentulotuen menot jakaantuvat tasaisemmin iän mukaan. Nuorten tulotaso on muuta väestöstä matalampi ja toisaalta nuorista suhteellisesti suurempi osa asuu vuokralla.

Kuvio 8. Opintotuki, yleinen asumistuki ja toimeentulotuki asukasta kohti iän mukaan vuonna 2010, euroa.^a



^a Asumistuen ja toimeentulotuen menot on kohdistettu ruokakunnan aikuisille.

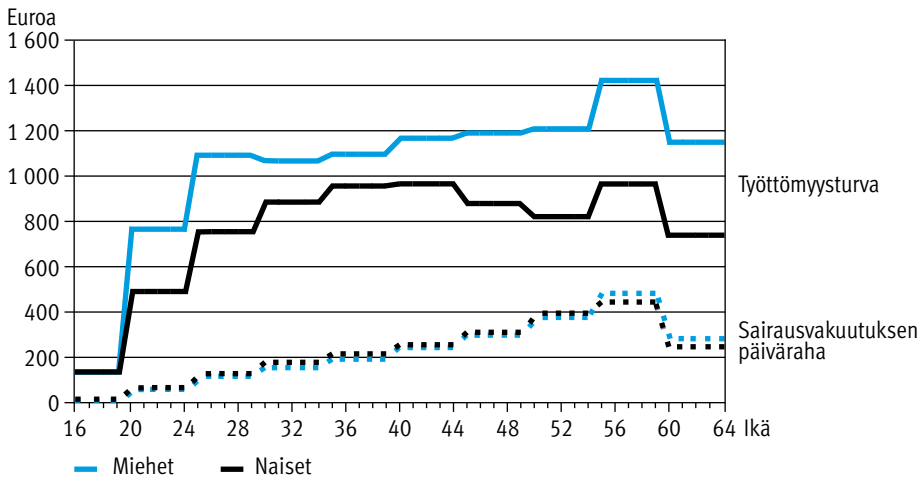
Lähteet: Kela, THL.

Työttömyysturvaetuuksien ja sairausvakuutuksen päivärahojen keskiarvo asukasta kohti on saajien väestöosuuden ja saajien keskimääräisen etuuden tulo kyseisessä ikä- ja sukupuoliryhmässä.

Työttömyysturvaa saavien määrä oli suurin (miehillä 1 400, naisilla vajaat 1 000 euroa vuodessa) 55–59-vuotiailla.

Sairausvakuutuksen päiväraha asukasta kohti kasvaa sairastavuuden kasvaessa iän myötä 55–59-vuotiaisiin saakka, jolloin päivärahaa sekä miehille että naisille maksettiin keskimäärin noin 450 euroa vuodessa asukasta kohti. Seuraavassa ikäryhmässä päivärahan keskiarvo on jo pienempi, koska eläkkeellä olevien osuus on jo niin suuri, että päivärahan saajien osuus ikäluokasta on pienempi kuin edeltävissä ikäryhmissä.

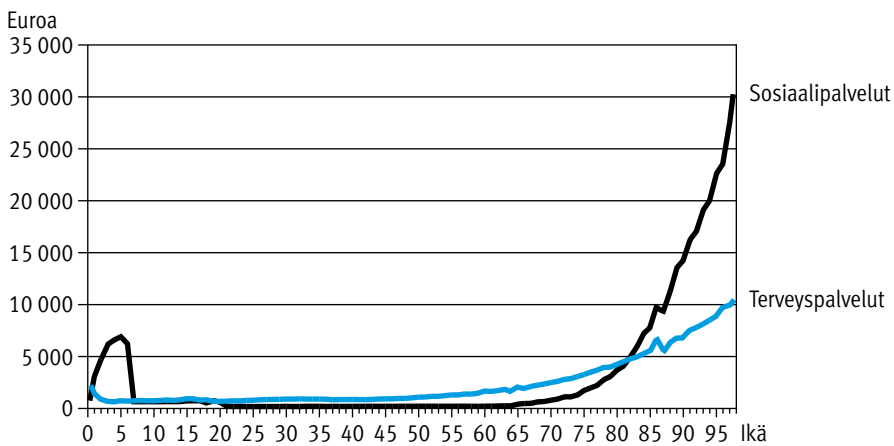
Kuvio 9. Työttömyysturvaetuudet ja sairausvakuutuksen päivärahat asukasta kohti keskimäärin iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2010, euroa.



Lähteet: Kela, Finanssivalvonta.

Julkisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kustannukset muodostuvat julkisyhteisöjen tuottamien palvelujen tuotantokustannuksista tai julkisyhteisön ostopalvelusta makSAMASTA hinnasta. Näistä on vähennetty mahdollinen asiakasmaksu.

Kuvio 10. Julkiset sosiaali- ja terveyspalvelukustannukset keskimäärin asukasta kohti iän mukaan vuonna 2006, euroa.



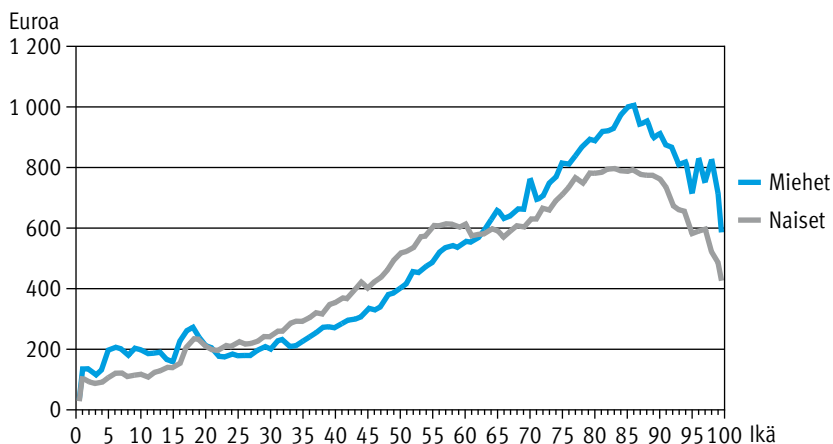
Lähde: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Sosiaalipalvelujen arvo on päivähoidon takia alle kouluikäisillä suurempi kuin kouluiässä. Terveyspalvelujen käyttö alkaa kasvaa 65 ikävuoden jälkeen. Sosiaalipalvelujen käytön kasvu alkaa jonkin verran myöhemmin.

Yli 83-vuotiaiden sosiaali- ja terveyspalvelujen kustannukset ovat yhteensä yhtä tämänikäistä kohti yli 10 000 euroa vuodessa.

Kuviossa 11 esitetään kolmen etuuslajin menot. Sairaanhoidetuuksien ja Kelan kuntoutuksen korvauksia maksetaan kaikenikäisille. Sen sijaan työterveyshuollon korvaukset kohdistuvat vain työikäisille. Menot kuitenkin yleensä kasvavat iän mukaan alkaen nuorimpien noin 100 eurosta vuodessa. 80-vuotiaiden menot ovat noin 800–1 000 euroa vuodessa. Yli 85-vuotiaiden menot ovat kuitenkin hieman pienemmät kuin heitä välittömästi nuorempien. Tämä johtunee siitä, että sairaanhoidokorvaukset sisältyvät pitkäaikaishoidossa olevien hoitokustannuksiin eli sosiaalipalvelujen kustannuksiin.

Kuvio 11. Yhteenlasketut sairausvakuutuksen sairaanhoidokorvaukset, Kelan kuntoutusmenot ja työterveyshuollon korvaukset asukasta kohti iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2010, euroa.



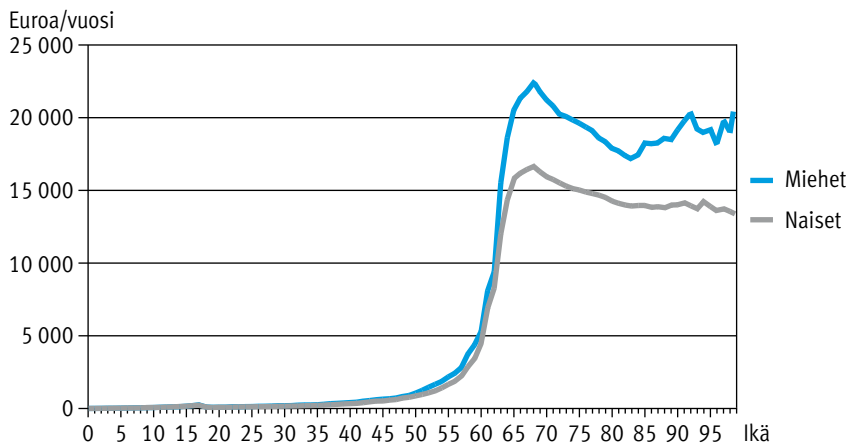
Lähteet: Kela, omat laskelmat.

Nuorimpien ikäluokkien eläkemenot muodostuvat perhe-eläkkeistä. Lapsille maksetaan perhe-eläkettä vanhemman kuoltua. Työkyvyttömyyseläkkeet yleistyvät iän kasvaessa. Työkyvyttömyyseläkettä saa henkilö, joka ei sairauden, vian tai vamman vuoksi kykene ansaitsemaan toimeentuloaan. Vanhuuseläkkeelle voi jäädä joustavasti 63–68-vuotiaana. Asukasta kohti lasketun eläkkeen määrä kasvaa huomattavasti ikävälillä 55–65 vuotta, mikä johtuu siitä, että tämän ikäisten eläkkeellä olevien osuus kasvaa nopeasti iän mukaan. Miesten keskimääräinen eläketaso on korkeampi kuin

naisten, koska miesten työtulot, joista työeläke kertyy, ovat keskimäärin suuremmat kuin naisten. Miesten uraan sisältyy myös keskimäärin enemmän työvuosia.

Vanhuuseläkeläisten keskieläke pienenee iän myötä, koska talouskasvun takia elämänkaaren aikaiset työtulot ovat aina vanhemmilla sukupolvilla pienemmät kuin nuoremmilla. Aivan vanhimpien ikäryhmien miesten keskieläke nousee, mikä taas johtuu siitä, että erityisesti miehistä pienituloiset kuolevat aikaisemmin kuin suurituloiset. Naisilla taas työura on sitä harvinaisempi, lyhyempi tai pienituloisempi, mitä vanhemmasta ikäryhmästä on kysymys. Nämä tekijät saattavat peittää sen, että myös naisten elinaika on keskimäärin sitä lyhyempi, mitä pienituloisemmasta ryhmästä on kysymys.

Kuvio 12. Julkiset eläkemenot asukasta kohti iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2010, euroa.



Lähteet: Eläketurvakeskus, Kela.

4 Sosiaaliturva esimerkkihenkilöiden elämänvaiheissa

Toisinaan kansalaiset epäilevät, etteivät he saa mitään sosiaaliturvaetuksia, vaikka he osallistuvat sosiaaliturvan rahoitukseen suoraan maksamalla vakuutusmaksuja (esimerkiksi työeläkemaksut) tai ainakin tulo- ja kulutusverojen kautta. Sosiaaliturva mielletään usein pelkästään uudelleenjakajaksi eli köyhyyden lievittäjäksi. Todellisuudessa kansalaiset käyttävät lähes päivittäin laajasti hyvinvointipalveluita. Tässä luvussa havainnollistamme, missä tilanteissa sosiaaliturvaa ja laajemmin hyvinvointipalveluita yleensä tarvitaan.

Käytämme kolmea kuvitteellista esimerkkihenkilöä – Ainoa, Perttua ja Viiviä – havainnollistamaan sosiaaliturvan käyttöä. Aino, Perttu ja Viivi eivät ole varsinaisesti keskiarvoihmisiä suomalaisesta yhteiskunnasta. Heidän avullaan esitetään sosiaaliturvan vaikutus kolmeen erilaiseen elämänpolkuun.

Esimerkeissä keskitytään lähinnä sosiaalivakuutuksen piiriin kuuluviin etuuksiin ja julkisen vallan tuottamiin ja rahoittamiin palveluihin ja korvauksiin. Osa julkishyödykkeistä – kuten julkinen infrastruktuuri, poliisi, oikeuslaitos ja armeija – on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Tarkastelun ulkopuolella ovat myös kansalaisten itse kustantamat sosiaaliturvan asiakasmaksut ja omavastuuosuudet. Sosiaaliturvan lisäksi hyvinvointipalveluista käsitellään lähinnä vain julkisia koulutusmenoja. Näin ollen esimerkiksi kulttuuripalvelut ovat tarkastelun ulkopuolella. Lisää tietoja laskelmien oletuksista löytyy liitteestä.

4.1 Aion, Pertun ja Viivin elämänpolku

Aino, Perttu ja Viivi ovat syntyneet vuonna 1995. Tarkastelemme sosiaaliturvaa kunkin henkilön elämänkaaren aikana eli kunkin henkilön elämän loppuun asti. Laskelmien tulokset esitetään taulukoissa 4a ja 4b (s. 47–49).

Tarkastelu on henkilökohtainen. Näin ollen mukana ei ole Aion, Pertun ja Viivin lasten saamaa sosiaaliturvaa.

Sosiaaliturvan ja hyvinvointipalveluiden saaminen painottuu yleensä lapsuuteen, nuoruuteen sekä vanhuuteen. Näin on esimerkkihenkilöistämme Ainolla ja Pertulla. Viivillä on sen sijaan tarvetta sosiaaliturvaan tasaisesti läpi koko elämän. Taulukon 4b kustannukset kuvaavat eri elämänvaiheissa saatavan sosiaaliturvan kustannuksia ja maksettuja veroja.

Esimerkkihenkilöittemme elämäntie on pääpiirteissään seuraava:



Aino

- suorittaa lukion ja pääsee ylioppilaaksi
- valmistuu opettajaksi
- hoitaa lasta kotona kolmen vuoden ajan
- sairastuu ennen eläkeikää vakavasti mutta paranee
- jää eläkkeelle 66-vuotiaana
- viettää viimeiset vuotensa laitoshoidossa
- elää 87-vuotiaaksi.

Perttu

- suorittaa peruskoulun
- opiskelee metallimieheksi, tulee työelämään 21-vuotiaana
- ensimmäisen kerran työttömänä 30-vuotiaana, keski-ikäisenä kaksi pidempää työttömyysjaksoa, joiden kesto on yhteensä kolme vuotta
- joutuu vakavaan onnettomuuteen opiskeluaikana, mutta toipuu työkuntoon
- jää työkyvyttömyyseläkkeelle 60-vuotiaana
- elää 81-vuotiaaksi.



Viivi

- suorittaa peruskoulun
- ei hanki loppututkintoa
- on pätkätöissä ja välillä työttömänä
- saa toimeentulotukea nuorena aikuisena ja uudelleen keski-ikäisenä
- työssäoloaika kertyy yhteensä 19 vuotta ja työttömyysaika 19 vuotta
- jää työkyvyttömyyseläkkeelle 58-vuotiaana ja vanhuuseläkkeelle 63-vuotiaana
- elää 72-vuotiaaksi.



Syntymää edeltävät neuvola- ja lääkärikustannukset ovat samansuuruisia. Aino viettää syntymänsä jälkeen sairaalassa viisi päivää, Perttu kolme päivää ja Viivi neljä päivää. Kustannukset määräytyvät päivien mukaan. Kaikki kolme saavat samansuuruisia lapsilisää. Äitiys- ja vanhempainpäivärahat määräytyvät vanhempien aikaisempien ansioiden perusteella. Oletamme, että Ainon äiti ansaitsee eniten ja Viivin vähiten. Näin ollen Ainon saama (tarkemmin sanottuna Ainon äidin saama) äitiyspäiväraha on suurin. Viivin isä ei pidä lainkaan isyysvapaata. Pertun isä on isyysvapaalla kolme viikkoa ja Ainon isä kaksi viikkoa.

Päivähoidon ja esiopetuksen kustannukset ovat huomattavat. Aino ja Perttu ovat päivähoidossa ja esiopetuksessa yhteensä neljä vuotta, Viivi viisi vuotta. Ainosta ja Pertusta maksetaan vuoden pidempään kotihoidon tukea kuin Viivistä. Kotihoidon tuki on suurin Viivillä, koska kotihoidon tukeen sisältyy tulovähenteinen hoitolisä (Viivin vanhempien tulot ovat pienemmät kuin Ainon ja Pertun vanhempien).

Kouluajana syntyy eroja opiskelun keston perusteella. Aino käy koulua 12 vuotta (suorittaa lukion kolmessa vuodessa), Perttu yhdeksän vuotta ja Viivi 10 vuotta (käy kymppiluokan). Aino opiskelee yliopistossa seitsemän vuotta, Perttu ammattikoulussa

neljä vuotta. Yliopistokoulutuksen sisältämä terveydenhoito nostaa Ainin saaman sosiaaliturvan kustannuksia, samoin suurempi ja pidempään maksettu opintotuki. Pertulle sattuu opiskeluaikana lumilautailuonnettomuus.

Suomen tuotannon ja viennin oletetaan perustuvan entistä enemmän tietoon ja osaamiseen. Erityisesti Ainin koulutus kestää pitkään, jolloin kannustava sosiaaliturva auttaa saavuttamaan asetetut päämäärät. Suomessa nuorten koulutustaso on korkea. Täällä on koettu ongelmaksi se, että työelämään tullaan aiempaa vanhempana. Esimerkkihenkilömme toimivat tässä suhteessa esimerkillisesti ja nostavat omalta osaltaan työllisyysastetta jo melko nuorina. Kaikki kolme pääsevät suoraan opiskeluiden jälkeen töihin. Ainin palkka on opettajan alkupalkan tasolla, Pertulla aloittelevan metallimiehen tasolla ja Viivillä alimpien palkkojen tasolla.

Työajan perusterveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden kustannukset muodostuvat käytön mukaan. Työterveyshuollon vuoksi Aino ja Perttu käyttävät kyseisiä palveluita vähemmän kuin Viivi. Viivi saa myös työterveyshuollon palveluita mutta lyhyemmän työuran vuoksi vähemmän kuin Aino ja Perttu. Toisaalta Viivin kustannukset ovat pienemmät erikoissairaanhoidopalveluissa, koska hän ei sairastu vakavasti – kuten Aino – eikä joudu vakavaan onnettomuuteen – kuten Perttu. Perttu joutuu onnettomuuden jälkeen käyttämään säännöllisesti lääkkeitä, mikä nostaa hänen saamiensa lääkekorvausten kustannuksia.

Viivillä työttömyys pitkittyy ja hänen työelämänsä muodostuu pätkätöistä. Tällöin sosiaaliturvan tehtävä on lieventää sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia sekä ehkäistä syrjäytymistä ja parantaa Viivin mahdollisuutta palata takaisin työelämään. Epävarmassa toimintaympäristössä turvaverkkojen tarve korostuu. Viivin saamat sosiaaliturat – työttömyysturva, asumistuki ja toimeentulotuki – ovat selvästi suuremmat kuin Pertulla. Tosin Perttu saa työttömänä ollessaan suurempaa tukea, koska hänen työttömyyspäivärahansa lasketaan aikaisempien ansioiden perusteella (ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha). Viivi saa työuransa eri vaiheissa sekä työttömän perusturvaa että ansioturvaa. Pysyvästi työelämässä oleva Aino ei saa lainkaan työttömyysturvaa, asumistukea eikä toimeentulotukea.

Kun ihmisiltä kysytään, minkä ikäisinä he haluaisivat jäädä eläkkeelle, ainakin nuorimmat sukupolvet usein ajattelevat aikaa, jolloin jäädään vanhuuseläkkeelle. Tästä huolimatta merkittävä osa ihmisistä joutuu työkyvyttömyyseläkkeelle ennen vanhuuseläkettään. Näin tapahtuu sekä Pertulle että Viiville. Lyhyt työura tuottaa pienen eläkkeen. Viivi saa kuitenkin eläkkeensaajien asumistukea. Varhainen eläkkeelle jääminen vähentää työntekijöiden määrää ja lisää sosiaalimenoja. Perttu siirtyy työkyvyttömyyseläkkeelle saatuaan 300 päivää sairauspäivärahaa. Aino jää työelämästä suoraan vanhuuseläkkeelle 66-vuotiaana.

Hoidon ja hoivan tarve painottuu yleensä elämänkaaren loppupuolelle, mutta niiden tarve vaihtelee eri henkilöillä paljonkin. Esimerkkihenkilöistämme Aino viettää viimeiset vuotensa laitoshoidossa.

Taulukko 4a. Aino, Pertun ja Viivin taustatietoja.

Lapsuus ja nuoruus	Aino	Perttu	Viivi
Syntymävuosi	1995	1995	1995
Koulutus			
Peruskoulu	2011	2011	2012
Ylioppilastutkinto	2014		
Metallimiehen ammattitutkinto		2015	
Maisterintutkinto	2020		
Työelämä			
Siirtyy koulutustaan vastaaviin töihin	2021	2016	2013
Siirtyy pois työelämästä	2061	2054	2043
Alkupalkka	2 700 €/kk	1 950 €/kk	1 300 €/kk
Loppupalkka	3 500 €/kk	2 500 €/kk	1 550 €/kk
Eläke aika			
Eläkeelle siirtyminen			
Työkyvyttömyyseläke		2055	2053
Vanhuuseläke	2061	2058	2058
Eläkkeen loppumisvuosi (kuolinvuosi)	2082	2076	2067

Aino on kolme vuotta hoitamassa lastaan kotona, josta kaksi vuotta hän saa lasten kotihoidon tukea.

Perttu menee työelämään 21-vuotiaana. Ensimmäisen jakson työttömänä hän on 30 vuoden iässä. Sen jälkeen hän on noin 50-vuotiaana kaksi jaksoa työttömänä yhteensä kolme vuotta.

Viivi on epäsäännöllisissä pätkätöissä koko työikänsä eli noin 40 vuotta. Työssäoloaika hänelle kertyy yhteensä kertyy 20 vuotta ja työttömyysaika 20 vuotta. Viivi saa myös toimeentulotukea muutaman jakson 18–27-vuotiaana ja useita jaksoja 48–57-vuotiaana. Viivi on 18–27-vuotiaana vuosittain noin 6 kuukautta töissä ja saa 6 kuukautta työmarkkinatukea. 28–37-vuotiaana hän on kokopäivätöissä. 38–47-vuotiaana hän on vuosittain noin 6 kuukautta töissä ja saa 6 kuukautta ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa. 48–57-vuotiaana Viivi saa koko ajan työmarkkinatukea. 58-vuotiaana Viivi joutuu työkyvyttömyyseläkkeelle ja 63-vuotiaana hän siirtyy vanhuuseläkkeelle.

Aino sairastaa vakavan sairauden, josta hän paranee. Perttu joutuu vakavaan onnettomuuteen, josta hän paranee. Tämän takia he käyttävät erikoissairaanhoitopalveluita Viiviä enemmän.

Perttu siirtyy työkyvyttömyyseläkkeelle 60-vuotiaana saatuaan 300 päivää sairauspäivärahaa.

Viivi siirtyy työkyvyttömyyseläkkeelle 58-vuotiaana ja vanhuuseläkkeelle 63-vuotiaana.

Perttu ja Viivi siirtyvät vanhuuseläkkeelle 63-vuotiaana ja Aino 66-vuotiaana.

Taulukko 4b. Sosiaaliturvan ja julkisten koulutusmenojen sekä verojen jakautuminen Ainon, Pertun ja Viivin elämän aikana.

Menot, €		Aino	Perttu	Viivi
a) Syntymä ja lapsuus				
Neuvola ja lääkäri (äiti)	25 kertaa, 60 €/kerta	1 500	1 500	1 500
Synnytys + sairaalapäivät	1 800 € + 5pv, à 250 €	3 000	2 500	2 800
	1 800 € + 3pv, à 250 €			
	1 800 € + 4pv, à 250 €			
Lapsilisät	192 kk, 100 €/kk	19 200	19 200	19 200
Äitiys- ja vanhempainraha	263 pv, 80 €/pv	23 000	16 500	12 000
	263 pv, 60 €/pv			
	263 pv, 40 €/pv			
Isyysraha	12 pv, 80 €/pv	1 000	1 100	
	18 pv 60 €/pv			
Lasten hoidon tuki	24 kk, 320 €/kk	7 680	8 400	5 040
	24 kk, 350 €/kk			
	12 kk, 420 €/kk			
<i>Yhteensä</i>		<i>55 380</i>	<i>49 200</i>	<i>40 540</i>
b) Kouluaika				
Kunnallinen päivähoito 1 000 €/kk, josta vähennetään omavastuu				
Esiopetus 5 200 €/v				
Päivähoito 3 vuotta ja esiopetus		30 000	30 000	
Kunnallinen päivähoito 4 vuotta ja esiopetus				44 000
Terveydenhoito 0–6 vuotta		7 000	7 000	7 000
Iltapäivähoito 2 v		1 500	1 500	1 500
Peruskoulu ja lukio	12 vuotta, 6 700 €/v	80 000	64 000	71 000
	9 vuotta, 7 100 €/v			
	10 vuotta, 7 100 €/v			
Metallialan ammattikoulu	4 vuotta, 10 000 €/v		40 000	
Lumilautaonnettomuus (leikkaus ja 7 sairaalapäivää)			5 000	
Kouluajan terveydenhoito		6 000	6 000	6 000
Opiskelu				
Yliopisto-opetus 7 vuotta		81 000		
Opiskelijaterveydenhuolto 7 vuotta		2 000		
Opintotuki		25 000	1 000	
<i>Yhteensä</i>		<i>232 500</i>	<i>154 500</i>	<i>129 500</i>

Menot, €	Aino	Perttu	Viivi
c) Terveysteen liittyvät menot työssäolo- ja eläkeaikana			
Perusterveydenhuolto ja sosiaalipalvelut	10 000	10 000	20 000
Erikoissairaanhoidopalvelut	40 000	30 000	10 000
Korvatut lääkekulut	20 000	25 000	12 000
Korvatut lääkärin- ja hammaslääkärinpalkkiot, korvaukset tutkimuksesta ja hoidosta sekä matkakorvaukset	8 000	8 000	5 000
Sairauspäivät yhteensä	25 000	15 000	4 500
Sairauspäiväraha ennen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä		22 000	
Työterveyshuolto	6 000	5 000	1 500
<i>Yhteensä</i>	<i>109 000</i>	<i>115 000</i>	<i>53 000</i>
d) Toimeentulo työaikana			
Työttömyyspäiväraha (ansio), työttömänä 4 vuotta 4:ssä eri jaksossa		62 000	
Työttömyyspäiväraha (ansio), yhteensä 5 vuotta eri jaksoissa			57 000
Työmarkkinatuki, yhteensä 14 vuotta eri jaksoissa			90 000
Yleinen asumistuki, muutamassa eri jaksossa		4 000	
Yleinen asumistuki, yhteensä 15 vuotta eri jaksoissa			54 000
Toimeentulotuki 15 vuoden aikana eri jaksoissa			18 000
<i>Yhteensä</i>	<i>0</i>	<i>66 000</i>	<i>219 000</i>
e) Eläkeajan toimeentulo ja hoivapalvelut			
Eläkkeet yhteensä	483 000	319 000	148 000
Eläkkeensaajan asumistuki			40 000
Eläkettä saavan hoitotuki 2 vuotta	4 000		
Laitoshoidossa 2 vuotta, 35 000 €/vuosi (julkisen sektorin kustantama osuus)	70 000		
<i>Yhteensä</i>	<i>557 000</i>	<i>319 000</i>	<i>188 000</i>
<i>Kaikki julkiset sosiaali- ja koulutusmenot koko elinaikana yhteensä (a + b + c + d + e)</i>	<i>953 880</i>	<i>703 700</i>	<i>630 040</i>
Verot (tuloverot, kulutusverot) ja sosiaaliturvamaksut (työeläkemaksut ja SOVA-maksut) koko elinaikana, €	Aino	Perttu	Viivi
Työeläkemaksut	395 000	231 000	82 000
Muut sosiaalivakuutusmaksut	84 000	51 000	21 000
Tuloverot	481 000	235 000	68 000
Välilliset verot	189 000	139 000	92 000
<i>Yhteensä</i>	<i>1 149 000</i>	<i>656 000</i>	<i>263 000</i>
Kaikkien julkisten menojen ja maksettujen verojen ja sosiaaliturvamaksujen erotus elinaikana, €^a	-195 120	47 700	367 040

^aVeroilla rahoitetaan myös muita julkisia menoja, kuten teitä ja katuja, puistoja, kulttuuripalveluja, urheilupalveluja, armeijaa, poliisia ja oikeuslaitosta.

Merkittävä osa Ainon sosiaalimenoista muodostuu pitkään kestävästä työeläkkeestä ja lisäksi hänen koulutusmenonsa ovat suuret. Ainon ura on poikkeuksellisen vakaa. Tämän vuoksi Ainon maksamat verot ja maksut olivat suuria, mutta vastaavasti myös hänen saamansa ansioon suhteutetut etuudet ovat suuria.

Perttu on työelämässä 38 vuotta. Tästä ajasta hän on työssä 34 vuotta ja työttömänä 4 vuotta. Perttu on työelämän ulkopuolella 6 vuotta eli hieman nykyistä keskimääräistä suomalaismiestä pidempään. Pertun opiskeluaika on 4 vuotta ja hän on pari vuotta sairaana. Perttu jää työelämästä työkyvyttömyyseläkkeelle 60-vuotiaana ja hän on eläkkeellä 21 vuotta. Pertun elämänkaari edustaa nykyään hyvin perinteistä kaavaa, jossa valtaosa ajasta ollaan työssä ja välissä lyhyehköjä jaksoja työttömänä.

Viivi kuuluu työvoimaan 38 vuotta. Tästä ajasta hän on työssä 19 vuotta ja työttömänä 19 vuotta. Viivi on työelämän ulkopuolella ainoastaan kolme vuotta. Viivi ei ole suorittanut mitään ammattitutkintoa mutta on käynyt peruskoulun kymppiluokan ja hoitanut lastaan kotona kaksi vuotta. Viivi jää työelämästä työkyvyttömyyseläkkeelle 58-vuotiaana ja hän on eläkkeellä 14 vuotta. Viivin työura koostuu pätkätöistä ja hänen kohdallaan sosiaaliturva ehkäisee erityisesti köyhyyttä.

Esimerkkihenkilöiden elämänkulku määrää sitä, kuinka paljon se saavat hyvinvointivaltion palveluita ja tulonsiirtoja elinaikansa kuluessa ja kuinka paljon he maksavat veroina ja maksuina yhteiseen kassaan. Näissä laskelmissa Aino maksaa enemmän yhteiseen kassaan kuin siitä saa. Perttu saa ja maksaa lähes yhtä paljon. Viivi maksaa vähemmän kuin saa. Esimerkkimme ovat sikäli harhaan johtavia, että keskimäärin kaikkien olisi jätävä jonkin verran ”tappiolle”, koska verovaroilla rahoitetaan myös muita julkisia menoja, kuten teiden ja katujen sekä puistojen rakentamista ja kunnossapitoa, kulttuuri- ja urheilupalveluja, armeijaa, poliisia ja oikeuslaitosta. Lisäksi on huomattava, että hyvinvointivaltiolla on laajempia vaikutuksia, jotka eivät suoraan näy yksilön käyttämissä palveluissa tai etuuksissa. Vaikka ei itse tarvitsisikaan jotain sosiaaliturvan turvaverkon osaa, saattaa ihminen hyötyä siitä, ettei hänen lähimmäisensä joudu oman onnensa nojaan jäätyään esimerkiksi työttömäksi tai katkaistuaan jalkansa lumilautailuonnettomuudessa.

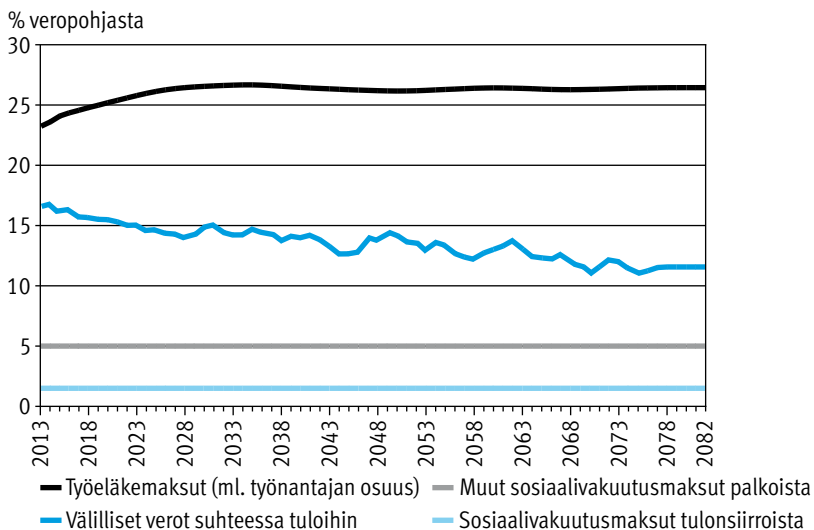
4.2 Esimerkkihenkilöiden elämänkaaritulot

Kuvio 13 esittää yleisiä vero- ja maksuprosentteja nykyäänönsin prosentteina siitä rahamäärästä, josta veroja maksetaan, eli veropohjasta. Veropohja tarkoittaa sitä suuretta, jonka perusteella vero tai maksu määrätään. Esimerkiksi tulonsiirroista maksettavissa sosiaalivakuutusmaksuissa veropohja on tulonsiirtojen (päivärahat, eläkkeet) yhteismäärä. Työeläkemaksun kuvaajassa on otettu huomioon perusarvion mukainen maksun nousupaine yksityisaloilla. Välillisten verojen kuvaaja esittää, miten paljon hyödykkeiden hinnoissa maksetaan näitä veroja suhteessa tuloihin iän mukaan, kun

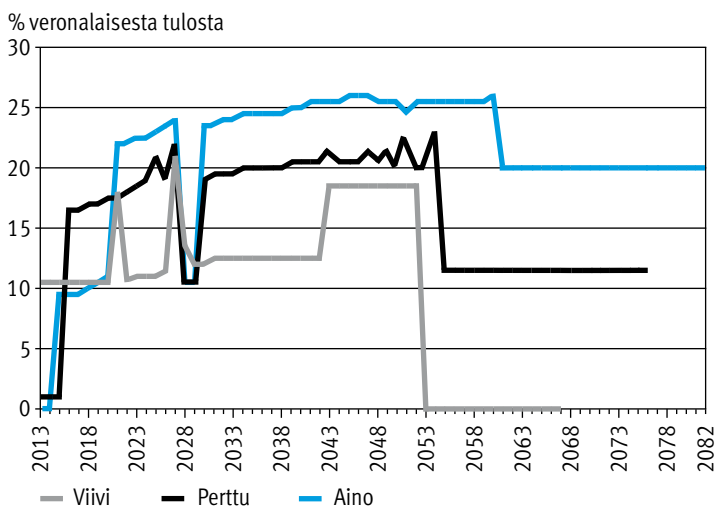
säästäminen otetaan huomioon. Kuvaaja ei siis ennusta ajan myötä laskevia välillisiä veroja vaan kertoo siitä, että säästämisen osuus tulojen käytöstä on kasvanut iän myötä. Muissa sosiaalivakuutusmaksuissa kuin työeläkemaksussa ei ole nousupainetta.

Kuvio 14 esittää esimerkkihenkilöiden tuloveroprosentit laskettuina heidän veronalaisista tuloistaan. Palkkatulot ja tulonsiirrot ovat veronalaista tuloa. Näiden lisäksi

Kuvio 13. Yleiset verokannat 2013–2082, % veropohjasta.



Kuvio 14. Esimerkkihenkilöiden tuloveroprosentit 2013–2082.



myös pääomatuloista maksetaan veroa, mutta esimerkeissä on oletettu, että henkilöillä ei ole pääomatuloa. Esimerkkihenkilöiden elämänkaaren tuloja kuvataan myöhemmin. Veroprosentin vaihtelu saman henkilön elämänkaaren aikana on pääosin peräisin hänen tulotasonsa vaihtelusta. Palkkatuloa verotetaan kuitenkin kevyemmin kuin samansuuruista tulonsiirtoa, jos tulonsiirto ei ole eläkettä.

Ainon tuloveroprosentti on melkein kaikissa elämänvaiheissa suurempi kuin Pertun ja Viivin. Ainon tulot ovat suuremmat kuin muilla esimerkkihenkilöillä. Valtionveron progressiivinen tuloveroasteikko sekä kunnallis- ja valtionverotuksen vähennysjärjestelmät aiheuttavat veroprosenttieroja. Viivin eläketulot ovat niin pienet, että hänen ei tarvitse maksaa niistä tuloveroa, joten Viivin eläkeaikainen tuloveroprosentti on nolla. Kuvio 14 ei sisällä sosiaalivakuutusmaksuja, joiden suuruus on esitetty taulukossa 2 (s. 29).

Kuviot 15–17 esittävät Ainon, Pertun ja Viivin elämänkaaren veronalaisia ja verovapaita tuloja, joita on kuvattu taulukoissa 4a ja 4b. Kuvioihin on piirretty myös työeläkkeen kertyminen ilman elinaikakertoimen vaikutusta sekä ne tulot, joiden perusteella kertymä on laskettu. Työeläkettä kertyy työtuloista ja useimpien tulonsiirtojen ajalta. Kun lakisääteisten eläkkeiden maksaminen alkaa, eläkkeen tasossa otetaan huomioon elinaikakertoimen vaikutus työeläkkeeseen sekä mahdollinen kansaneläke.

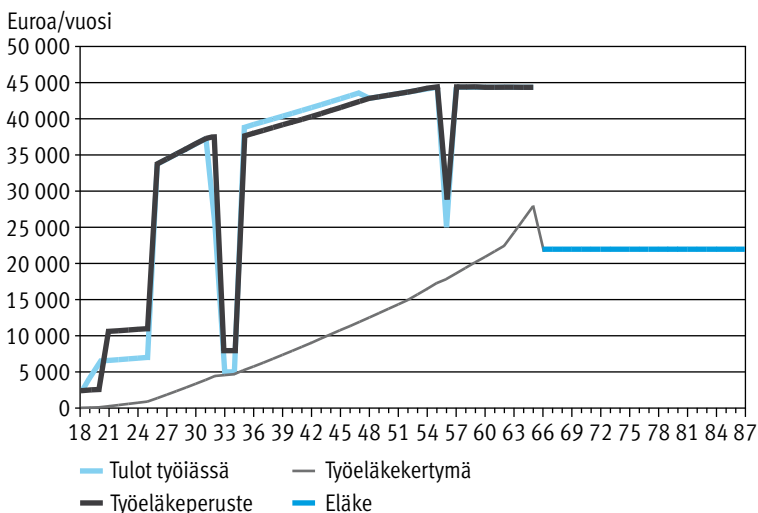
Yleisen eliniän muutoksen vaikutus eläketasoon on otettu huomioon eläkkeissä vuodesta 2010 alkaen elinaikakertoimen avulla (ks. luku 3.8). Kunkin syntymävuosiluokan osalta lasketaan, kuinka paljon 62-vuotiaana jäljellä oleva keskimääräinen elinaika on muuttunut vuodesta 2009. Kertoimella tarkistetaan kyseessä olevan vuosiluokan eläketasoa alaspäin samassa suhteessa kuin koko 62 vuotta täyttäneen väestön elinaika on tilaston mukaan pidentynyt. Elinaikakerroin on ikäluokkakohtainen eikä riipu vakuutetun eläkkeellejäämisistä.

Samana vuonna syntyneiden elinaikakertoimet ovat eläkkeelle siirtymisestä riippumatta yhtä suuret, jos he siirtyvät vanhuuseläkkeelle ilman edeltävää työkyvyttömyyseläkettä. Jos henkilö siirtyy työkyvyttömyyseläkkeelle, elinaikakerrointa ei määritellä syntymävuoden vaan eläkkeelle siirtymisvuoden perusteella, ja se kohdistuu vain siihen asti kertyneeseen eläkeoikeuteen. Elinaikakerroin määritetään toteutuneen yleisen eliniän muutoksen perusteella, joten se lasketaan vuosi kerrallaan tilastoista. Laskelmissa on käytetty tuoreinta Tilastokeskuksen arviota eliniän muutoksesta.

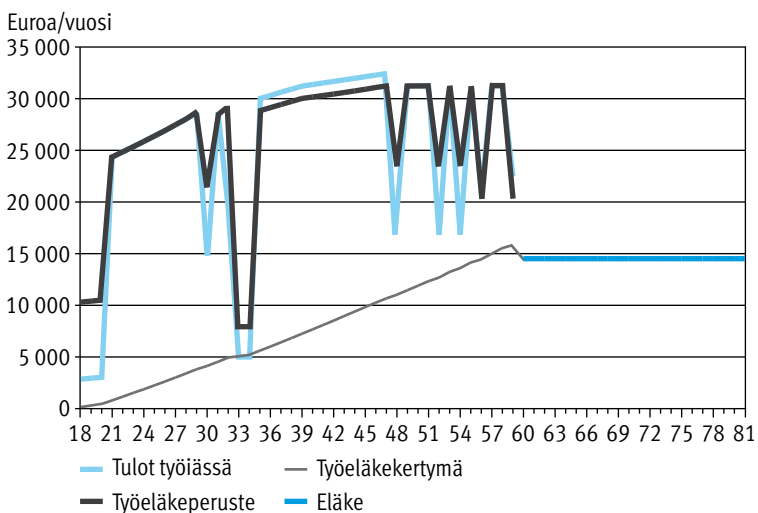
Ainon työiän tulot kasvavat melko tasaisesti (kuvio 15). Tulot ovat pienemmät niiden jaksojen aikana, jolloin hän on hoitanut lasta ja sairastanut. Työeläkkeen nopeampi kertyminen uran lopussa johtuu siitä, että eläkkeen kertymisvauhti on 63 vuotta täytettyä nopeampi eli työtuloista kertyy 4,5 prosenttia vuotuista eläkettä (ikävuosina 18–52 eläkettä karttuu 1,5 prosenttia vuosiansiosta ja ikävuosina 53–63 1,9 prosenttia). Elinaikakertoimen vaikutus vuosieläkkeeseen on tässä sijoitettu eläkkeen alkamishetkeen eikä eläkekertymään pitkin matkaa. Ainon työskentely 63 ikävuoden jälkeen korvaa elinaikakertoimen vaikutuksen vuosieläkkeeseen.

Pertun tulojen vaihtelu työiässä johtuu sairaus- ja työttömyysjaksoista (kuvio 16). Työeläkekertymän ja lakisääteisen eläkkeen erotus on pienempi kuin Ainolla, koska elinaikakerroin määräytyy työkyvyttömyyseläkettä koskevan säännön mukaan ja koska Perttu saa työeläkkeen lisäksi pienen kansaneläkkeen.

Kuvio 15. Aion elämäntulojen vuodelle 2012 rahassa, euroa/vuosi.



Kuvio 16. Pertun elämäntulojen vuodelle 2012 rahassa, euroa/vuosi.

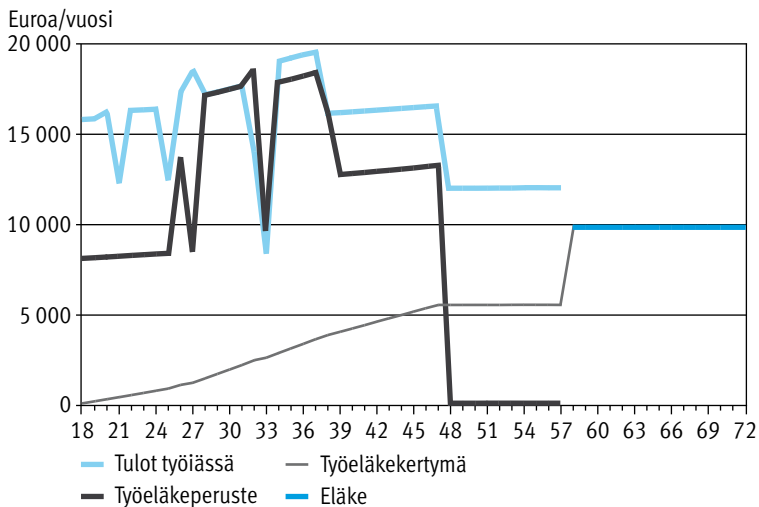


Viivin tulot työiässä vaihtelevat paljon työttömyysjaksojen takia (kuvio 17). Viiville maksettava eläke on suurempi kuin hänen työeläkekertymänsä. Elinaikakerroin tosin vaikuttaa hänen siirtyessään työkyvyttömyyseläkkeelle, mutta Viivin työeläke jää tulojen vähäisyyden takia niin pieneksi, että hän saa merkittävän suuruista kansaneläkettä, joka nostaa lakisääteisen eläkettä yli työeläkekertymän.

Viivi on eläkkeellä paljon lyhyemmän ajan kuin Aino tai Perttu. Eläkemaksujen ”tuotto” eläkkeen muodossa onkin ratkaisevasti riippuvainen eläkeajan pituudesta. Keskimäärin suomalaiset ovat eläkkeellä pitkälti yli kaksikymmentä vuotta.

Oikein mitoitettu ja toimiva sosiaaliturva on yksilön ja yhteiskunnan vahvuus. Esimerkkilaskelmat osoittivat, että sosiaaliturva toimii turvaverkkona elämän riskitilanteissa sekä takaa toimeentulon ja huolenpidon. Esimerkkihenkilöiden elämänvaiheista käy ilmi, että suomalainen sosiaaliturva on universaalia: sen piiriin kuuluvat kaikki henkilöt mukaan lukien pieni- ja suurituloiset sekä myös työelämän ulkopuolella olevat henkilöt. Kun jokainen henkilö kuuluu sosiaaliturvan piiriin, se vahvistaa sosiaaliturvan hyväksyttävyyttä. Sosiaaliturvan yksi tärkeä elementti on tuloerojen tasaaminen ihmisten välillä ja toisaalta yksittäisen ihmisen elämänkaaren sisällä.

Kuvio 17. Viivin elämänkaaritulot vuoden 2012 rahassa, euroa/vuosi.



5 Elämänkaaren tulot ja kulutus

5.1 Tulot ja kulutus elämänkaaren aikana

Suomen sosiaaliturvamenojen osuus bruttokansantuotteesta kasvoi vuoden 1960 reilusta 9 prosentista vuoden 2009 31 prosenttiin (kuvio 2, s. 24). Suurimmat sosiaaliturvamenojen kohteet vuonna 2009 olivat vanhuus- sekä sairaus- ja terveystyöryhmä, joiden osuus kaikista sosiaalimenoista oli lähes 60 prosenttia. Julkiset sosiaaliturvamenot rahoitetaan veroilla, veronluonteisilla vakuutusmaksuilla, pääomatuloilla sekä asiakasmaksuilla (kuvio 6, s.28). Sosiaaliturvaa tarkastellaan usein kolmesta näkökulmasta:

1. Miten sosiaaliturvamenot muodostuvat?
2. Miten sosiaaliturvamenojen rahoitus määräytyy?
3. Miten sosiaaliturvamenot kehittyvät yksilöiden koko elämän aikana ja eri elämän vaiheissa?

Sosiaaliturvan ymmärtäminen edellyttää paitsi menojen myös rahoituksen tarkastelua. Tästä syystä tarkastellaan varsin laajasti verotuksen ja useasti vähemmälle huomiolle jäävän kulutusverotuksen roolia rahoituksen lähteenä. Sosiaaliturvaa ja verotusta on toisinaan vaikea erottaa toisistaan. Erilaiset verovähennykset ovat myös osa sosiaalipolitiikkaa.

Julkaisun luvussa 4 havainnollistettiin kolmen esimerkkihenkilön avulla, miten sosiaaliturvamenot ja -maksut voivat määräytyä henkilökohtaisella elämänkaarella. Henkilöiden hyvinvoinnin selvittäminen vaatii sosiaaliturvaa laajemmän käsitteilyn, jossa otetaan huomioon yksilön tulojen sekä kulutuksen määräytyminen koko elämänkaaren aikana. Esimerkkitapauksiin rajautuvassa tarkastelussa kuitenkin helposti unohdetaan laajempi näkökulma hyvinvointivaltioon. Julkisuudessa toistuvat väitteet verojen ja tulonsiirtojen rakenteiden vaikutuksista vaativat paitsi yksittäisen henkilön myös koko kansantalouden tasolla tapahtuvien tulojen ja kulutuksen määräytymisen tuntemista; muun muassa sitä, miten erilaiset sosiaaliturvaetuudet tai veromuodot kohtelevat eri henkilöitä tai väestöryhmiä.

Sosiaaliturvaan voidaan vedota sekä tehokkuuden että tulonjaon näkökulmasta. Pohjoismaisen hyvinvointivaltio¹ tarjoaa paljon enemmän kuin vain pelkän turvaver-

¹ Pohjoismaisen hyvinvointivaltion keskeisiä piirteitä ovat sosiaaliturvan osalta universaalisuus eli kaikkien oikeus sosiaaliturvaan, vahva julkinen sektori ja suhteellisen korkea verotus.

kon. Sitä voidaan perustella paitsi uudelleenjakotavoitteella myös sillä, että julkisella vallalla on sellaisia tehtäviä, joita yksityiset markkinat eivät tee lainkaan tai tekevät tehottomasti.

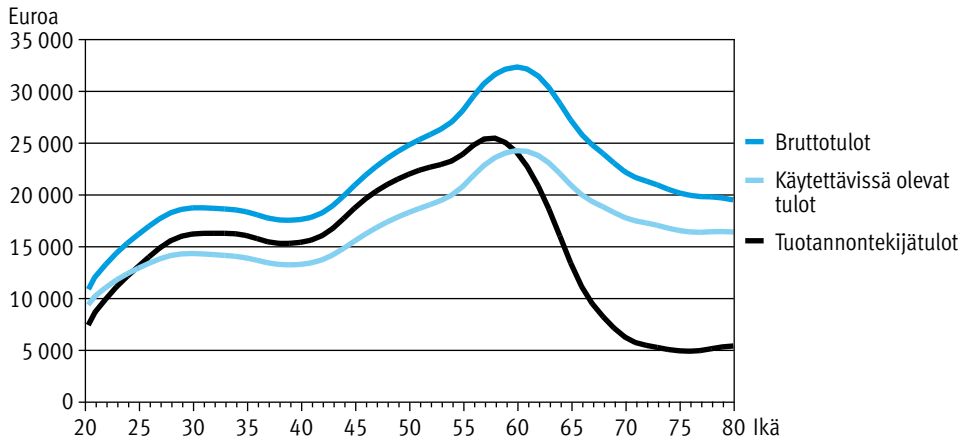
Sosiaaliturvan käsite yhdistetään usein julkisen vallan politiikan tavoitteisiin tai sosiaaliturva voidaan ymmärtää myös yhteiskuntapolitiikan koko kirjoksi. Kun kehityksissä sosiaaliturvan parantaminen usein kohdistuu varojen uudelleenjakoon, jossa puututaan esimerkiksi yksityisiin työmarkkinoihin, maatalousreformeihin, ruokaohjelmiin ja julkisiin palveluihin, niin kehittyneissä maissa, esimerkiksi Suomessa, sosiaaliturvaan yleensä liitetään sellaisia etuuksia, jotka kohdistuvat vanhuksille, sairaille, työttömille, työkyvyttömille, opiskelijoille ja perheille. Usein tarkastelu kohdistuu vain rahana tehtäviin tulonsiirtoihin, mutta suuri osa tulonsiirroista tehdään myös yhteiskunnan osittain tai kokonaan rahoittamien palveluiden, kuten koulutus-, terveys- ja sosiaalipalveluiden muodossa. Sosiaaliturvan tehtävänä on paitsi suojata köyhyydeltä myös jakaa uudelleen resursseja kotitalouden elämänkaaren aikana ja eri elämäntilanteiden välillä. Se on usein tarkoitettu vakuutukseksi mm. sairautta tai työttömyyttä vastaan.²

Kuviossa 18 havainnollistetaan, kuinka eri-ikäisinä kotitaloudet³ saavat tuloja ja maksavat niistä välittömiä veroja (esimerkiksi valtion tuloveroa ja kunnallisveroa). Kotitalouksien markkinoilta saadut tulot eli tuotannontekijätulot (= palkka-, yrittäjä- ja omaisuustulot) eivät jakaudu eri-ikäisten kesken tasaisesti (ks. tarkemmin yksilön tulonmuodostuksesta s. 72). Sosiaaliturvaetuudet, etenkin kotitalouksien saamat eläkkeet, tasoittavat tuloja ikäryhmien välillä. Suurista tuloista maksetaan suhteellisesti enemmän veroja kuin pienistä tuloista. Välittömien verojen lisäksi kotitaloudet maksavat kulutuksen kautta välillisiä veroja (esimerkiksi arvonlisäveroja) ja saavat myös suorien tulonsiirtojen lisäksi hyvinvointipalveluja. Kotitaloudet saavat tyypillisesti nuorina ja vanhoina enemmän tulonsiirtoja (ml. yksilölliset hyvinvointipalvelut) kuin maksavat veroja (kuvio 19).

2 Tulonjako- ja köyhyysongelman selvittäminen vaatii laajoja henkilö- ja/tai kotitalouskohtaisia tutkimusaineistoja, jotka usein perustuvat koko väestöä koskeviin henkilörekistereihin. Selvityksissä usein hyödynnetään edustavia otoksia (esimerkiksi Tilastokeskuksen kulutustutkimukset ja tulonjakotutkimukset). Edustavien otosten avulla voidaan muodostaa tilastollisesti koko maata koskevia tunnuslukuja samalla, kun laskelmissa tarvittavien havaintojen määrää voidaan pienentää. Esimerkiksi tässä luvussa tarkasteltavien kulutusmenojen yhteydessä kotitalouksien lukumäärä kulutustutkimuksissa vaihtelee 3 000:sta 9 000 kotitalouteen. Kulutustutkimuksen aineistojen avulla voidaan mm. arvioida, miten esimerkiksi tulojen ja kulutusmenojen ikäjakauma on muuttunut tiettyinä ajankohtina ja miten sukupolvien (kohorttien) välinen tulojen ja kulutusmenojen muutos on kehittynyt. Tulonjako- ja köyhyydetutkimukset perustuvat usein tulonjakoaineistoihin, joiden otoskoko vaihtelee 9 000:sta 12 000 kotitalouteen.

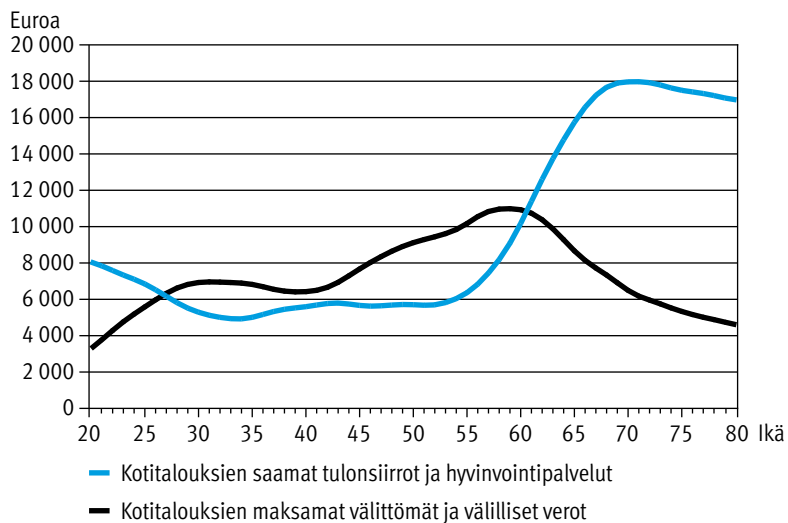
3 Kotitalouden muodostavat kaikki ne henkilöt, jotka asuvat ja ruokailevat yhdessä tai jotka muutoin käyttävät yhdessä tulojaan. Käsitettä käytetään yleensä vain haastattelututkimuksissa. Kansantaloustilastoissa käytetään ns. institutionaalisia yksiköitä. Ne ovat taloudellisen päätöksenteon perusyksiköitä, jotka itsenäisesti päättävät pääasiallisesta toiminnastaan ja jotka tarvittaessa voivat laatia täydellisen kirjanpidon toiminnastaan. Yksi tällaisista yksiköistä on kotitalous. Kotitalouden iällä tässä tarkoitetaan kotitalouden viitehenkilön ikää. Viitehenkilö on yleensä se kotitalouden jäsen, jonka henkilökohtaiset tulot ovat suurimmat.

Kuvio 18. Kotitalouksien keskimääräisten tulojen ikäprofiilit henkeä kohti vuonna 2006, euroa.



Lähteet: Tilastokeskus, omat laskelmat.

Kuvio 19. Kotitalouksien maksamien ja saamien tulonsiirtojen ikäprofiilit henkeä kohti vuonna 2006, euroa.



Lähteet: Tilastokeskus, omat laskelmat.

5.2 Kotitalouksien kulutusmenot ja tulot Kansantalouden tilinpidossa

Vuoden 2010 Kansantalouden tilinpidossa Suomen kansantalouden kulutusmenojen, käytettävissä olevien tulojen ja säästämisen muodostumista havainnollistetaan taulukossa 5. Hyvin karkeasti käytettävissä olevat tulot koostuvat ensitulosta (palkat ja palkkiot, työnantajan sosiaaliturvamaksut, yrittäjätulo, omaisuustulot ja omaisuusmenot) ja tulojen uudelleenjaosta (tärkeimpinä saadut sosiaalietuudet ja sosiaaliavustukset sekä maksetut välittömät verot ja maksetut todelliset sosiaaliturvamaksut). Käytettävissä olevat tulot ovat kulutuksen ja säästöjen summa.

Taulukossa 5 koko kansantalous on ryhmitelty kotitalouksiin, kotitalouksia palveleviin, voittoa tavoittelemattomiin yhteisöihin ja julkisyhteisöihin. Esimerkiksi koko kansantaloudessa: käytettävissä oleva tulo = kulutusmeno + säästäminen (152 461 = 142 756 + 9 705 miljoonaa euroa vuonna 2010). Siten Kansantalouden tilinpidossa säästämisaste määritellään prosentteina: $100 * (\text{säästäminen} / \text{käytettävissä oleva tulo})$, toisin sanoen koko kansantalouden säästämisaste vuonna 2010 oli $100 * (9\,705/152\,461) = 6,4$. Kotitalouksien säästämisaste oli 3,9.

Taulukko 5. Kulutus, käytettävissä olevat tulot ja säästäminen Suomessa vuonna 2010, milj. €.

	Milj. €	Säästämisaste
Kulutusmenot		
Kansantalous yhteensä	142 756	
Kotitaloudet	93 909	
Kotitalouksia palvelevat voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	4 571	
Julkisyhteisöt	44 276	
Käytettävissä olevat tulot		
Kansantalous yhteensä	152 461	
Kotitaloudet	97 675	
Kotitalouksia palvelevat voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	4 633	
Julkisyhteisöt	39 941	
Säästäminen		
Kansantalous yhteensä	9 705	6,4
Kotitaloudet ^a	4 321	3,9
Kotitalouksia palvelevat voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	62	1,3
Julkisyhteisöt	-4 335	-10,9

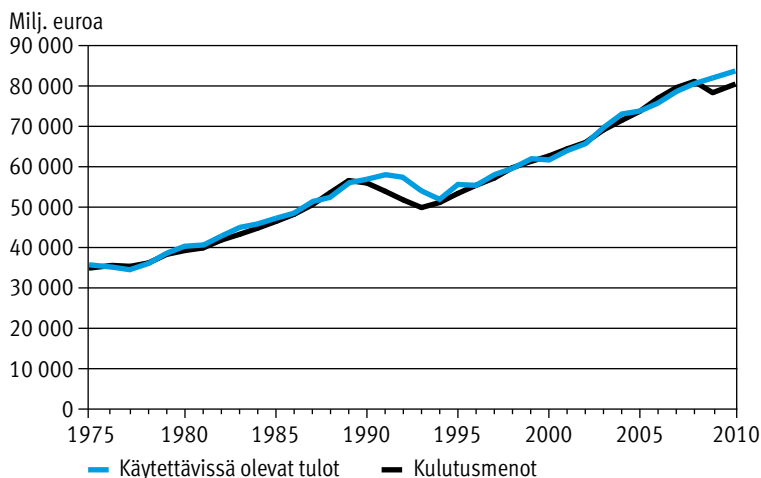
^a Kotitalouden säästämisasteen määrittämisessä tehdään kotitalouksien eläkerahasto-osuuden oikaisu.

Lähde: Tilastokeskus.

Kuviossa 20 tarkastellaan kotitalouksien kulutusmenojen ja käytettävissä olevien tulojen (miljoonaa euroa) kehitystä.⁴ Siinä reaaliset kulutusmenot ja käytettävissä olevat tulot kasvoivat melko tasaisesti 1990-luvun alkuun asti, joskin vuonna 1976 kehityksessä näkyi pieni hidastus, jolloin talous hetkellisesti taantui (vrt. Mieltusen hätätilahallitus). 1990-luvun laman vaikutukset olivat paljon suuremmat. Sekä kotitalouksien reaaliset kulutusmenot että käytettävissä olevat tulot laskivat huomattavasti. Ensin laski kulutus ja hieman myöhemmin tulot. Vuoden 1995 jälkeen kehitys, joka näkyy selvästi trendisiirtymänä, on merkinnyt kulutuksen ja tulojen vahvaa kasvua. Tulojen ja kulutuksen erotuksena määrääntyvä säästäminen on vaihdellut vuodesta toiseen positiivisesta negatiiviseen. Varsinkin laman aikana säästäminen on ollut tavanomaista suurempaa.

Viimeaikaisesta kehityksestä on nähtävissä pieni kulutuksen kasvun hidastuminen vuonna 2001. Vuonna 2009 kulutus alkoi laskea, joskin lasku oli varsin vähäinen 1990-luvun taantumaa verrattuna. Kansantalouden tilinpidon mukaan vuonna 2010 kotitalouksien kulutusmenot olivat 93 909 miljoonaa euroa ja käytettävissä olevat tulot 97 675 miljoonaa euroa (taulukko 5). Näin ollen kotitalouksien kotimaisen kulutuksen ja käytettävissä olevien tulojen suhde (kulutusalttius) oli 0,96 vuonna 2010.

Kuvio 20. Suomen kotitalouksien kotimaiset kulutusmenot ja käytettävissä olevat tulot vuosina 1975–2010, milj. euroa vuoden 2000 hinnoissa.



Lähde: Tilastokeskus.

⁴ Kulutus-käsitteessä eivät ole mukana julkisyhteisöt, kotitalouksia palvelevat voittoa tavoittelemattomat yhteisöt eivätkä suomalaisten kotitalouksien kulutusmenot ulkomailla ja ulkomaisten kotitalouksien kulutusmenot Suomessa. Koko kansantalous muodostuu yritysten, rahoituslaitosten, julkisyhteisöjen, kotitalouksien ja kotitalouksia palvelevien voittoa tavoittelemattomien yhteisöjen taloudellisesta toiminnasta.

Kotitalouksien kotimainen kulutus oli hieman vähäisempää kuin käytettävissä olevat tulot.⁵

Taulukossa 6 Suomessa tapahtuneen kulutuksen meno-osuudet on jaettu kahteentoista käyttötarkoituksen ja neljään kestoluokituksen⁶ mukaiseen luokkaan. Vuonna

Taulukko 6. Yksityiset kulutusmenot Suomessa vuosina 1975–2010, %.

Kulutus käyttötarkoituksen mukaan	1975	1985	1990	1995	2000	2010
1. Elintarvikkeet	20,4	18,1	15,0	13,8	11,3	11,3
2. Alkoholitteomat juomat	2,0	1,8	1,3	1,6	1,3	1,1
3. Alkoholiuomat	4,6	4,0	4,5	4,0	3,8	3,6
4. Tupakka	2,0	2,0	2,1	2,0	1,7	1,5
5. Vaatetus ja jalkineet	6,1	5,5	5,6	4,6	4,6	5,0
6. Asuminen	18,5	18,8	18,1	24,7	24,7	26,9
7. Sisustus ja kodinhoito	6,8	5,6	5,4	4,4	4,8	5,4
8. Terveys	2,3	2,6	2,9	3,4	3,8	4,6
9. Kuljetus ja tietoliikenne	14,9	16,1	15,9	13,9	16,0	13,2
10. Virkistys, kulttuuri ja koulutus	9,5	10,6	11,5	11,1	11,7	11,8
11. Hotellit, kahvilat ja ravintolat	6,2	7,0	7,7	7,0	6,4	6,3
12. Sekalaiset tavarat ja palvelut	6,7	7,7	9,9	9,4	9,6	9,2
<i>Yhteensä</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Kulutus kestoluokituksen mukaan	1975	1985	1990	1995	2000	2010
A. Kestokulutustavarat	12,2	12,2	12,2	8,6	10,1	9,0
B. Puolikestävät kulutustavarat	11,3	9,9	10,0	8,7	8,7	9,3
C. Lyhytikäiset tavarat	40,3	38,0	33,7	32,7	29,9	29,0
D. Palvelut	36,2	39,8	44,1	50,0	51,3	52,7
<i>Yhteensä</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Lähde: Tilastokeskus.

5 Kulutusalttius (*average propensity to consume*) määritellään seuraavasti:

$$\text{kulutusalttius (tai kulutusaste)} = \text{kulutus/tulot} = C/Y,$$

jossa symboli C tarkoittaa kulutusta ja Y tuloja. Tulojen muutoksen osa, joka kulutetaan, on rajakulutusalttius (*marginal propensity to consume*) eli muutosten suhde C/Y . Vastaavasti säästäminen, joka on tulojen ja kulutuksen erotus $S = Y - C$, antaa säästämisalttiudeksi (*propensity to save*) suhteen $S/Y = (1 - C)/Y$ ja rajasäästämisalttiudeksi (*marginal propensity to save*) suhteen S/Y . Kulutuksen linkaariteoria esittää, että kulutuksen kehityksen muoto on tuloja tasaisempi iän suhteen: nuorten ja vanhojen kulutus ylittää tulot (säästäminen negatiivinen) eli kulutusalttiuden kuvaaja on U:n muotoinen (säästämisalttius käänteinen U-muoto). Eläkkeelle jäämisen vuoksi tulot laskevat kulutusta enemmän.

6 Kulutus voidaan jakaa käyttötarkoituksen mukaisen luokituksen lisäksi kestävyiden mukaan neljään ryhmään: palveluihin, kertakulutushyödykkeisiin, kestokulutushyödykkeisiin ja puolikestäviin hyödykkeisiin. Ero kesto- ja

1975 suurin meno-osuus oli elintarvikkeilla, hieman yli 20 prosenttia kaikista kulutusmenoista. Vuonna 2010 elintarvikkeiden osuus oli pudonnut 11,3 prosenttiin eli lasku vuodesta 1975 on noin yhdeksän prosenttiyksikköä. Vastaavasti asuntomenojen osuus kohosi vuoden 1975 18,5 prosentista 26,9 prosenttiin vuonna 2010 eli reilut kahdeksan prosenttiyksikköä. Alkoholittomien juomien, alkoholijuomien, tupakan, vaatteiden sekä sisustus- ja kodinhoitotarvikkeiden kulutus on vähentynyt. Meno-osuutta kasvattivat puolestaan terveys, virkistys, kulttuuri ja koulutus sekä sekalaiset tavarat ja palvelut. Kestoluokituksen mukaisessa ryhmityksessä kestokulutuksen meno-osuus notkahti 1990-luvun lamassa. Yleinen suuntaus kulutuksen rakenteessa on ollut se, että lyhytikäikäisten kulutustavaroiden, kuten elintarvikkeiden (joita kutsutaan usein välttämättömyyshyödykkeiksi), osuus on pienentynyt ja palveluiden osuus kasvanut.

5.3 Tulot ja kulutus iän mukaan

Kansantalouden tilinpito on kokonaisaineisto, eikä se anna tietoa kulutusmenojen tai tulojen jakautumista eri kotitalouksien kesken. Ainoa tilastolähde, josta tällaista yksilötason tietoa on saatavilla, ovat noin viiden vuoden välein tehtävät Tilastokeskuksen kulutustutkimukset.⁷ Kulutustutkimuksia on käytetty paljon erilaisissa tulonjako-, eriarvoisuus- ja köyhyyselvityksissä ja hintaindeksien painorakenteiden määrittelyissä.

Kuviossa 21 (s. 62) on hyödynnetty kulutustutkimuksiin perustuvaa tietoa kulutusalttiuden eli kulutusasteen kehityksestä eri-ikäisissä kotitalouksissa. Selvyyden vuoksi tarkasteluun otetaan vain vuodet 1985 ja 2006.⁸ Kotitalouden iällä tarkoitetaan kotitalouden viitehenkilön ikää. Kuten kuvio 21 osoittaa, hieman yli 30-vuotiaan viitehenkilön kulutusalttiisuus on alle yksi eli kulutusmenot ovat pienemmät kuin käytettävissä olevat tulot. Nuorilla ikäryhmillä menot ylittivät tulot ja vanhemmissa ikäryhmissä kulutusaste näytti laskevan. Kulutusaste ei näytä nousseen myöhemmäläkään iällä, minkä voisi eräiden talousteorioiden perusteella olettaa tapahtuvan. Tulos viittaa siihen, että iäkkäiden kulutus ja tulot pysyvät likimain samoina tai muuttuvat

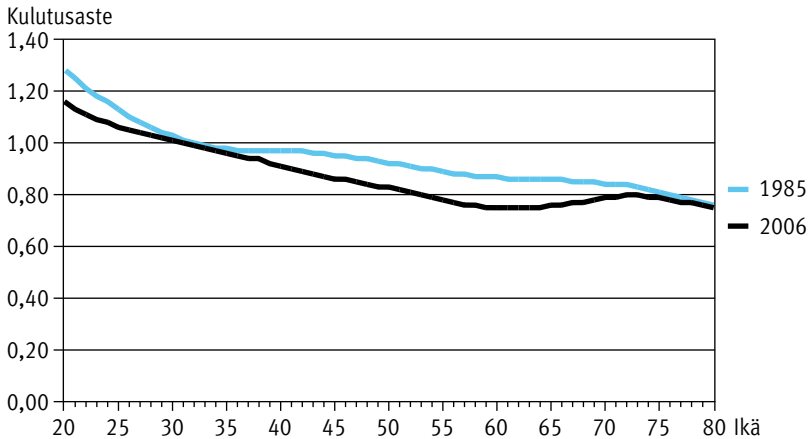
kertahyödykkeiden välillä perustuu siihen, voidaanko niitä käyttää toistuvasti yli vuoden ajan. Kestohyödykkeillä, kuten esimerkiksi autoilla ja jääkaapilla, on usein myös suhteellisen korkea ostohinta. Puolikestävät hyödykkeet eroavat kertakulutushyödykkeistä siinä, että vaikka niiden odotettu käyttöikä on yli vuoden, niillä on huomattavasti lyhyempi käyttöaika kuin kestokulutushyödykkeillä.

7 Kulutustutkimukset ovat otoksia, joissa tutkimusyksikkönä on kotitalous. Edustavan otoksen perusteella on mahdollista tehdä perusjoukkoa (koko väestöä) koskevia päätelmiä.

8 Kotitalouskohtaista kulutus- ja tulotietoa on saatavilla kulutustutkimuksista. Aikaisemmin aineistoja kutsuttiin kotitaloustiedusteluiksi (*Household Budget Survey*). Näitä on tehty noin viiden vuoden välein vuodesta 1966 lähtien. Aineistot ovat edustavia otoksia, ts. niiden avulla saadaan luotettavia koko väestöä koskevia arvioita. Kulutustutkimusten avulla voidaan mm. selvittää, miten henkilökohtainen tulonjako määräytyy ja miten välittömät verot ja tulonsiirrot ovat muuttuneet. Yksittäistä kotitaloutta koskevaa välillistä verotietoa on saatavilla vain kulutustutkimuksista.

samansuuntaisesti. Koska eläkeläisten tulot ovat pienemmät kuin työssä käyvien, kulutusasteiden lasku eläkeiässä merkitsee väestön vanhetessa kulutuskysynnän kasvun hidastumista. Väestön ikääntyminen muuttaa toki myös kulutuksen rakenteita.

Kuvio 21. Kulutusalttiuden ikäprofiilit vuosina 1985 ja 2006.



Lähteet: Tilastokeskus, omat laskelmat.

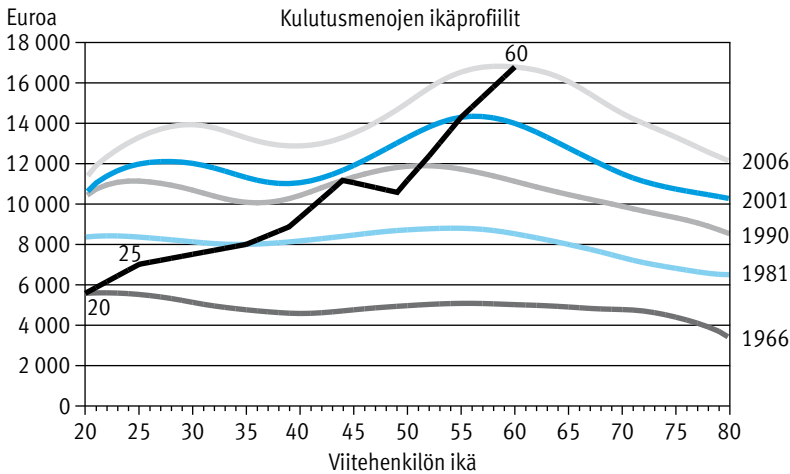
Kuvioissa 22a, 22b, 23a ja 23b on esitetty reaalisten käytettävissä olevien tulojen ja kulutuksen keskiarvojen viisi ikäprofiilia (ylempi kuvio) ja niihin perustuvat yhdeksän kohorttia (alempi kuvio).⁹ Ikäprofileissa tarkastellaan, kuinka eri-ikäiset kuluttavat ja saavat tuloja tietyssä hetkenä, tässä laskelmassa vuoden sisällä. Kohortit taas kuvaavat sitä, miten tietyssä vuonna syntyneet kuluttavat elämänsä aikana. Ikäprofileissa ja kohorteissa vaakakselilla on viitehenkilön ikä, joka vaihtelee 20:n ja 80 vuoden välillä. Pystyakselilla ovat euromääräiset käytettävissä olevan tulon ja kulutuksen keskiarvot henkeä kohden. Aineistoina laskelmassa on ollut kymmenen vuosien 1966–2006 kulutustutkimusta. Ikäprofilitarkastelussa näistä kymmenestä aineistosta on esitetty vuodet 1966, 1981, 1990, 2001 ja 2006. Alin ikäprofilikäyrä vastaa poikkileikkausvuotta 1966.

Reaaliset kulutusmenojen ja tulojen keskiarvot ovat kasvaneet vuosittain kaikilla ikäryhmillä, paitsi vuonna 2001, jolloin nuorilla ikäryhmillä keskimääräiset käytettävissä olevat tulot olivat pienemmät kuin vuonna 1990 (ks. kuvio 23a, s. 64). Kulutus näyttäisi kasvavan 60 ikävuoteen asti vuoden 2006 ikäprofilissa, ja sen jälkeen se on

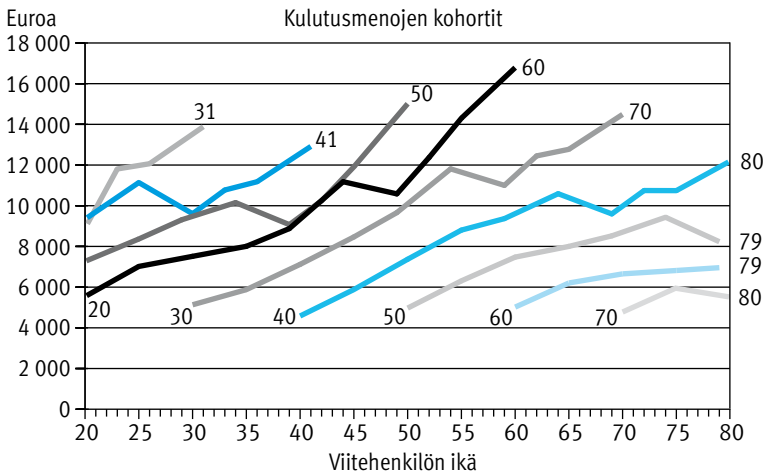
⁹ Paneeliaineistoissa voidaan samaa yksikköä seurata ajankohdasta toiseen. Yhdistetyissä poikittais- ja aikasarja-aineistoissa havaintoyksiköt vaihtuvat ajankohdasta toiseen. Eri vuosien kulutustutkimukset muodostavat tyyppillisen yhdistetyn poikittais- ja aikasarja-aineiston, joista kohortit on muodostettu. Usein puhutaan aitojen kohorttien sijaan kvasikohorteista. Kvasikohortit muodostetaan ikäryhmäkeskiarvoista.

alkanut vähitellen laskea. Vuonna 2006 eniten ansaitsevia ja eniten kuluttavia olivat selvästi iäkkäämmät kuin vuonna 1990. 1990-luvun laman seurauksena reaalitytulot laskivat lähes kaikissa ikäryhmissä, eniten kuitenkin nuorilla.

Kuvio 22a. Kulutusmenojen ikäprofiilit vuosina 1966–2006, €.

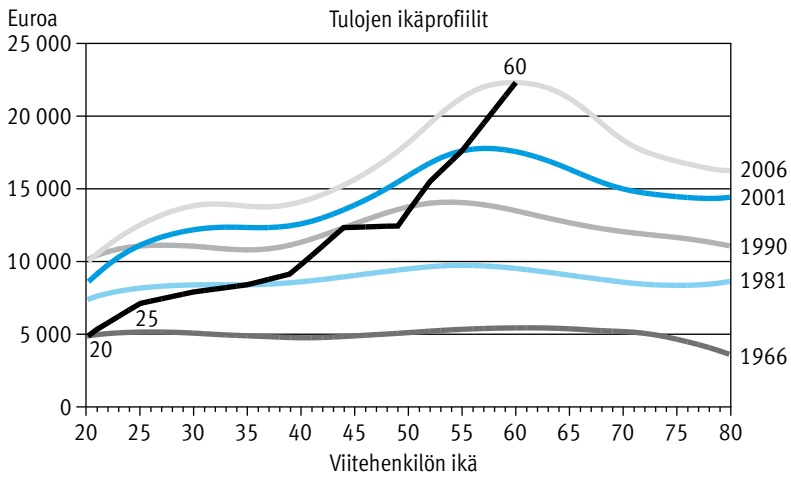


Kuvio 22b. Kulutusmenojen kohortit vuosina 1966–2006, €.

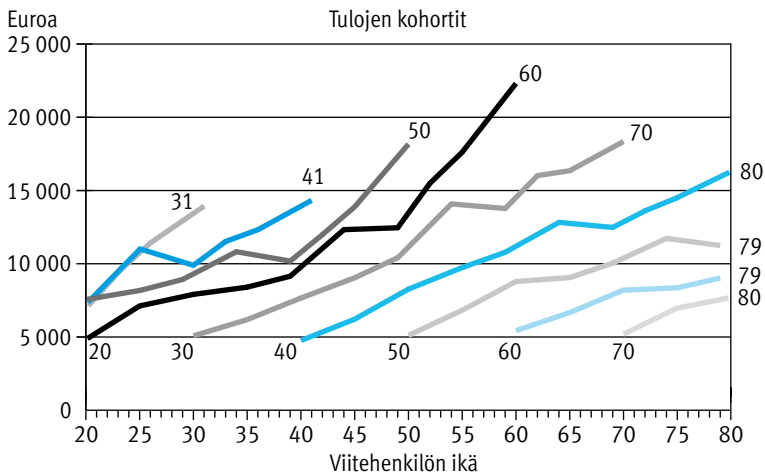


Lähteet: Tilastokeskus, omat laskelmat.

Kuvio 23a. Käytettävissä olevien tulojen ikäprofiilit vuosina 1966–2006, €.



Kuvio 23b. Käytettävissä olevien tulojen kohortit vuosina 1966–2006, €.



Lähteet: Tilastokeskus, omat laskelmat.

Ikäprofileista on johdettu yhdeksän kohorttia¹⁰, joista yhtä on havainnollistettu myös ikäprofilikuvassa. Kuvioissa 22b ja 23b vastaavan kohortin alkupiste on 20-vuotias (1946 syntynyt) viitehenkilö vuonna 1966. Toinen havainto määräytyy vuoden 1971 aineistosta, jossa vuonna 1946 syntynyt viitehenkilö on 25-vuotias. Kyseisen kohortin viimeinen havainto vastaa vuoden 2006 aineistoa, jossa 1946 syntynyt viitehenkilö on 60-vuotias. Seuraavassa kohortissa vuonna 1966 ensimmäinen havainto esittää 30-vuotiasta vuonna 1936 syntynyttä viitehenkilöä. Viimeisessä kohortissa, jossa viitehenkilö on 70-vuotias vuonna 1966 (1896 syntynyt), aineisto on saatavilla vuosilta 1966, 1971 ja 1976. Viimeisessä ja vanhimmassa kohortissa on vain kolme havaintoa, koska ikäjakauman vaihteluväli rajaa ikävuodet 20–80 jo vuonna 1981 aineiston ulkopuolelle. Myös nuorimmassa kohortissa on vain kolme havaintoa. Se kuvaa vuonna 1975 syntynyttä viitehenkilöä, joka on 20-vuotias vuonna 1995 ja 31-vuotias vuonna 2006. Nuorin kohortti ylittää aineistossa siis vain työuran alkupuolelle.

Kohorttikuvaajat viestittävät elämänkaaren näkökulmasta toisenlaista kuvaa kuin pelkät ikäprofililit. Kun vuoden 2006 ikäprofilissa kulutus ja tulot kasvavat 60 ikävuoteen asti ja sen jälkeen alkavat vähitellen laskea, kohorttikuvaajat osoittavat kulutuksen ja tulojen kasvua kaikilla sukupolvilla. Muun muassa talouskasvun seurauksena tulot ja kulutus ovat edellistä sukupolvea suuremmat. Tässä yhteydessä kannattaa kuitenkin pitää mielessä, että näillä aineistoilla kohortin pituus on enintään 40 vuotta eikä se kuvaa henkilön koko elinikää. Keskiarvoihin perustuva tarkastelu osoittaa, että seuraava sukupolvi olisi aina paremmassa taloudellisessa asemassa kuin edellinen sukupolvi. Talouden toimintaympäristön muutokset saattavat vaikuttaa eri-ikäisiin kuitenkin hyvin eri lailla. Esimerkiksi laman osuminen sellaiseen aikaan, jolloin työelämään siirtyminen olisi ajankohtaista, saattaa vaikuttaa koko työuraan ja sitä kautta elinajan kokonaistuloihin.

5.4 Verojen koostumus veromuodoittain

Veroja kerätään henkilöiltä, yrityksiltä ja yhteisöiltä tulo- ja omaisuusveroina, sosiaaliturvamaksuina sekä tavaroihin ja palveluihin kohdistuvina veroina. Kokonaisveroaste, joka on kaikkien verojen suhde bruttokansantuotteeseen, ts.

$$\text{Kokonaisveroaste} = 100 * (\text{kaikki verot} / \text{bruttokansantuote})$$

oli vuonna 1975 Suomessa 36,6 prosenttia ja vuonna 2010 42,1 prosenttia. Kokonaisveroasteessa on tapahtunut 5,5 prosenttiyksikön lisäys. Korkeimmillaan kokonaisveroaste oli 47,1 prosenttia vuosina 1996 ja 2000. Juuri ennen 1990-luvun alun syvää

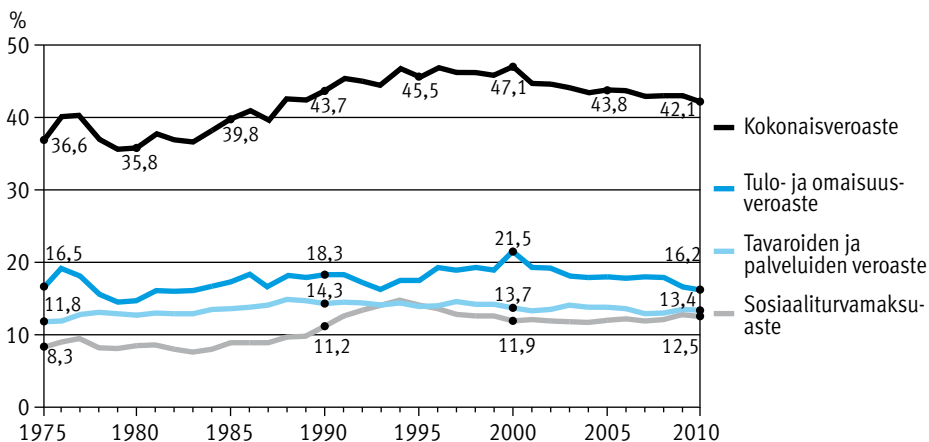
10 Kohortilla tarkoitetaan tietynä aikana samanlaisen tapahtuman kohteiksi joutuneiden ryhmää. Esimerkiksi syntymäkohortti on tietynä aikana (vuosi tai pitempi jakso) syntyneiden ryhmä.

lamaa kokonaisveroaste saavutti 43,7 prosentin tason vuonna 1990, joka oli lähes sama kuin vuonna 2005. Veroasteiden muutoksia havainnollistaa kuvio 24. Siinä kokonaisveroasteet on hajotettu kolmeen komponenttiin: sosiaaliturvamaksuasteeseen, tulo- ja omaisuusveroasteeseen sekä tavaroiden ja palveluiden veroasteeseen. Veropohjaa on laajennettu, eivätkä verojen keskimääräiset bruttokansantuoteosuudet ole juuri laskeneet.

Tulo- ja omaisuusveroaste vuonna 2010 oli 16,2 prosenttia, sosiaaliturvamaksuista 12,5 prosenttia ja tavaroista ja palveluista suoritetuista veroista 13,4 prosenttia. Eniten vuodesta 1975 vuoteen 2010 kasvoi sosiaaliturvamaksujen (4,2 prosenttia) osuus. Tulo- ja omaisuusverojen osuus bruttokansantuotteesta oli vuonna 2010 lähes samalla tasolla kuin se oli vuonna 1975. Korkeimmillaan tulo- ja omaisuusverojen veroaste oli vuonna 2000 (21,7 prosenttiyksikköä). Huippuvuoden 2000 jälkeen tulo- ja omaisuusverojen veroaste on selvästi laskenut.

Suomen verojärjestelmän yksityiskohtaisempi esitys hallinnollisen luokituksen mukaisesta kuvauksesta on taulukossa 7. Siinä yksittäiset veroerät on esitetty prosenttina kokonaisverosta vuosina 1990, 1995, 2000, 2005 ja 2009. Yleensä tuloihin perustuvia veroja kutsutaan välittömiksi veroiksi. Kulutusmenoihin perustuvat verot ovat taas tyypillisiä välillisiä veroja.

Kuvio 24. Suomen kokonaisveroaste vuosina 1975–2010.



Lähde: Tilastokeskus.

Taulukossa 7 on tarkasteltu veroja ja siinä erilaisia veroja on eritelty tarkemmin valtion verotuksen osalta. Vuodesta 1990 vuoteen 2009 tulojen ja varallisuuden perusteella kannettavien verojen osuus pieneni 4,4 prosenttiyksikköä (18,4 (v. 1990)–14,0 (v. 2009)) ja liikevaihdon perusteella kannettavien verojen ja maksujen osuus nousi 1,2 prosenttiyksikköä. Yhteensä valtion verojen osuus kaikista veroista on laskenut 6,7 prosenttiyksikköä. Kuntien verojen osuus taas nousi 2,3 prosenttiyksikköä. Suurimmat muutokset olivat Kelan saamien sosiaaliturvamaksujen osuuden väheneminen 4,6 prosenttiyksikköä ja työeläkevakuutusmaksujen osuuden kasvu 7,3 prosenttiyksikköä. Kokonaisveroasteen muutos vuodesta 2000 vuoteen 2009 oli –4,1 prosenttiyksikköä. Taulukon 7 alaviitteessä on vielä tarkemmin eritelty veromuotojen koostumusta.

Taulukko 7. Verot Suomessa vuosina 1990, 1995, 2000, 2005 ja 2009^a, %.

Veromuodot ^b	1990	1995	2000	2005	2009	2009–1990
Valtion verot ja maksut	52,9	46,5	53,0	51,8	46,2	–6,7
Tulon ja varallisuuden perusteella	18,4	15,4	23,3	19,6	14,0	–4,4
Liikevaihdon perusteella kannettavat verot ja maksut	20,0	18,3	18,1	20,7	21,2	1,2
Tuonnin perusteella kannettavat verot ja maksut	1,1	0,1	0,0	0,0	0,0	–1,1
Valmisteverot	7,5	8,6	7,1	6,5	6,8	–0,7
Muut verot	4,0	2,6	3,2	3,7	2,8	–1,2
Muut veroluonteiset tulot	1,8	1,4	1,2	1,3	1,3	–0,5
Tulo- ja menoarvion ulkopuoliset verotulot	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Kuntien verot	21,5	22,3	21,6	20,7	23,8	2,3
Kansaneläkelaitoksen saamat sosiaaliturvamaksut	9,6	8,4	5,5	5,0	5,0	–4,6
Työeläkevakuutusmaksut	15,5	17,4	17,2	20,2	22,8	7,3
Työttömyysvakuutusmaksut, ml. sosiaaliturvamaksut	0,5	5,0	2,5	2,1	2,0	1,5
EU:lle tuloutettavat verot ja maksut	0,0	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2
<i>Verot yhteensä</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>0,0</i>
<i>Kokonaisveroaste</i>	<i>44,8</i>	<i>45,5</i>	<i>47,1</i>	<i>43,8</i>	<i>42,9</i>	<i>0,1</i>

^a Ennakkotieto.

^b Lisäesimerkkejä veromuodoista:

– valtion verot ja maksut

- tulon ja varallisuuden perusteella kannettavat verot (tulo- ja varallisuusvero, perintö- ja lahjavero, arpajaisvero, korkotulojen lähdevero)
- liikevaihdon perusteella kannettavat verot ja maksut (liikevaihtovero/arvonlisävero, eräistä vakuutusmaksuista suoritettava vero, apteekkimaksut, televero)
- tuonnin perusteella kannettavat verot ja maksut (tuontitulli, tuontimaksut, tasausvero)

- valmisteverot (tupakkavero, makeisvero, olutvero, alkoholijuomavero, virvoitusjuomavero, elintarviketuotteiden valmistevero, polttoainevero, ravintorasavero, sokerivero, lannoitevero, valkuaisvero, sähkövero, fosforilannoitevero, juomapakkausten ympäristöohjaukseen liittyvä vero)
 - muut verot (leimavero, varainsiirtovero, luottovero, auto- ja moottoripyörävero, moottoriajoneuvovero, matkustajavero, arpajaisvero, ajoneuvovero, jätevero, ratavero)
 - muut veroluonteiset tulot (Alkon ylijäämä, lästimaksut, eräiden maataloustuotteiden markkinoimismaksut, eräistä maataloustuotteista kannettavat tasausmaksut, valtion osuus veikkauksen ja raha-arpajaisien voittovaroista, raha-automaattiyhdistyksen tuotto, valtion osuus hevoskilpailujen vedonlyöntituloista, riistanhoito-, kalastus- ja metsästysmaksut, viivästyskorot, jäämämaksu ja veronlisäykset sekä muut veroluonteiset tulot, öljyjättemaksut, maidon kiintiömaksu)
 - tulo- ja menoarvion ulkopuoliset verotulot (öljysuojamaksut, palosuojelumaksut, varmuusvarastointimaksut, ydinenergiatutkimusmaksu)
 - kuntien verot (kunnallisvero, koiravero, katumaksu/kiinteistövero, muut verot)
 - Kansaneläkelaitoksen saamat sosiaaliturvamaksut (työnantajan kansaneläkemaksut, työnantajan sairausvakuutusmaksut, vakuutettujen kansaneläkemaksut, vakuutettujen sairausvakuutusmaksut)
 - työeläkevakuutusmaksut (työnantaja, vakuutettu)
 - työttömyysvakuutusmaksut ja muut veroihin luettavat sosiaaliturvamaksut (työnantaja, vakuutettu)
 - EU:lle tuloutettavat verot ja maksut.
- Lähde: Tilastokeskus.

5.5 Suomen verouudistuksista

Suomen verojärjestelmässä on tapahtunut suuria muutoksia 1960-luvulta lähtien (taulukko 8). Veropolitiikan painotukset ja tavoitteet ovat muuttuneet. 1960-luvun lopun elinkeinoverotuksen ja maatilatalouden verotusta uudistettaessa korostui investointien kautta edistettävä talouskasvu. 1970-luvulla yksityishenkilöiden tuloverojen ja sosiaaliturvamaksujen asema sekä aktiivisen tulonjakopolitiikan välineenä että julkisten menojen rahoituslähteenä korostui. 1970-luvun öljykriisin aiheuttaman taantuman seurauksena suhdanne- ja aluepolitiikka sai entistä enemmän valtaa yrittäjäverolainsäädännössä. 1990-luvulla tehtiin suuria uudistuksia. Muutoksia kokivat tuloverotuksen ja liikevaihtoon perustuvan verotuksen ohella myös monet pienempituottoiset veromuodot. Ansio- ja pääomatuloverotus eriytettiin vuonna 1993 siten, että pääomatuloja alettiin verottaa suhteellisesti mutta ansiotulojen verotus säilyi progressiivisena. Suomen talouden integroituminen länteen (ETA- ja EU-sopimukset) merkitsi veropolitiikan uudelleen painottumista. Suuri uudistus oli siirtyminen liikevaihtoverosta arvonlisäveroon vuonna 1994. Huomattavia muutoksia 2000-luvulla ovat olleet yhteisö- ja pääomaverouudistukset.

Taulukko 8. Keskeiset verouudistukset 1960-luvulta lähtien Suomessa.

Henkilöiden tuloverotus	Voimaantulo vuosi
Puolisoiden ansiotulojen erillisverotus	1976
Inflaatiotarkistukset veroasteikkoihin ja tärkeimpiin vähennyksiin aloitettiin	1976
Sosiaalivakuutus uudistus (sove-uudistus)	1982–1985
– sairaus-, tapaturma- ja liikennevakuutuksen etuudet veronalaisiksi	
– kansaneläke veronalaiseksi + eläketulovähennys	
– työttömyyspäivärahat veronalaisiksi	
Kokonaisverouudistus	1989–1991
– veropohjan laajennus ja veroprosenttien alentaminen	
– ansiotulovähennys kunnallisverotuksessa	
Eriytetty tuloverojärjestelmä	1993
Työtulovähennys valtionverotuksessa	2006
Kotitalousvähennys	1997, 2001
Eläketulovähennyksen nosto	2008
Omaisuusverotus	
Kiinteistövero	1993
Varallisuusveron poistaminen	2006
Välillinen verotus	
Liikevaihtoverouudistus	1991
Liikevaihtoverosta arvonlisäveroon	1994
Luopuminen monista pienehköistä valmisteveroista	1995
Autoverotuksen uudistaminen	2003, 2005
Alkoholiverotuksen alentaminen	2004
Elintarvikkeiden arvonlisäveron alentaminen	2009
Kaikkien arvonlisäverokantojen prosenttiyksikön korotus	2010
Alkoholiverojen korotus	2008, 2009
Energiaverotuksen muutoksia	2011
Makeisten ja virvoitusjuomien valmisteverot	2011
Yritys- ja pääomatulojen verotus	
Maatilatalouden tuloverolaki MVL	1968
– maatalouden verotuksessa pinta-alaverotuksesta todellisen tulon verotukseen	
Elinkeinotuloverolaki EVL ja tappiontauluslaki	1969
– liiketaloustieteellinen ajattelutapa yritysverotukseen	
Kokonaisverouudistus	1989–1991
– veropohjan laajennus ja veroprosenttien alentaminen	
– liiketulon harkintaverotuksen poistaminen	
– yhtiöveron hyvitysjärjestelmä (<i>avoir fiscal</i>)	
Yritys- ja pääomatulojen verouudistus	1993
– eriytetty tuloverojärjestelmä	
Vuoden 2005 verouudistus	2005
– yhtiöveron hyvitysjärjestelmästä luopuminen	
– osinkojen osittainen verovapaus (kahdenkertainen verotus)	

Lähde: Kröger 2006 (päivitetty).

5.6 Välillinen verotus

Viimeisin suuri välillisen veron uudistus toteutettiin Suomessa kesällä 1994 (ns. EU:n arvonlisäverodirektiiviin perustuva arvonlisäverolaki), kun liikevaihtovero korvattiin arvonlisäverolla (ALV). Aikaisemman liikevaihtoveron muutoksessa poistui liikevaihtoveron kertautuminen, kun lopputuotteen tuotannossa käytettäviä välituotteita saatettiin verottaa useampaan kertaan. Toisaalta veropohja oli suppeampi ennen arvonlisäveroon siirtymistä. Muun muassa palvelut olivat liikevaihtoveron ulkopuolella. Arvonlisäveroon siirtyminen merkitsi lähes kaikkien tavaroiden ja palvelujen kulutuksen verottamista.¹¹

Arvonlisäverotuksessa on sovellettu vuodesta 1998 lähtien vakioverokannan eli 22 prosentin lisäksi 17:n, 8:n ja 0 prosentin verokantoja. Suurimpia muutoksia sen jälkeen verokannoissa on tehty vuonna 2009, kun elintarvikkeiden verokanta laskettiin 17 prosentista 12 prosenttiin. Vuonna 2010 nostettiin kaikkia verokantoja yhdellä prosenttiyksiköllä, jolloin uudet verokannat olivat

- 23 prosenttia: vakiokanta
- 13 prosenttia: elintarvikkeet, rehuaineet ja ravintolaruokailu
- 9 prosenttia: lääkkeet, kirjat, henkilökuljetus, majoituspalvelut, yleisradion lupamaksut, kulttuuri- ja viihdetilaisuuksien pääsymaksut, liikuntatilojen käyttömaksut
- 0 prosenttia: sanoma- ja aikakauslehtien tilausmaksut.

Vuoden 2012 alussa sanoma- ja aikakauslehtien tilausmaksujen arvonlisävero nousi 0 prosentista 9 prosenttiin. Lisäksi parturi- ja kampaamopalveluiden alennettuja verokantoja koskeva kokeilu päättyi, jolloin näiden palveluiden verokannaksi palasi 23 prosenttia.

EU:n arvonlisädirektiivi määrittää EU-maiden arvonlisäverokantojen tasoja. Vakioverokannalle on asetettu 15 prosentin vähimmäistaso. Lisäksi jäsenmailla saa olla kaksi alennettua verokantaa. Verokanta ei saa alittaa 5:tä prosenttia. Hyödykkeet ja palvelut, joihin alennettuja verokantoja saa soveltaa, on määritelty direktiivissä tarkasti. Järjestelmä sisältää kuitenkin lukuisia poikkeuksia. Poikkeukset liittyvät uudistusta ennen sovellettuihin käytäntöihin eri maissa. Esimerkiksi monissa maissa on käytössä 0-verokanta. Direktiivissä säädetään, että 0-verokannan hyödykkeiden verokohtelua saa jatkaa vain niille hyödykkeille, jotka olivat 0-verokannallisia ennen uudistuksen voimaantuloa. Eräissä EU-maissa on alle 5 prosentin alennettuja verokantoja (liitetaulukko 6). Niitä saa soveltaa vain niille hyödykkeille, joihin sovellettiin ennen vuotta 1991 alhaisia verokantoja ja jotka kuuluvat direktiivin määräämiin hyödykeryhmiin.

¹¹ Arvonlisäverokanta määrätään verottomasta hinnasta. Esimerkiksi asiakas ostaa tuotteen, jonka hinta on 40 euroa. Hyödykkeen hinta koostuu hinnasta ilman arvonlisäveroa (x) ja arvonlisäverosta ($= 23/100$) * x. Näin ostaja maksaa hinnan $x + (23/100) * x = 40$ euroa. Veroton hinta $x = 40/1,23 = 32,52$ euroa.

Pohjoismaissa on EU-maiden korkeimmat arvonlisäveron vakioverokannat (liitetaulukko 1). Se, kuinka paljon alennetut arvonlisäverokannat alentavat kokonaisverorasitusta, on riippuvainen siitä, kuinka laajaa hyödykeryhmää alennetut veroasteet koskevat ja kuinka suurina alennetut veroasteet ovat. Pohjoismaissa alennetut veroasteet ovat korkeampia kuin muissa EU-maissa, eikä Tanskassa sovelleta lainkaan alennettuja verokantoja.

5.7 Verotuksen kansainvälistä vertailua

Liitetaulukoissa 2–6 on kuvattu verotuksen kehitystä eri OECD-maissa vuosina 1965–2008. Veroasteet vaihtelevat ajassa ja eri maiden välillä. Verotuksen tasolla on yhteys julkisen sektorin kokoon. Pohjoismaista Ruotsissa ja Tanskassa kokonaisveroasteet (verotuotot bruttokansantuotteesta) ovat yli 45 prosenttia vuonna 2008. Toisaalta esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Sveitsissä veroasteet ovat alle 30 prosenttia. Keskimäärin OECD-maissa kokonaisveroasteet ovat kasvaneet vuodesta 1965 vuoteen 2000, jonka jälkeen veroasteet ovat laskeneet. EU-maissa veroasteet ovat keskimäärin korkeampia kuin OECD-maissa (liitetaulukko 2).

Verorakenteessa on tapahtunut muutoksia (ks. liitetaulukot 3–6). Suomessa välillisten verojen painoarvo on laskenut vuodesta 1965 vuoteen 2008. Myös välillisten verojen sisäinen rakenne on muuttunut. Erityisten kulutusverojen (valmisteverojen) osuus verotuloista on laskenut ja arvonlisäverojen osuus on pysynyt melko muuttumattomana. Suomessa luovuttiin valmisteverosta tai alennettiin monia valmisteveroja 1990-luvun puolivälissä. Välillisten verojen osuus verotuloista on hieman pienempi kuin OECD- tai EU-maissa keskimäärin. Vuoden 2008 jälkeen arvonlisäveroa ja monia valmisteveroja on korotettu.

Vuonna 1975 Suomessa henkilöiden tuloverojen osuus oli liki 40 prosenttia ja 1990-luvulta lähtien lähempänä 30 prosenttia. Henkilöiden tuloverotuksen laskusta huolimatta Suomessa niiden osuus verotuloista on vielä suurempi kuin OECD- tai EU-maissa keskimäärin.

Vuonna 2008 sosiaaliturvamaksujen osuus veroista oli Suomessa lähes samansuuruinen kuin OECD-maissa. OECD-maissa sosiaaliturvamaksujen painoarvo on ollut aina melko suuri. Suomessa sosiaaliturvamaksut nousivat nopeasti 1970-luvulla.

Yritysverotuksen osuus verotuloista oli 1960-luvulla samalla tasolla kuin vuonna 2008 tuottaen noin 8 prosenttia verotuloista. 1970-luvulla yritysverotus laski huomattavasti alhaisemmaksi kuin se on nykyään. 1970-luvulla yritysverotusta käytettiin alue- ja suhdannepoliittisena välineenä, jolloin yritysverotusta kevennettiin erilaisin huojuksin.

Verojen osuus bruttokansantuotteesta ei kuvaa täydellisesti verotuksen tasoa. Veroasteeseen vaikuttaa esimerkiksi se, tuetaanko kotitalouksia verovähennyksin

vai suurin tulonsiirroin. Suomessa siirryttiin vuonna 1994 perheverotuksessa lapsiin liittyvistä verovähennyksistä suoriin tulonsiirtoihin (ks. taulukko 8, s. 69). Joissain maissa tulonsiirrot ovat verovapaita ja toisissa taas veronalaisia. Pohjoismaissa tuet annetaan pääosin verollisina suorina tulonsiirtoina.

5.8 Tuloerojen kehitys

Tulonjako muodostuu vaiheittain. Kotitaloudet saavat korvausta tuotantoon osallistumisesta, ts. tuotannontekijätuloja. Sen lisäksi julkinen valta osallistuu tulonmuodostukseen tulonsiirtojen ja verotuksen kautta. Suuri osa kotitalouksista saa jotain sosiaalietuutta (eläkettä, lapsilisää, opintotukea jne.), ja tuloistaan kotitaloudet maksavat veroja. Kotitalouksien tulonmuodostus voidaan esittää pääpiirteittäin seuraavasti:

Kotitalouksien käytettävissä olevien tulojen muodostusta voidaan kuvata seuraavasti:

- Palkkatulot
- + Yrittäjätulot
- + Omaisuustulot (vuokra-, korko- ja osinkotulot, laskennallinen nettovuokraomistusasunnosta, omaisuudet luovutusvoitot ja yksityiseen vakuutukseen perustuvat eläkkeet ja muut tulot)
- = **Tuotannontekijätulot**
- + Saadut tulonsiirrot (ansio- ja kansaneläkkeet, muut sosiaalietuudet ja -avustukset)
- = **Bruttotulot**
- Maksetut tulonsiirrot (välittömät verot ja sosiaaliturvamaksut)
- = **Käytettävissä olevat tulot**

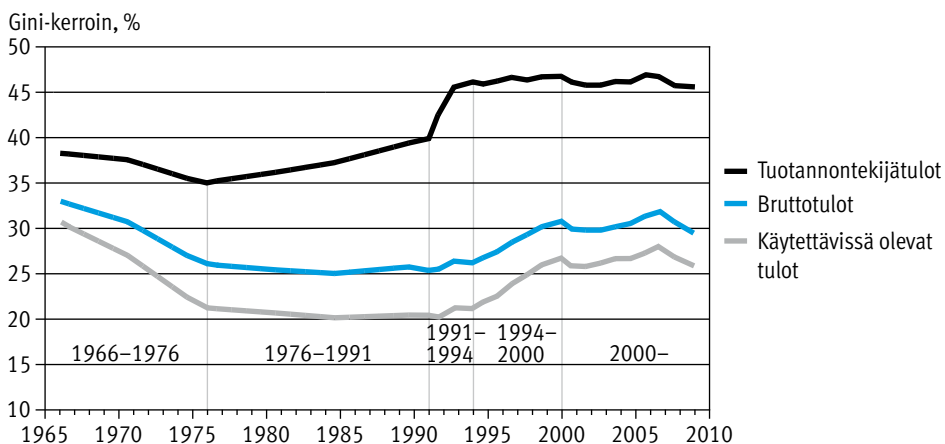
Tulonjakotarkasteluissa kohteena on useimmiten henkilö. Kotitalous kokonaisuudessaan kuitenkin määrittää sen, millaiset toimeentulomahdollisuudet henkilöllä on. Lasten toimeentulo on riippuvainen vanhempien tuloista. Työttömän henkilön toimeentulo ei ole riippuvainen ainoastaan hänen työttömyysetuuksistaan, vaan siihen voi vaikuttaa samassa kotitaloudessa asuvan työssä käyvän tulot. Tästä syystä toimeentulovertailuissa otetaan huomioon kotitalouksien tulot tehtäessä vertailuja yksilöiden toimeentuloeroista. Henkilön toimeentulomahdollisuudet riippuvat siitä, mikä on kotitalouden rakenne ja kuinka suuri kotitalous on. Lisäksi kulutuksessa on mittakaavaetuja. Esimerkiksi kaksi samassa taloudessa asuvaa aikuista tulee yhdessä halvemmalla toimeen kuin kaksi henkilöä erikseen asuessaan.¹²

12 Toimeentulo saadaan jakamalla kotitalouden yhteenlasketut tulot kyseisen kotitalouden määrää mittavalla skaalatekijällä. Kukin kotitalouden jäsen saa samat tulot. Yksi vaihtoehto skaalatekijälle on kotitaloudessa asuvien henkilöiden lukumäärä. Tätä tekijää käytettäessä kulutuksesta ei saada skaalautua. Ohessa esitetyissä

Kotitaloudet saavat keskimäärin suurimman osan tuloistaan tuotannontekijätuloina. Kun tuotannontekijätuloihin lisätään sosiaalietuudet, saadaan bruttotulot, jotka ovat selvästi tasaisemmin jakaantuneet kuin tuotannontekijätulot (kuvio 25). Bruttotuloista kotitaloudet maksavat välittömiä veroja, jotka tasaavat edelleen tuloeroja. Veron jälkeiset tulot, käytettävissä olevat tulot, ovat tasaisemmin jakaantuneet kuin bruttotulot.¹³ Tuloeroissa¹⁴ on tapahtunut suuria muutoksia 1960-luvun puolivälistä vuoteen 2009.

Tuloerot supistuivat Suomessa 1960-luvulta 1970-luvun puoliväliin asti, mitattiinpa tuloeroja tuotannontekijätuloilla, bruttotuloilla tai käytettävissä olevilla tuloilla. Tuolloin palkkatulojen merkitys kasvoi ja ne jakaantuivat entistä tasaisemmin. Talouden rakennemuutos ja muuttoliike nostivat työllisyysastetta.

Kuvio 25. Tuloerojen kehitys Suomessa vuosina 1966–2009.



Lähteet: Tilastokeskus, omat laskelmat.

tulonjakolaskelmissa on käytetty OECD:n ekvivalenssiskaalaa. Siinä kotitalouden ensimmäinen aikuinen saa painon 1 ja seuraavat, yli 17-vuotiaat painon 0,7. Alle 18-vuotiaat saavat painon 0,5. Esimerkiksi kahden aikuisen ja yhden lapsen kotitaloudessa skaala on 2,2 (1 + 0,7 + 0,5). Edellä mainitun esimerkkiperheen 23 000 euron tuloilla jokainen sen jäsen saa ekvivalenttituloa eli toimeentuloa 10 000 euroa. Kolmen erikseen asuvan henkilön tulisi kunkin ansaita 10 000 euroa, eli yhteensä 30 000 euroa saavuttaakseen yhtä suuren toimeentulon.

13 Kotitaloudet saavat myös yhteiskunnan tarjoamia hyvinvointipalveluja, kuten koulutus-, terveys- ja sosiaalipalveluja, jotka tasoittavat hyvinvointieroja. Lisäksi kotitaloudet maksavat hyödykkeitä kuluttaessaan välillisiä veroja (arvonlisäveroja ja valmisteveroja). Välilliset verot ovat luonteeltaan regressiivisiä. Pienituloisemmat maksavat suhteessa tuloihinsa nähden enemmän välillisiä veroja kuin suurituloiset.

14 Tässä tuloeroja mitataan Gini-kertoimen avulla. Gini-kerroin on laajalti käytetty, tuloeroja kuvaava mittari. Se saa arvoja nolasta yhteen (tai prosentteina ilmaistuna 0–100). Useimmiten kansainvälisissä vertailuissa käytetään juuri Gini-kerrointa. Vertailut perustuvat suhteellisiin eroihin. Niinpä jos kaikkien tulot kasvavat samalla prosentilla, Gini-kertoimen arvo ei muutu. Kun tulot ovat jakautuneet tasan kaikkien kesken, Gini-kerroin saa arvon nolla. Gini-kerroin on sitä suurempi, mitä epätasaisemmin tulot ovat jakaantuneet.

Vaikka tuotannontekijätulojen eriarvoisuus kääntyi lievään kasvuun 1970-luvun puolivälistä lähtien, bruttotulojen ja käytettävissä olevien tulojen eriarvoisuus supistuivat aina 1990-luvun alkupuoliskolle asti. Kehityksessä näkyy Pohjoismaisen hyvinvointivaltion rakentaminen sosiaaliturvan ja verotuksen avulla. Etenkin työeläkejärjestelmän kypsyminen hillitsi tuotannontekijätulojen kasvun vaikutuksia bruttotulojen ja käytettävissä olevien tulojen eriarvoisuuteen. Työeläkejärjestelmän synty 1960-luvun alussa vaikutti viiveellä työeläkkeiden suuruuteen. Suomessa saavutettiin 1980-luvun puoliväliin mennessä, muiden Pohjoismaiden tavoin, OECD-maiden pienimmät tuloerot.

1990-luvun alussa laman seurauksena työttömyys kasvoi huomattavasti, mikä lisäsi tuotannontekijätuloilla mitattuja tuloeroja. Sosiaaliturva toimi laman aikana puskurina siten, ettei tuotannontekijätulojen eriarvoisuuden kasvu näkynyt bruttotulojen eikä käytettävissä olevien tulojen eriarvoisuuden kasvuna.

Tuotannontekijätulojen eriarvoisuuden kasvu pysähtyi 1990-luvun puolivälin jälkeen, mutta bruttotulojen ja käytettävissä olevien tulojen eriarvoisuus alkoi kasvaa. Lamaa seuranneesta noususuhdanteesta huolimatta 1990-luvun puolivälistä lähtien tuotannontekijätulojen eriarvoisuus pysyi muuttumattomana. Siihen vaikutti kaksi toisensa kumoavaa tekijää: työttömyyden väheneminen tuloeroja supistaen ja pääomatulojen kasvu tuloeroja kasvattaen. Se, että käytettävissä olevien tulojen eriarvoisuus kasvoi huomattavasti, johtuu tulonsiirtojärjestelmän heikentyneestä kyvystä tasoittaa tuloeroja. 1990-luvun laman jälkeiseen kehitykseen vaikuttivat sosiaaliturvassa tehdyt leikkaukset ja veroreformit. Käytettävissä olevien tulojen eriarvoisuus Gini-kertoimella mitattuna kasvoi Suomessa OECD-maista eniten 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun puoliväliin.

Tulonjaon muutokseen vaikuttivat sekä pienituloisten että suurituloisten erilainen tulokehitys. Laman aikana monen toimeentulo oli työttömyyden vuoksi sosiaaliturvan varassa. Työttömyyden pitkittyessä tai jopa jäädessä pysyväksi ansiosidonnaiset etuudet muuttuivat vähimmäisetuuksiksi. Tähän yhdistyi myös vähimmäisturvan epäedullinen kehitys. Merkittävin syy käytettävissä olevien tulojen eriarvoisuuden kasvuun oli suurituloisten tulonsaajien muista poikkeava tulokehitys, joka johtui lähinnä pääomatulojen kasvusta ja niiden aiempaa keveämmästä verotuksesta. Vuonna 2008 alkanut talouskriisi pienensi tuloeroja, kun etenkin pääomatulojen osuus tuloista pieneni. Vuonna 2009 tuloerot olivat edelleen samalla tasolla kuin vuonna 2001. Käytettävissä olevien tulojen Gini-kerroin kasvoi vuonna 2010 edellisvuoteen verrattuna.

Edellä esitetty tarkastelu tulonjaon kehityksestä perustuu vuosittaisiin poikkileikkausaineistoihin. Poikkileikkausaineistot eivät kerro, ovatko esimerkiksi vuosittain havaitut köyhät samoja henkilöitä. Pieni- tai suurituloisuuden vaihtelua vuodesta toiseen voidaan tutkia paneeliaineistolla, jossa seurataan samoja henkilöitä vuodesta toiseen. Viimeaikaiset paneeliaineistoilla tehdyt tutkimukset osoittavat, että pysyvyys jakauman ala- ja yläpäässä on kasvanut.

6 Tulevaisuuden väestöhaasteista ja julkisen talouden kestävydestä

6.1 Mitä on väestön vanheneminen?

Suomen väestön suurimmat ikäluokat ovat nyt noin 65-vuotiaita. Vielä 1960-luvulla suomalainen nainen sai elämänsä aikana keskimäärin enemmän kuin 2,1 lasta (kokonaishedelmällisyysluku). Jos kokonaishedelmällisyysluku on jatkuvasti vähemmän kuin 2,1, väestö alkaa ennen pitkää pienentyä, koska syntyvät sukupolvet ovat aina pienempiä kuin edelliset, elleivät nettomaahanmuutto (maahanmuuttajien ja maastamuuttaneiden erotus) ja eliniän piteneminen kompensoi syntyvyyden vaikutusta. Suomen kokonaishedelmällisyysluku on ollut yli 40 vuotta väestön uusiutumistason alapuolella, mutta väestö kasvaa edelleen.

Kokonaishedelmällisyysluku alitti uusiutumistason ensi kerran vuonna 1969. Vuonna 1973 se oli Suomen tähänastisen historian pienin eli 1,5 lasta naista kohti. Sen jälkeen syntyvyys nousi noin 10 vuoden ajan ja on sen jälkeen pysytellyt nykyisessä tasossaan. Viimeisten 30 vuoden aikana syntyvyys onkin ollut Suomessa selvästi runsaampaa kuin Euroopassa tai Euroopan unionissa keskimäärin.

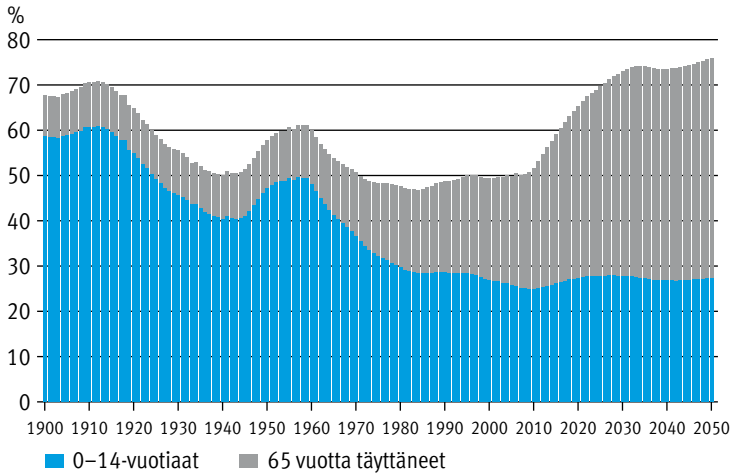
Vähenevä syntyvyys on yksi väestöä vanhentava tekijä. Suomessa syntyvyys on kuitenkin ollut nykyisellä tasolla (kokonaishedelmällisyysluku 1,7–1,85) siis jo noin 30 vuotta. Jos näin jatkuisi ja muutkin demografiset suureet olisivat vakioisia, väestö saavuttaisi muuttumattoman ikärakenteen noin 50 vuoden kuluttua. Lisäksi ihmiset elävät pitempään sukupolvi sukupolvelta. Tällä hetkellä on olemassa myös kolmas, tosin ohimenevä syy, suuret ikäluokat. Ne ovat edeltäjiään ja seuraajiaan suurempia ja ovat nyt siirtyneet väestön ikäskaalassa vanhempaan päähän. Lapsina ja nuorina suuret ikäluokat luonnollisesti nuorensivat väestöä.

Kuvio 26 (s. 76) esittää toteutunutta väestön ikärakenteen muutosta 1900–2010 sekä perusennusteen mukaista tulevaisuudenkuvaa sen jälkeen. Huoltosuhde tarkoittaa 15 vuotta nuorempien ja 65 vuotta vanhempien lukumäärää prosentteina 15–64-vuotiaiden lukumäärästä. Viimeksi mainittua ikäryhmää sanotaan kansainvälisessä yleisessä luokituksessa työikäisiksi. Suomessa työurat alkavat selvästi myöhemmin kuin 15-vuotiaina.

Vuosina 1970–2010 ja erityisesti 1970- ja 1980-luvuilla on huoltosuhde ollut ennätyksellisen pieni. Keskeinen syy on se, että suuret ikäluokat ovat olleet työiässä ja ovat nyt tulleet tai tulossa eläkeikään. Toisaalta huoltosuhde kasvaa yhä vuonna 2050, vaikka suuret ikäluokat eivät enää ole mukana. Nousu johtuu eliniän pitenemisestä.

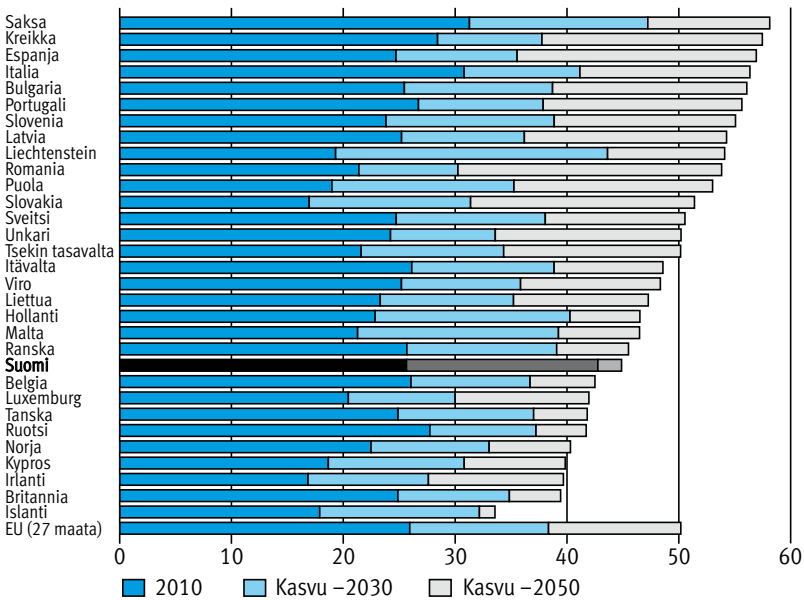
Kuviossa 27 verrataan Euroopan maiden ikääntyneiden huoltosuhteen muutosta vuoteen 2030 ja vuoteen 2050 mennessä.

Kuvio 26. Huoltosuhte Suomessa 1900–2050.



Lähde: Tilastokeskus.

Kuvio 27. 65 vuotta täyttäneiden lukumäärä prosentteina 15–64-vuotiaiden lukumäärästä Euroopan maissa 2010, 2030 ja 2050.



Lähde: Eurostat.

Ikääntyneiden huoltosuhde kasvaa kaikissa maissa. Suomi on eräänlainen poikkeus: Vuonna 2010 Suomi oli yksi Euroopan unionin maiden keskiarvomaista, vuonna 2030 Euroopan kolmanneksi ikääntyneen maa ja vuonna 2050 yksi ”nuorimmista” tämän indikaattorin mukaan. Sekä nuoren että ikääntyneen kansalaisen aiheuttamat julkiset menot ylittävät hänen veroina maksamansa julkiset tulot. Keski-ikässä taas verot ovat suuremmat kuin julkisyhteisöiltä saadut tulonsiirrot tai palvelut. Kuvioista 26 siis ilmenee, että olemme juuri jättäneet taakse tässä suhteessa demografisesti edullisen aikakauden.

6.2 Mitä tulevaisuudesta voisi olettaa?

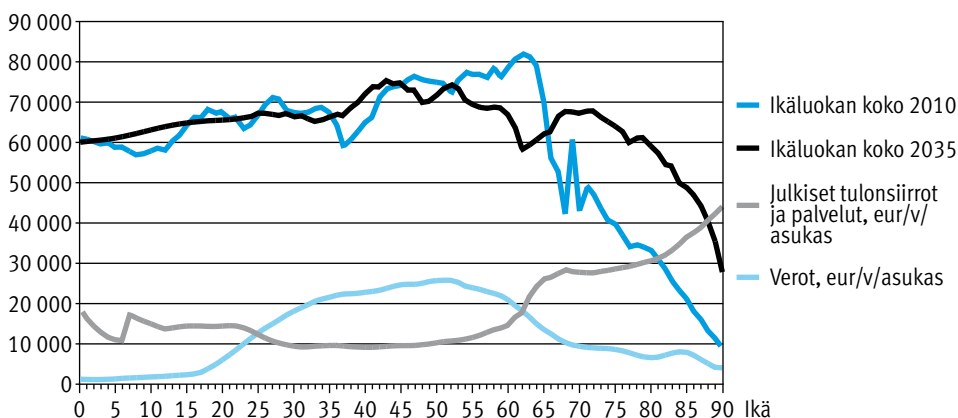
Edellä kuvattua taustaa vasten tieto väestön vanhenemisesta aiheuttaa huolestuneita arveluja tulevaisuudessa välttämättömästä verotasosta tai toisaalta siitä, onko mahdollista ylläpitää nykyistä etuus- ja palvelutarjontaa. Valtionvelasta aiheutuva raskaus vahvistaa tämänsuuntaisia ajatuksia.

Kaksi alempaa viivaa kuviossa 28 (s. 78) esittävät tilastoihin perustuvia, keskimääräisiä maksettuja veroja ja saatuja julkisia tulonsiirtoja ja palveluja yksivuotiskäluokittain vuonna 2010.¹⁵ Ylemmät viivat osoittavat väestön jakautumisen iän mukaan vuosina 2010 ja 2035. Verojen ja etuuksien summa tietyssä ikäryhmässä on väestömäärän ja henkeä kohti lasketun rahamäärän tulo.

Keskimäärin kansalainen saa enemmän kuin maksaa, kun hän on enintään 24-vuotias tai vähintään 63-vuotias. Asukasta kohti laskettuna verot ylittävät saadut etuudet enimmillään noin 15 000 eurolla, mikä toteutuu noin 50 vuoden iässä. Vanhuudessa nettoetuudet ovat luonnollisesti sitä suuremmat, mitä vanhempi henkilö on, koska tavallisesti hoidon ja lääkkeiden tarve kasvaa iän myötä.

15 Kuvion 28 verojen sekä julkisten tulonsiirtojen ja palvelujen euromäärät eroavat luvun 5 kuvion 19 (s. 57) luvuista useasta syystä. Kuviossa 19 kotitalouksien saamat tulonsiirrot sisältävät suorat rahamääräiset sosiaalietuudet ja yksilöllisistä luontoismuotoisista sosiaalisista tulonsiirroista vain koulutus-, terveys- ja sosiaalipalvelut. Yksilöllisiin julkisiin palveluihin kuuluvat myös julkinen liikenne, virkistys ja urheilupalvelut, joita ei ole kuviossa 19 otettu huomioon. Niiden osuus on noin 20 prosenttia kaikista yksilöllisistä julkisista palveluista. Kuviossa 19 ei ole otettu huomioon myöskään kollektiivisia julkisia palveluja, joita ovat muun muassa yleisen hallinnon palvelut, järjestys- ja turvallisuuspalvelut ja maanpuolustus. Niiden osuus on yli 30 prosenttia kaikista julkisyhteisöjen kulutusmenoista. Kuvion 19 luvut eivät sisällä myöskään yritysten saamia tukia, kehitysapua eivätkä maksuja Euroopan unionille. Kuvion 19 kotitalouksien maksamien verojen lisäksi kuviossa 28 on yhteisöverot ja työnantajan maksamat sosiaalivakuutusmaksut. Niiden osuus on noin 30 prosenttia maksetuista veroista. Kuvioiden 19 ja 28 eroavaisuuksiin vaikuttavat myös eri tarkasteluajankohdat ja tarkasteltava yksikkö. Kuviossa 19 tarkasteltavana ovat kotitalouden yhteiset tulot ja verot henkeä kohti. Kotitalouden ikä on kotitalouden viitehenkilön ikä, ei yksittäisen jäsenen ikä, kuten kuviossa 28. Eroa muodostuu hieman myös siitä, että kuvioiden luvut ovat eri vuosilta.

Kuvio 28. Kansalaisten maksamat verot ja saamat etuudet sekä väestön määrä iän mukaan vuosina 2010 ja 2035.



Lähteet: Tilastokeskus, Eläketurvakeskus, Kela, Riihelä ym. 2011.

Väestömäärän kuvaaja osoittaa, että hyvin vanhoissa ikäluokissa on vähän ihmisiä keski-ikäisiin tai nuoriin ikäluokkiin verrattuna. Nykyisin Suomen suurin ikäluokka on vuonna 1948 syntyneet. He täyttävät vuoden 2012 aikana 64 vuotta. Ikäluokat pienenevät nuorempaan päin mentäessä 1970-luvun alkupuolella syntyneisiin saakka.

Kun ikäryhmittäiset verot ja saadut etuudet lasketaan yhteen, päädytään julkisen talouden ns. perusjäämään, joka vuodelle 2010 osoitti noin 3,8 miljardin euron alijäämää, joka oli noin -2,1 prosenttia vuoden 2010 bruttokansantuotteesta. Perusjäämää laskettaessa ei oteta huomioon valtionvelan korkomenoja eikä tuloja julkisesta rahoitusvarallisuudesta tai sen myynnistä. Menoihin lasketaan kuitenkin kiinteän omaisuuden kuluminen palvelusten tuotannossa. Nettoetuuksien ikäprofiili antaa mahdollisuuden arvioida, miten väestön ikärakenne vaikuttaa verojen ja etuuksien perusteella kehittyvään yli- tai alijäämään tulevaisuudessa. Pitää vain korvata vuoden 2010 väestöluvut tulevaisuuden vuosien väestöluvuilla.

Suomea koskevia väestöennusteita tekevät monet tahot. Niissä on kaikissa kuitenkin sama perusnäkemys tulevaisuudesta. Syntyvyys pysyy nykyisellä kokonaisuudella 1,7–1,8 ja elinikä pitenee runsaalla vuodella, kun siirrytään kymmenen vuotta eteenpäin. Elinajanodote olisi siis vuonna 2050 noin kuusi vuotta pidempi kuin nyt. Nettomaahanmuutto on väestön määrän ja ikärakenteen kannalta potentiaalisesti tärkeä ilmiö. Väestöennusteen laatijat olettavat sen kasvavan Suomessa 15 000 ihmisellä vuodessa nettomääräisesti. Seuraavissa laskelmissa on käytetty Tilastokeskuksen vuonna 2009 laatimaa perusennustetta.

Peruslaskelma on sellainen, jossa todennäköistä väestönkehitystä kuvaavaan laskelmaan yhdistetään oletus nykyisen lainsäädännön voimassaolosta myös tulevai-

suudessa ja kansalaisten taloudellisen käyttäytymisen *ikävakioisuudesta*. Kun tämän periaatteen tulkitsee kirjaimellisesti, työttömyys- ja työllisyysasteikin ovat ikäryhmittäin muuttumattomat. Samoin eläkkeelle siirtyminen tapahtuisi iän mukaan samaan tahtiin kuin nykyään.

Kansantalous kasvaa reaalisesti pitkällä aikavälillä. Taloudellisen hyvinvoinnin myötä myös verot, tulonsiirrot ja julkisten palvelujen arvo henkeä kohti kasvavat. Kun tehdään laskelma väestörakenteen muutosten vaikutuksesta pitkällä aikavälillä, talouden kasvu on otettava huomioon. Yksinkertaisin tapa on olettaa kaikkien edellä kuvattujen ikäprofiilien lukujen kasvavan samaa talouden reaalikasvun vauhtia, esimerkiksi 1,6 prosenttia vuodessa, jos oletetaan, että reaaliensiot kasvavat tällä vauhdilla.

Julkisilla menoilla rahoitetaan kansantalouden kasvun ja kestävyyskannalta merkityksellistä toimintaa. Esimerkiksi koulutusjärjestelmä luo yhteiskuntaan inhimillistä pääomaa, joka mahdollistaa taloudellisesti menestyksellistä toimintaa tulevaisuudessa, mihin puolestaan perustuu julkisen talouden kestävyys. Näin kansalaiset kykenevät paitsi hankkimaan tuloja itselleen myös maksamaan veroja. Julkisissa kulutusmenoissa on osaksi siis investoinnin luonnetta.

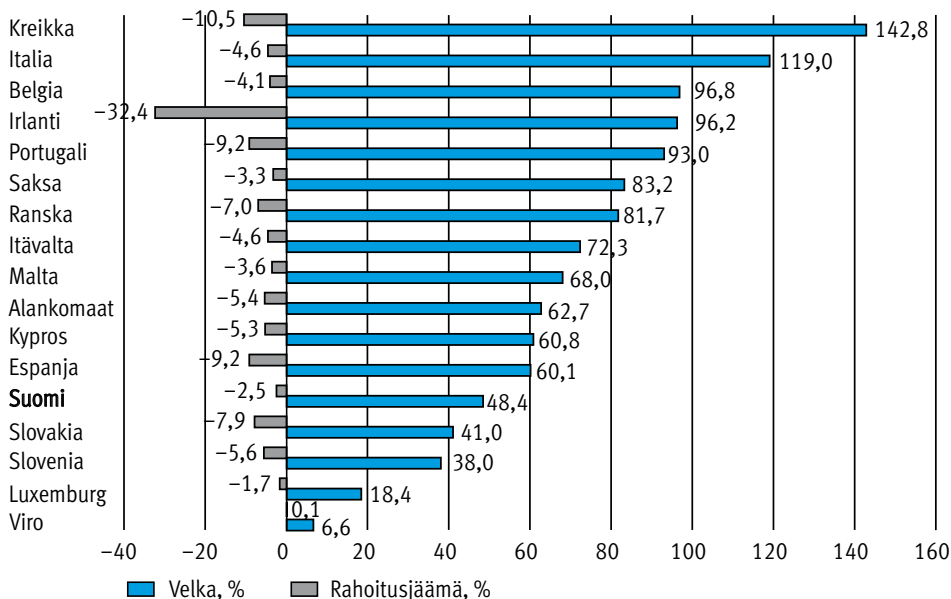
Jos peruslaskelmaan halutaan lisäpiirteitä, työttömyys- ja työllisyysasteiden voisi olettaa muuttuvan tämänhetkisestä. Vuoden 2005 alussa voimaan tulleen työeläkeuudistuksen jälkeen eläkkeelle siirtyminen on myöhentynyt 1,3 vuodella, ja tämän muutoksen voi olettaa jatkuvan jollakin vauhdilla. Eräiden verojen, tulonsiirtojen tai palvelujen arvon muutoksen voisi myös olettaa poikkeavan talouskasvun vauhdista ainakin väliaikaisesti.

Terveydenhoidon ja pitkäaikaishoidon tarve ei elinajan pidetessä pysyne ikäryhmittäin entisellään vanhoissa ikäryhmissä vaan vähenee. Toisaalta hoitomuotojen kehittyessä myös niiden suhteellinen hinta kasvaa. Ei myöskään ole selvää, että julkisen rahoituksen piirissä pidetään yhtä suuri osa palveluista kuin nykyisin.

Julkisuudessa puhutaan usein valtionvelan tuleville sukupolville aiheuttamasta rasituksesta. Valtion bruttovelan vastapainoksi valtiolla on kassavaraja, saatavia ja arvopaperimuotoista varallisuutta. Vielä tärkeämpi seikka on se, että julkiseen talouteen luettavien sosiaaliturvarahastojen, kuten työeläkelaitosten, varallisuus on noin 75 prosenttia vuotuisesta bruttokansantuotteesta. Velan sijasta julkisyhteisöillä on siis Suomessa rahoitusvarallisuutta nettomääräisesti noin 60 prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen. Velasta maksettava korko ja toisaalta varoille saatava tuotto vaikuttavat julkisten menojen rahoitusmahdollisuuksiin.

Suomen julkisen talouden rahoitusasema on nyt yksi parhaista Euroopan maiden joukossa, vaikka Suomenkin julkinen velka kasvaa. Kuviossa 29 (s. 80) esitetään euromaiden julkisen talouden tila vuonna 2010. Kuvio ei sisällä julkisia rahoitusvaroja, mutta niitä ei sanottavasti ole muissa euromaissa kuin Suomessa. Mitä suurempi on velka ja alijäämä suhteessa bruttokansantuotteeseen, sitä vaikeampi on maan tilanne.

Kuvio 29. Julkinen velka ja jäämä suhteessa bruttokansantuotteeseen euromaissa vuonna 2010, %.



Lähde: Euroopan komissio.

6.3 Riittävätkö rahat sosiaaliturvaan?

Tiettynä vuonna syntyneiden ihmisten elämänkaaren nettoetuuksien kuvaaja on talouskasvun takia erilainen kuin tietyn vuoden poikkileikkaustilanteen kuvaaja iän mukaan. Oletetaan esimerkiksi, että reaalikasvu tuloissa vuotta kohti on 1,5 prosenttia ja että 30-vuotiaalla on tuloja keskimäärin 25 000 euroa vuonna 2012. Vuonna 2042 silloin 60-vuotiaan tulot ovat noin 39 100 euroa. Jos tuloveroprosentti on kumpanakin vuonna 35, veroja tulee maksettavaksi 8 750 euroa vuonna 2012 ja 13 700 euroa vuonna 2042.

Kun kaikki etuudet ja verot käydään tällä tavalla kaikilta syntymävuosiluokilta kaikkina elämän vuosina läpi, tulevien vuosien etuuksien ja verojen kokonaissummat saadaan lasketuksi. Kun tähän tietoon yhdistetään julkisen varallisuuden tuottoarviot ja veloista maksettavien korkojen arviot, saadaan arviot tulevien vuosien yli- ja alijäämille.

Julkisen talouden sanotaan olevan taloudellisesti kestävä pitkällä aikavälillä, jos nykyisten säännösten mukaan määräytyvät menot pystytään rahoittamaan nykyisin rahoitusperustein ilman, että julkinen velka kasvaa (tai varat vähenevät) jatkuvasti suhteessa bruttokansantuotteeseen. Julkisen velan jatkuvalla kasvulla on lopulta se

seuraus, että rahoittajat eivät enää luota valtion maksukykyyn. Lisävelan saanti käy mahdottomaksi, koska velkojen vaatima korko on riskien takia korkea. Vuosina 2010 ja 2011 eräät euromaat ovat ajautuneet tällaiseen tilaan.

Jos julkinen talous ei ole kestävä, puhutaan julkisen talouden kestävyysvajesta. Kestävyysvaje ilmaistaan prosenttiyksiköinä bruttokansantuotteesta. Prosenttiluku kertoo, paljonko julkisia menoja olisi välittömästi ja pysyvästi vähennettävä tai tuloja lisättävä, jotta talouden kestävyys palautuisi. Jos julkinen velka kasvaa lähtötilanteessa ja lisäksi on odotettavissa menojen kasvua väestön ikärakenteen takia, muuttumattomilla vero- ja maksutasoilla tuloksena on kestävyysvaje.

Suomen kestävyysvajeen suuruudeksi on vuosina 2010 ja 2011 tehdyissä eri tahojen laskelmissa arvioitu 1–8 prosenttiyksikköä bruttokansantuotteesta. Euroopan komission viimeksi julkaisemien laskelmien mukaan Suomen kestävyysvaje on noin 5 prosenttiyksikköä bruttokansantuotteesta. Tästä huolimatta Suomi sijoittuu unionin jäsenmaiden parhaaseen kolmannekseen. Huonoimmalla kolmanneksella kestävyysvaje on yli 10 prosenttia bruttokansantuotteesta. Suomen tilannetta voi siis luonnehtia niin, että kun veroaste vuonna 2010 oli 42 prosenttia bruttokansantuotteesta, pelkästään veroastetta korjaamalla tilanne voitaisiin hallita keräämällä veroja ja sosiaalivakuutusmaksuja 47 prosenttia bruttokansantuotteesta joka vuosi tästä eteenpäin. Verotus oli tällä tasolla Suomessa vuonna 2000.

Luvussa 3 sosiaalimenot jaettiin kolmeen osaan eli Kelan maksamiin etuuksiin, työeläkkeisiin ja muihin sosiaalimenoihin. Viimeksi mainittu sisälsi pääosin julkisia palveluja. Kelan maksamat etuudet voidaan pitkälläkin aikavälillä rahoittaa siten, että rahoitusrasitus suhteessa bruttokansantuotteeseen ei kasva. Tässä mielessä Kelan hoitamat etuusjärjestelmät eivät kasvata julkisen talouden kestävyysvajetta. Yksityisalojen palkansaajien työeläkemaksussa on korotuspaine, joka vastaa noin yhtä prosenttiyksikköä bruttokansantuotteesta eli kestävyysvajessa tämä osa johtuu työeläkkeistä. Jos nykyisten julkisten palvelujen tarpeen kasvu purkautuu edelleen julkisten palvelujen kysyntänä ja tähän vastataan, palveluista aiheutuu 3–4 prosenttiyksikön kestävyysvaje suhteessa bruttokansantuotteeseen. Euroopan valtioiden velkakriisi saattaa pakottaa muuttamaan arvioita.

Maiden välinen verokilpailu on Suomen kannalta helpottumassa, sillä melkein kaikki OECD-maat ovat ylivelkaantumassa. Suomessa on myös varauduttu väestön ikääntymiseen jonkin verran paremmin kuin muualla keräämällä julkista varallisuutta.

7 Yhteenveto

Suomi kehittyi nopeasti toisen maailmansodan jälkeen pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi ja maan sosiaaliturva saavutti 1980-luvulla pohjoismaisen tason. Sosiaaliturva ja sen kehittäminen ovat kytkeytyneet suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutokseen, ja tällä sosiaaliturvalla on ollut osaltaan merkitystä yhteiskuntarauhan ylläpitämisessä siirryttäessä maatalousyhteiskunnasta palvelu- ja teollisuusyhteiskunnaksi ja edelleen tietoyhteiskunnaksi. 1990-luvun alun talouslamassa kattavan sosiaaliturvan ansiosta kyettiin säilyttämään yhteiskunnan eheys ja takaamaan kansalaisille kohtuullinen toimeentulo ja riittävät palvelut. Suuren laman leikkauksista huolimatta suomalaisten sosiaali- ja terveysturva on edelleen eurooppalaista keskitasoa, joskin jäljessä muista Pohjoismaista. Sosiaaliturva takaa kaikille maassa asuville vähimmäisturvan ja työsuhteessa oleville kohtuullisen kulutustason sairauden, työttömyyden, työkyvyttömyyden, huoltajan menetyksen ja vanhuuden varalta sekä riittävät sosiaali- ja terveysturvat.

Fiktiiviset Aion, Pertun ja Viivin esimerkit kertovat, millaisen yhteisvastuun suomalainen hyvinvointivaltio on luonut. Sosiaaliturva on merkittävästi mukana heidän elämänkaarensa eri vaiheissa ja luo heille edellytyksiä selviytyä elämän eri tilanteissa. Esimerkit osoittavat myös sen, että tarvitaan riittävä vähimmäisturva työttömyyden ja sairauden sattuessa sekä vanhuuden varalle. Esimerkeistä käy myös ilmi, että kattava sosiaaliturva auttaa selviytymään riskitilanteista. Riittävän korkeatasoinen koulutus vaikuttaa elämänvaiheiden aikaiseen hyvinvointiin.

Kun jokainen henkilö kuuluu sosiaaliturvan piiriin, se vahvistaa sosiaaliturvan hyväksyttävyyttä. Sosiaaliturvan yksi tärkeä elementti on tuloerojen tasaaminen ihmisten välillä ja toisaalta yksittäisen ihmisen elämänkaaren sisällä. On tärkeää huomata, että hyvinvointivaltiolla on laajempia vaikutuksia, jotka eivät suoraan näy yksilön käyttämissä palveluissa tai etuuksissa. Vaikka ei itse tarvitsisikaan jotain sosiaaliturvan turvaverkon osaa, saattaa lähimmäinen hyötyä siitä, ettei hän joudu oman onnensa nojaan jäätyään esimerkiksi työttömäksi tai katkaistuaan jalkansa lumilaudalla. Välillisesti tämä vaikuttaa kaikkien hyvinvointiin.

Vuonna 2009 sosiaalimenojen suhde bruttokansantuotteeseen oli Suomessa noin 27 prosenttia, mikä on EU:n keskitasoa. Suurimmat menoerät olivat vanhuuteen sekä sairauteen ja terveyteen liittyvät menot, jotka yhdessä muodostivat yli puolet kaikista sosiaalimenoista. Sosiaalimenot rahoitetaan veroilla, veronluonteisilla maksuilla, vakuutusmaksuilla, pääomatuloilla sekä asiakasmaksuilla.

Yhteiskunnan hyvinvoinnin kehityksessä verojen ja sosiaaliturvan keskinäisillä yhteyksillä on merkitystä, sillä verotuloilla ja veronluonteisilla tuloilla katetaan suuri osa sosiaaliturvasta. Maassamme veroaste kasvoi vuodesta 1985 vuoteen 2000 asti 7,4 prosenttiyksikköä. Korkeimmillaan veroaste oli vuonna 2000, jonka jälkeen se on laskenut. Vuodesta 2000 veroaste laski vuoteen 2008 mennessä 4,1 prosenttiyksikköä. Verojen suhde bruttokansantuotteeseen oli vuonna 2008 43,1 prosenttia. Veroasteen odotetaan nousevan tulevaisuudessa.

Kotitalouksien kulutusmenojen ja käytettävissä olevien tulojen määrä kasvoi aina 1990-luvun alun suureen lamaan saakka. Laman seurauksena kummatkin laskivat kuitenkin niin, että ensin laskivat kulutusmenot ja hieman myöhemmin käytettävissä olevat tulot. Ikäprofiilitarkastelussa kulutus näytti kasvaneen aina 55 ikävuoteen asti, jonka jälkeen se alkoi hieman laskea. Laman seurauksena kaikkien ikäryhmien reaalitytulot laskivat, eniten kuitenkin nuorilla.

Suomessa syntyvyysaste on kansainvälisesti verrattuna korkea, mutta kuitenkin uusiutumistason alapuolella. Tosin viime vuosikymmenten aikana kasvanut maahanmuutto on tasapainottanut väestön ikärakennetta. Maamme väestö ei vähene, mutta se vanhenee ja huoltosuhde heikkenee. Suomessa on varauduttu väestön ikääntymiseen julkisella varallisuudella ja sen tuotolla. Tämä ei yksistään takaa julkisen talouden kestävyttä, sillä se on riippuvainen myös työllisyydestä ja maahanmuutosta.

Useat EU-maat ovat velkaantuneet hälyttävästi. Suomen julkisen talouden rahoitusasema on nyt yksi parhaista Euroopan maiden joukossa, vaikka Suomenkin julkinen velka kasvaa. Maiden välinen verokilpailu on Suomen kannalta helpottumassa, koska Suomea pahemmin velkaantuneiden maiden on kerättävä enemmän veroja selviytyäkseen veloistaan. Suomessa on myös varauduttu väestön ikääntymiseen jonkin verran paremmin kuin muualla keräämällä julkista varallisuutta.

8 Tausta-aineistoa

Julkaisussa on käytetty tausta-aineistona tilastoaineistoa ja kirjallisuutta. Toisen luvun lähdeaineisto perustuu sosiaaliturvajärjestelmiä ja sen historiaa käsitteleviin tutkimuksiin ja julkaisuihin. Seuraavien lukujen lähteinä on käytetty Kelan, Eläketurvakeskuksen (ETK), Työeläkevakuuttajien (TELA), Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön (STM) tilastoaineistoja ja tilastollisia julkaisuja sekä aiheeseen liittyviä tutkimuksia. Tilastokeskuksen aineistoista on käytetty Kansantalouden tilinpitoa, kulutustutkimuksia ja tulonjakoaaineistoja. Lisäksi on hyödynnetty Euroopan unionin, Euroopan komission ja OECD:n EU-maiden verotusta koskevia julkaisuja sekä myös Eurostatin aineistoja.

Lähteitä:

Anttila S, Hietaniemi M, Risku I, Salonen J, Uusitalo H. Miten työeläkkeet kehittyvät? Laskelmia eläkkeiden pitkän aikavälin kehityksestä. Helsinki: ETK, Eläketurvakeskuksen raportteja 4, 2005.

Aromaa A, Huttunen J, Koskinen S, Teperi J, toim. Suomalainen terveys. Helsinki: Duodecim, KTL, STAKES, 2005.

European Commission. Structures of the taxation systems in the European Union: 1995–2004. Brussels: European Commission, 2006.

European Commission. The long-term sustainability of public finances in the European Union. European Economy 2006 (4).

Johanson J-E, Lassila J, Niemelä H, toim. Eläkevalta Suomessa. Helsinki: ETLA, 2011.

Kari M, Pakaslahti J. EU-Suomen sosiaaliturvajärjestelmä. Helsinki: Suomen vakuutusalan koulutus ja kustannus, 2003.

Kautto M, toim. Suomalaisten hyvinvointi 2006. Helsinki: Stakes, 2006.

Kela. Aktuaariraportti. Kelan hoitama sosiaaliturva 2010–2060. Helsinki: Kela, Aktuaarijulkaisuja 9, 2011.

Kela. Kelan tilastollinen vuosikirja. Helsinki: Kela, Kansaneläkelaitoksen julkaisuja T1:40, 2004.

Kela. Kelan tilastollinen vuosikirja 2005. Helsinki: Kela, SVT, 2006.

Kela. Kelan tilastollinen vuosikirja 2010. Helsinki: Kela, SVT, 2011.

KPMG's Corporate and Indirect Tax Survey 2010.

Kröger O. Suomen verotuksen kehityspiirteitä 1960-luvulta 2000-luvulle. Julkaisussa: Kari S, Kiander J, Hjerppe R. Kasvumallin muutos ja veropolitiikan haasteet. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, VATT-julkaisuja 44, 2006: 89–107.

Niemelä H. Suomen sosiaaliturvajärjestelmien synty 1945–1990. Julkaisussa: Haapala P, toim. Hyvinvointivaltio ja historian oikut. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 1993: 88–110.

Niemelä H, Salminen K. Suomalainen sosiaaliturva. Helsinki: Kela, ETK, TELA, Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, 2006.

OECD. Growing unequal? Income distribution and poverty in OECD countries. Paris: OECD, 2008.

OECD. Revenue statistics 1965–2009. Special feature: Environmentally related taxation. Paris: OECD, 2010.

Palomäki L-M, Tuominen E. Työuran pituus ja siihen vaikuttavat tekijät 45–64-vuotiaassa palkansaajaväestössä. Helsinki: ETK, Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 9, 2010.

Pernaa V, Niemi MK, toim. Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia. Helsinki: Edita, 2005.

Pykälä P. Perusturva laahaa perässä. *Sosiaalivakuutus* 2010 (4): 15.

Riihelä M. Kotitalouksien kulutus ja säästäminen. Ikäprofiilien ja kohorttien kuvaus. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, VATT-keskustelualoitteita 386, 2006.

Riihelä M. Essays on income inequality, poverty and the evolution of top income shares. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT – Government Institute for Economic Research, Publications 52, 2009.

Riihelä M, Sullström R, Takala K. Kotitalouksien tulot ja kulutus. Julkaisussa: Loikkanen HA, Pekkarinen J, Vartia P, toim. Kansantaloutemme – rakenteet ja muutos. Helsinki: Taloustieto, 2002, 225–260.

Riihelä M, Vaittinen R, Vanne R. Changing patterns of intergenerational resource allocation in Finland. Helsinki: Finnish Centre for Pensions, Reports 1, 2011.

Risku I, Elo K, Klaavo T, Lahti S, Sihvonen H, Vaittinen R. Lakisääteiset eläkkeet. Pitkän aikavälin laskelmat 2011. Helsinki: ETK, Eläketurvakeskuksen raportteja 5, 2011.

Soininvaara O. Sata-komitea. Miksi asioista päättäminen on niin vaikeaa. Helsinki: Teos, 2010.

Sosiaaliturvan uudistamiskomitean (SATA) ehdotukset sosiaaliturvan uudistamiseksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 62, 2009.

Stakes. Sosiaalimenot ja rahoitus 2004. Helsinki: Stakes, SVT, Tilastotiedote 5, 2006.

STM. Sosiaalimenojen kehitys pitkällä aikavälillä. SOMERA-toimikunnan taustaraportti. Helsinki: STM, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 21, 2002.

Suomen työeläkkeensaajat ja vakuutetut 2010. Helsinki: ETK, SVT, 2012.

Taloukasvu ja julkistalous ikääntyneen väestön oloissa. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 4. Helsinki: Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 32, 2004.

THL. Sosiaali- ja terveyshuollon taskutilasto 2010. Helsinki: THL, 2010.

THL. Sosiaalimenot ja rahoitus 2009. THL, SVT, Tilastoraportti 8, 2011.

THL. Toimeentulotuen menot 2010. Helsinki: THL, SVT, Tilastoraportti 17, 2011.

Tilastokeskus. Rahoitustilinpito 1994–2000. Helsinki: Tilastokeskus, SVT, 2001.

Tilastokeskus. Rahoitustilinpito 1999–2005. Helsinki: Tilastokeskus, SVT, 2006.

Tilastokeskus. Suomen tilastollinen vuosikirja 2010. Helsinki: Tilastokeskus, SVT, 2010.

Tilastokeskus. Kansantalouden tilinpito 1975–2010*. Helsinki: Tilastokeskus, SVT, 2011.

Tilastokeskus. Väestörakenne 2010. Helsinki: Tilastokeskus, SVT, 2011.

Tuomala M. Julkistalous. Helsinki: Gaudeamus, 2009.

Vaittinen R, Vanne R. Government finances by age in Finland. Helsinki: Finnish Centre for Pensions, Working Papers 3, 2006.

Vanne R. Julkisen talouden kestävyyslaskelmat ja epävarmuus. Talous & Yhteiskunta 2007 (1): 41–46.

Tarkempaa tietoa sosiaaliturvasta löytyy mm. seuraavilta verkkosivuilta:

<http://www.kela.fi/> – tietoa Kelan etuuksista

<http://www.etk.fi/> – tietoa työeläketurvasta Eläketurvakeskuksesta

<http://www.tela.fi/> – tietoa työeläketurvasta ja -varoista Työeläkevakuuttajilta

<http://www.tyoelake.fi/> – työeläkealan yhteinen portaali

<http://www.stm.fi/> – linkki ajankohtaista ja edelleen linkki etuudet, sisältää sosiaali- ja terveysministeriön yhteenvedon keskeisistä sosiaalietuuksista ja maksuista

<http://www.thl.fi/> – Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla toimiva asiantuntijakeskus

<http://www.eduskunta.fi/> – Eduskunnan sivuilta löytyy lainsäädäntö

<http://www.suomi.fi>

<http://www.vatt.fi/> – tutkimuksia mm. sosiaaliturvasta

<http://www.tilastokeskus.fi/> – tilastoja mm. sosiaaliturvasta

Kuntien omilta sivuilta tiedot kuntien järjestämästä sosiaaliturvasta

Liite: Esimerkkilaskelmien oletukset ja rajoitukset

Esimerkit on laadittu olettaen, että taloudellista kasvua ei ole ja siten palkkakehitys alkupalkasta loppupalkkaan eli palkkaan ennen eläkkeelle siirtymistä seuraa tavanomaista elämänkaarimallia, jossa tulokehitys on aluksi nouseva ja tasaantuu sitten. Talouskasvulla olisi huomattava vaikutus palkkojen ja muiden lukujen suuruuteen, mutta ei juurikaan lukujen suhteisiin. Esimerkiksi 1,6 prosentin reaalin (inflaatiosta puhdistettu) talouskasvu merkitsee 40 vuodessa palkkojen 1,9-kertaistumista. Jos palkka seuraisi reaalista talouskasvua, olisi 2 500 euron kuukausipalkka vastaavassa tehtävässä 40 vuoden päästä 1,9-kertainen eli 4 700 euroa. Talouskasvun kuvaaminen on jätetty pois laskelmista, koska kaukaisen tulevaisuuden luvut talouskasvulla korotettuina olisivat hämäävän suuria. Tämän päivän lukiolaisista suurin osa on hyvissä voimissa vielä pitkään vuoden 2050 jälkeenkin, joten kaukaisen tulevaisuuden käsittely ei sinänsä ole merkityksetöntä lukiolaisten kannalta.

Palkoista ym. maksettavat verot ja muut maksut on laskettu nykyisten tulo- ja kulutustasojen veroprosenteilla lukuun ottamatta työeläkemaksuja, joissa on otettu huomioon maksujen arvioitu kehitys. Verotuksessa tapahtuu varmaankin muutoksia, siten kuin tulevaisuutta koskevassa luvussa (luku 6) osoitetaan.

Esimerkkihenkilöt ovat kaikki työssä ollessaan palkansaajia. Suomen työllisistä on nykyisin runsaat 10 prosenttia yrittäjiä tai maatalousyrittäjiä tai yrityksessä työskenteleviä perheenjäseniä. Heitä koskevat yrityksessä ansaituihin työtuloihin liittyvät sosiaaliturva- ja verotussäännökset ovat pääpiirteissään samat kuin palkkoja koskevat säännökset. Samat henkilöt saattavat elämänkaarensa aikana olla palkansaajia ja yrittäjiä. Yrittäjän tulot vaihtelevat taloudellisten suhdanteiden ym. takia eri vuosina enemmän kuin palkansaajan tulot, mutta yli elämänkaaren vaihtelut kumoavat toisensa.

Pääomatulot syntyvät omista työtuloista säästetystä tai perintönä saadusta varallisuudesta, mukaan lukien yrityksiin kertyvät omistajille kuuluva varallisuus. Pääomatulojen turvaksi ei luonnollisesti ole sosiaaliturvaa. Pääomatulojen ja varainsiirtojen verotus tuottaa osan verotuloista. Esimerkeissämme tämäntyyppistä edustaa vain Viivin eläkeaikana saaman perintö ja sen perintöverot.

Esimerkkihenkilöiden saamat sosiaaliturvaetuudet on oletettu myönnettävän automaattisesti, jos tulot ja elämäntilanne niin edellyttävät. Esimerkkihenkilöiden väliset erot aktiivisten työvuosien määrässä samoin kuin sen jakautumisessa työssäolo- ja työttömyysvuosiin sekä eläkevuosiin vaihtelevat suuresti.

Liitetaulukko 1. Arvonlisäverokannat eri OECD-maissa vuoden 2010 lopussa, %.

Maa	Vakioverokanta	Alennetut verokannat
Itävalta	20	12/10/0
Belgia	21	12/6/0
Kanada	5	0
Chile	19	0
Tšekki	20	10
Tanska	25	0
Suomi	23	13/9/0
Ranska	19,6	5,5/2,1/0
Saksa	19	7/0
Kreikka	23	11/5,5/0
Unkari	25	18/5/0
Islanti	25,5	7/0
Irlanti	21	13,5/4,8/0
Israel	16	0
Italia	20	10/4/0
Korea	10	0
Luxemburg	15	12/6/3
Meksiko	16	0
Alankomaat	19	6/0
Norja	25	14/8/0
Puola	22	7/3/0
Portugali	21	13/6
Slovakia	19	10/6
Slovenia	20	8,5/0
Espanja	18	8/4/0
Ruotsi	25	12/6/0
Sveitsi	7,6	3,6/2,4/0
Turkki	18	8/1/0
Iso-Britannia	17,5	5/0

Lähde: KPMG's Corporate and Indirect Tax Survey 2010.

Liitetaulukko 2. Kokonaisveroasteet eri OECD-maissa vuosina 1965–2008, %.

Maa	1965	1985	1995	2000	2008	Muutos 1985–2000	Muutos 2000–2008
Australia	20,5	27,6	28,0	30,3	27,1	2,7	-3,2
Itävalta	33,9	40,8	41,4	43,2	42,7	2,4	-0,5
Belgia	31,1	44,3	43,5	44,7	44,2	0,4	-0,5
Kanada	25,7	32,5	35,6	35,6	32,3	3,1	-3,3
Chile			19,0	19,4	22,5		3,1
Tšekki			37,6	35,3	36,0		0,7
Tanska	30,0	46,1	48,8	49,4	48,2	3,3	-1,2
Suomi	30,4	39,8	45,7	47,2	43,1	7,4	-4,1
Ranska	34,1	42,8	42,9	44,4	43,2	1,6	-1,2
Saksa	31,6	36,1	37,2	37,2	37,0	1,1	-0,2
Kreikka	17,8	25,5	28,9	34,0	32,6	8,5	-1,4
Unkari			41,3	38,5	40,2		1,7
Islanti	26,2	28,2	31,2	37,2	36,8	9	-0,4
Irlanti	24,9	34,7	32,5	31,3	28,8	-3,4	-2,5
Israel			37,0	36,8	33,8		-3
Italia	25,5	33,6	40,1	42,2	43,3	8,6	1,1
Japani	18,2	27,1	26,8	27,0	28,1	-0,1	1,1
Korea		16,1	20,0	22,6	26,5	6,5	3,9
Luxemburg	27,7	39,4	37,1	39,1	35,5	-0,3	-3,6
Meksiko		15,5	15,2	16,9	21,0	1,4	4,1
Alankomaat	32,8	42,4	41,5	39,6	39,1	-2,8	-0,5
Uusi-Seelanti	24,1	31,3	36,2	33,2	33,7	1,9	0,5
Norja	29,6	42,6	40,9	42,6	42,6	0	0
Puola			36,2	32,8	34,3		1,5
Portugali	15,9	24,5	30,9	32,8	35,2	8,3	2,4
Slovakia				34,1	29,3		-4,8
Slovenia			39,2	37,5	37,2		-0,3
Espanja	14,7	27,6	32,1	34,2	33,3	6,6	-0,9
Ruotsi	33,4	47,4	47,5	51,4	46,3	4	-5,1
Sveitsi	17,5	25,5	27,7	30,0	29,1	4,5	-0,9
Turkki	10,6	11,5	16,8	24,2	24,2	12,7	0
Iso-Britannia	30,4	37,0	34,0	36,4	35,7	-0,6	-0,7
Yhdysvallat	24,7	25,6	27,8	29,5	26,1	3,9	-3,4
<i>Painottamaton keskiarvo:</i>							
OECD Total	25,5	32,5	34,4	35,5	34,8	3,0	-0,7
<i>Keskiarvo: EU Total</i>	27,6	37,5	38,9	39,3	38,3	1,8	-1,0
<i>Keskiarvo: EU-15</i>	27,6	37,5	38,9	40,5	39,2	3,0	-1,3

Lähde: OECD 2010.

Liitetaulukko 3. Välillisten verojen osuus kaikista veroista eri OECD-maissa, %.

Maa	1965	1985	1995	2000	2008	Muutos 1985–2000	Muutos 2000–2008
Australia	34,7	32,8	29,0	28,7	27,4	-4,1	-1,3
Itävalta	37,4	32,6	28,6	28,5	27,1	-4,1	-1,4
Belgia	37,2	25,4	25,7	25,4	24,5	0	-0,9
Kanada	40,5	31,8	25,4	24,2	23,6	-7,6	-0,6
Chile			62,6	63,8	50,6		-13,2
Tšekki			32,1	31,6	31,9		0,3
Tanska	41,4	34,3	32,1	32,1	32,5	-2,2	0,4
Suomi	42,5	33,9	30,6	29,0	30,0	-4,9	1
Ranska	38,4	29,7	27,6	25,7	24,5	-4	-1,2
Saksa	33,0	25,7	28,0	28,1	28,5	2,4	0,4
Kreikka	48,8	42,7	41,3	35,3	34,9	-7,4	-0,4
Unkari			40,6	40,5	37,1		-3,4
Islanti	62,7	61,1	48,7	44,1	37,0	-17	-7,1
Irlanti	52,6	44,4	40,7	37,6	37,1	-6,8	-0,5
Israel			36,5	33,3	37,3		4
Italia	39,5	25,4	27,3	27,9	24,5	2,5	-3,4
Japani	26,2	14,0	15,8	19,3	18,0	5,3	-1,3
Korea		59,5	40,7	38,4	31,6	-21,1	-6,8
Luxemburg	24,7	24,4	27,1	27,2	28,0	2,8	0,8
Meksiko		64,8	53,9	53,0	59,2	-11,8	6,2
Alankomaat	28,6	25,6	27,2	29,2	30,3	3,6	1,1
Uusi-Seelanti	27,9	23,1	33,4	34,7	33,8	11,6	-0,9
Norja	41,1	37,5	38,6	31,8	25,6	-5,7	-6,2
Puola			35,2	36,1	38,0		1,9
Portugali	47,6	43,7	40,9	37,2	36,6	-6,5	-0,6
Slovakia				36,2	36,0		-0,2
Slovenia			38,7	37,6	35,6		-2
Espanja	40,8	28,4	28,6	29,6	25,1	1,2	-4,5
Ruotsi	31,2	26,6	28,1	24,6	27,7	-2	3,1
Sveitsi	34,2	21,9	21,9	22,5	21,7	0,6	-0,8
Turkki	54,0	36,0	37,6	42,0	45,5	6	3,5
Iso-Britannia	33,1	31,5	35,3	32,0	28,8	0,5	-3,2
Yhdysvallat	22,8	18,8	18,0	16,0	17,6	-2,8	1,6
<i>Painottamaton keskiarvo:</i>							
OECD Total	38,4	33,7	33,7	32,8	31,7	-0,9	-1,1
<i>Keskiarvo: EU Total</i>	38,5	31,6	32,4	31,6	30,9	-0,1	-0,6
<i>Keskiarvo: EU-15</i>	38,5	31,6	31,3	30,0	29,3	-1,7	-0,6

Lähde: OECD 2010.

Liitetaulukko 4. Henkilöverojen osuus kaikista veroista eri OECD-maissa, %.

Maa	1965	1985	1995	2000	2008	Muutos 1985–2000	Muutos 2000–2008
Australia	34,4	45,2	40,6	37,8	37,6	-7,4	-0,2
Itävalta	20,0	22,9	20,9	22,1	23,1	-0,8	1,0
Belgia	20,5	35,6	32,6	31,3	30,5	-4,3	-0,8
Kanada	22,6	35,2	37,5	36,8	37,2	1,6	0,4
Chile							
Tšekki			12,8	12,9	10,3		-2,6
Tanska	42,3	50,7	53,7	51,8	52,4	1,1	0,6
Suomi	33,3	37,4	31,1	30,6	30,9	-6,8	0,3
Ranska	10,6	11,5	11,4	18,0	17,4	6,5	-0,6
Saksa	26,0	28,7	27,5	25,3	26,0	-3,4	0,7
Kreikka	6,8	13,9	12,0	14,7	14,7	0,8	0,0
Unkari			16,1	18,6	19,4		0,8
Islanti	19,5	19,5	31,1	34,8	36,0	15,3	1,2
Irlanti	16,7	31,3	30,7	30,4	27,9	-0,9	-2,5
Israel			27,1	29,0	21,7		-7,3
Italia	10,9	26,7	26,0	24,8	26,8	-1,9	2,0
Japani	21,7	24,7	22,4	21,1	20,0	-3,6	-1,1
Korea		13,4	18,1	14,6	15,0	1,2	0,4
Luxemburg	24,9	25,6	21,7	18,3	21,7	-7,3	3,4
Meksiko						0,0	0,0
Alankomaat	27,7	19,4	18,9	15,2	19,1	-4,2	3,9
Uusi-Seelanti	39,4	60,5	45,0	43,1	40,7	-17,4	-2,4
Norja	39,6	22,5	25,9	24,1	21,4	1,6	-2,7
Puola			22,9	13,5	15,6		2,1
Portugali			17,5	16,7	16,0		-0,7
Slovakia				9,9	9,5		-0,4
Slovenia			15,0	15,0	15,8		0,8
Espanja	14,3	19,4	23,6	18,6	21,5	-0,8	2,9
Ruotsi	48,7	38,7	33,5	33,3	29,8	-5,4	-3,5
Sveitsi	33,4	39,2	36,3	34,9	31,4	-4,3	-3,5
Turkki	24,8	27,5	21,6	22,2	16,5	-5,3	-5,7
Iso-Britannia	33,1	26,0	28,8	29,3	30,1	3,3	0,8
Yhdysvallat	31,7	37,8	35,7	41,8	38,1	4,0	-3,7
<i>Painottamaton keskiarvo:</i>							
OECD Total	26,2	29,7	26,6	25,5	25,0	-4,2	-0,5
<i>Keskiarvo: EU Total</i>	24,0	27,7	24,0	22,5	22,9	-5,2	0,4
<i>Keskiarvo: EU-15</i>	24,0	27,7	26,0	25,4	25,9	-2,3	0,5

Lähde: OECD 2010.

Liitetaulukko 5. Yritysverojen osuus kaikista veroista eri OECD-maissa, %.

Maa	1965	1985	1995	2000	2008	Muutos 1985–2000	Muutos 2000–2008
Australia	16,3	9,4	14,8	20,2	21,7	10,8	1,5
Itävalta	5,4	3,5	3,3	4,6	5,7	1,1	1,1
Belgia	6,2	4,9	5,4	7,2	7,5	2,3	0,3
Kanada	14,9	8,2	8,2	12,2	10,4	4,0	-1,8
Chile							
Tšekki			12,2	9,9	11,6		1,7
Tanska	4,5	4,8	4,8	6,6	7,1	1,8	0,5
Suomi	8,1	3,4	5,0	12,5	8,1	9,1	-4,4
Ranska	5,3	4,5	4,9	6,9	6,7	2,4	-0,2
Saksa	7,8	6,1	2,8	4,8	5,1	-1,3	0,3
Kreikka	1,8	2,7	6,3	12,1	7,5	9,4	-4,6
Unkari			4,5	5,7	6,6		0,9
Islanti	1,8	3,1	3,0	3,3	5,2	0,2	1,9
Irlanti	9,1	3,2	8,5	11,8	9,7	8,6	-2,1
Israel	8,5	11,2	12,5	10,3		-0,9	-10,3
Italia	6,9	9,2	8,7	6,9	8,6	-2,3	1,7
Japani	22,2	21,0	15,9	13,8	13,7	-7,2	-0,1
Korea		11,4	11,6	14,1	15,9	2,7	1,8
Luxemburg	11,0	17,7	17,7	17,8	14,3	0,1	-3,5
Meksiko						0,0	0,0
Alankomaat	8,1	7,0	7,5	10,1	8,1	3,1	-2,0
Uusi-Seelanti	20,7	8,3	11,9	12,4	13,1	4,1	0,7
Norja	3,8	17,2	9,2	20,9	29,4	3,7	8,5
Puola			7,7	7,4	7,9		0,5
Portugali			7,4	11,4	10,3		-1,1
Slovakia				7,7	10,7		3,0
Slovenia			1,3	3,1	6,8		3,7
Espanja	9,2	5,1	5,4	8,9	8,4	3,8	-0,5
Ruotsi	6,1	3,5	5,8	7,6	6,4	4,1	-1,2
Sveitsi	7,7	6,8	6,6	9,0	11,4	2,2	2,4
Turkki	4,8	9,5	6,7	7,3	7,3	-2,2	0,0
Iso-Britannia	4,4	12,6	8,1	9,7	10,0	-2,9	0,3
Yhdysvallat	16,4	7,5	10,3	8,7	7,1	1,2	-1,6
<i>Painottamaton keskiarvo:</i>							
OECD Total	8,8	8,0	7,8	9,8	10,1	1,8	0,3
<i>Keskiarvo: EU Total</i>	6,7	6,3	6,7	8,6	8,4	2,3	-0,3
<i>Keskiarvo: EU-15</i>	6,7	6,3	6,8	9,3	8,2	3,0	-1,0

Lähde: OECD 2010.

Liitetaulukko 6. Sosiaaliturvamaksujen osuus kaikista veroista eri OECD-maissa, %.

Maa	1965	1985	1995	2000	2008	Muutos 1985–2000	Muutos 2000–2008
Australia	-	-	-	-	-		
Itävalta	24,9	31,8	36,0	34,2	33,5	2,4	-0,7
Belgia	31,4	31,6	32,9	31,0	31,5	-0,6	0,5
Kanada	5,6	13,5	14,0	13,6	14,7	0,1	1,1
Chile			6,5	7,3	6,4		-0,9
Tšekki			41,4	44,2	44,6		0,4
Tanska	3,8	3,0	2,2	3,6	2,0	0,6	-1,6
Suomi	6,8	21,9	30,8	25,2	28,0	3,3	2,8
Ranska	34,2	43,3	42,9	36,0	37,2	-7,3	1,2
Saksa	26,8	36,5	39,0	39,0	37,6	2,5	-1,4
Kreikka	31,6	35,6	32,4	30,8	37,6	-4,8	6,8
Unkari			35,6	29,3	32,5		3,2
Islanti	8,1	2,4	8,1	7,7	7,7	5,3	0,0
Irlanti	6,5	14,8	14,4	13,5	17,7	-1,3	4,2
Israel			14,0	14,7	16,5		1,8
Italia	34,2	34,7	31,5	28,5	31,2	-6,2	2,7
Japani	21,8	30,3	33,5	35,2	38,6	4,9	3,4
Korea		1,5	12,1	16,7	21,8	15,2	5,1
Luxemburg	32,3	26,2	26,5	25,7	28,3	-0,5	2,6
Meksiko		11,3	16,6	16,5	12,7	5,2	-3,8
Alankomaat	30,8	44,3	41,9	39,0	37,0	v5,3	-2,0
Uusi-Seelanti	-	-	-	-	-		
Norja	11,9	20,8	23,5	20,9	20,9	0,1	0,0
Puola			30,4	39,5	33,1		-6,4
Portugali	21,8	25,9	30,5	30,3	32,7	4,4	2,4
Slovakia				41,5	40,8		-0,7
Slovenia			42,8	38,0	37,8		-0,2
Espanja	28,3	40,8	36,2	34,9	36,4	-5,9	1,5
Ruotsi	12,1	25,0	27,6	26,4	24,8	1,4	-1,6
Sveitsi	14,9	22,7	27,0	24,3	23,0	1,6	-1,3
Turkki	5,9	14,3	12,1	18,7	25,0	4,4	6,3
Iso-Britannia	15,4	17,8	17,8	17,0	19,0	-0,8	2,0
Yhdysvallat	13,3	25,2	24,9	23,4	25,1	-1,8	1,7
<i>Painottamaton keskiarvo:</i>							
OECD Total	17,6	22,1	24,5	24,4	25,3	2,3	0,9
<i>Keskiarvo: EU Total</i>	22,7	28,9	31,2	30,4	31,2	1,5	0,8
<i>Keskiarvo: EU-15</i>	22,7	28,9	29,5	27,7	29,0	-1,2	1,3

Lähde: OECD 2010.

SOSIAALITURVA JA ELÄMÄNVAIHEET

Suomen sosiaaliturvan kehitys esimerkkien ja tilastojen valossa

Sosiaaliturva ja elämänvaiheet kuvaa hyvinvointivaltiota sammakkoperspektiivistä. Kirja jäljittää kolmen nuoren esimerkkihenkilön – Aion, Pertun ja Viivin – avulla sitä, kuinka paljon kukakin saa hyvinvointivaltiolta ja kuinka paljon maksaa sille eri elämänvaiheissa. Tarkastelu ulottuu jopa 70 vuoden päähän. Miten elämän mittaiseen sosiaaliturvaan vaikuttaa lumilautailuonnettomuus nuorena, pätkätyöt keski-ikässä tai vanhuuden viimeiset vuodet vanhainkodissa?

Kyseessä on helppolukuinen johdatus sosiaaliturvan historiaan, nykyiseen sosiaaliturvajärjestelmään ja sen rahoitukseen sekä tulevaisuuden näköaloihin. Kirja kertoo, miten suomalainen sosiaaliturva on elämässä mukana ja muutoksissa tukena.

Kirjassa käsitellään paitsi tulonsiirtojen ja palveluiden myös kulutuksen ja verotuksen jakautumista eri elämänvaiheiden aikana. Viimeisessä luvussa otetaan kantaa ajankohtaiseen kysymykseen, riittävätkö rahat sosiaaliturvaan myös 70 vuoden kuluttua.



KELAN TUTKIMUSOSASTO

julkaisut@kela.fi

www.kela.fi/tutkimus

www.fpa.fi/forskning

www.kela.fi/research

ISBN 978-951-669-884-0 (nid.)

978-951-669-885-7 (pdf)